

Преплетени линии

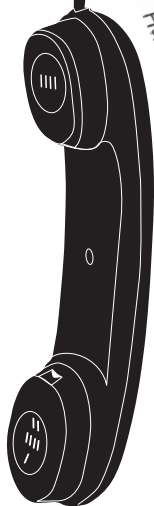
20 ИСТОРИИ ОТ МИНАЛОТО ЗА БЪДЕЩЕТО

Clibri

Преплетени линии

20 ИСТОРИИ ОТ МИНАЛОТО ЗА БЪДЕЩЕТО

Константин Павлов
Емил Янев
Нячо Спиригиулов
Петя Тетевенска
Асен Величков
Василина Седмарска
Владимир Владков
Кин Столнов
Девял Георгиев
Мариан Чернева
Николай Василковски
Миряна Белчева
Светослав Метанов
Видка Атанасова
Елица Николава
Анелинър Анелиев
Светослав Иванов
Никола Балов
Константин Вълков
Николай Телмаков

ИК „Колибри“

2015

ПРЕПЛЕТЕНИ ЛИНИИ

20 истории от миналото за бъдещето

- © Димитър Анестев, Видка Атанасова, Никола Балов,
Миролюба Бенатова, Николай Василковски, Асен Величков,
Владимир Владков, Константин Вълков, Асен Георгиев,
Светослав Иванов, Светослав Метанов, Елица Николова,
Константин Павлов, Веселина Седларска, Кин Стоянов,
Начо Стригулев, Николай Теллалов, Петя Тетевенска,
Мария Чернева, Емил Янев, *автори*
© Дима Дамянова, *художник на корицата*

ИК „Колибри“ 2015

ISBN 978-619-150-709-2

Книгата се издава по инициатива на Мтел и по повод 20-ата годишнина от първия разговор по мобилен телефон в България.

Всички автори в нея са участници и носители на награди от „Мтел Медия Мастърс“ – журналистически конкурс за иновации, технологии и наука¹.

¹ Конкурсът „Мтел Медия Мастърс“ отличава най-добрите журналистически постижения по теми, свързани с всички области от нашия живот, върху които иновациите, технологиите и науката оказват влияние, като цели да покаже тяхната значимост за развитието на обществото и икономиката не само в България, но и по света. Инициатор на надпреварата от 2010 година е Мтел, а нейни организатори са Центърът за развитие на медиите и фондация „Медийна демокрация“.

Ако Ромео и Жулиета живееха днес, нямаше да умрат, защото щяха да си изпратят SMS.

Фредерик Бегбеде, писател,
специален гост на „Мтел Медия Мастърс 2010“

Хората днес се страхуват от тишината.

Лаура Ескивел, писател,
специален гост на „Мтел Медия Мастърс 2011“

Дори в света на технологиите и „бързото хранене“ книгите остават вечни.

Елиф Шафак, писател,
специален гост на „Мтел Медия Мастърс 2013“

Технологиите удължават живота ни, но само от нас зависи да го изживеем пълноценно.

Сюзън Грийнфилд, учен,
специален гост на „Мтел Медия Мастърс 2014“

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	11
ВЕСЕЛИНА СЕДЛАРСКА	
Така различно, тъй същото	13
ЕМИЛ ЯНЕВ	
Лимоново дръвче	18
КОНСТАНТИН ПАВЛОВ	
Първият компютър	25
НАЧО СТРИГУЛЕВ	
За хората и технологиите	38
КИН СТОЯНОВ	
Покана	46
ВЛАДИМИР ВЛАДКОВ	
За книжките... и телефоните	52
АСЕН ВЕЛИЧКОВ	
Дзен и изкуството на технологиите	58
ПЕТЯ ТЕТЕВЕНСКА	
Разказ с елементи на оптимизъм	68
МАРИЯ ЧЕРНЕВА	
Пет грама	75
НИКОЛАЙ ВАСИЛКОВСКИ	
Споделен миг	80
ВИДКА АТАНАСОВА	
Безопасни връзки	84

НИКОЛА БАЛОВ	
Зависимости	89
СВЕТОСЛАВ МЕТАНОВ	
Новините от вчера и днес	93
МИРОЛЮБА БЕНАТОВА	
Преплетени линии	100
АСЕН ГЕОРГИЕВ	
Фейсбук (в) почивка	103
СВЕТОСЛАВ ИВАНОВ	
Оръжия за масово убеждаване	111
КОНСТАНТИН ВЪЛКОВ	
Няколко хода напред	116
ЕЛИЦА НИКОЛОВА	
Донор	119
НИКОЛАЙ ТЕЛЛАЛОВ	
Технологии на утрешния ден – Прометей или Игор	128
ДИМИТЪР АНЕСТЕВ	
Еволюция на демокрацията	138

ПРЕДГОВОР

Държете в ръцете си едно чудно издание, събрало историите на 20 видни наши съвременници. Но преди техните разкази нека завъртя нишката на миналото из няколко мои истории за технологиите и просветителите в днешния ден.

Една история от миналото

Майката на баба ми била учителка. Учила децата от различни възрасти от едно малко село. Показвала писане, смятане, история, география на по-големите. А те от своя страна преподавали на по-малките. Пишели на малки дъсчици с креда. Само по-заможните имали тетрадки и моливи. Но всички успявали да напредват с ученето.

Това преди повече от 100 години.

Две истории от днешния ден

Историята на Виктор

Виктор е незрящ. Но много незрящи млади и не толкова млади хора из България го познават, защото на много от тях Виктор е помогнал да се научат да ползват компютрите. А ако за нас, зрящите, компютърът е прозорец към света – какво остава за незрящите!

Виктор е борец. Бори се за по-добър живот на хората в неговото положение. Бори се за достъп до информация, технологии, възможности, книги за тези хора. И успява. Носи и дарява надежда.

Историята на Исус

Исус е от дома за деца, лишени от родителски грижи, в Долна баня. Хубав дом, обгрижвани деца, доколкото все пак е възможно в институция. Исус знае за компютрите и мечтае за свой такъв. Работи две лета по строежите и изкарва пари. Вместо за друго ги дава за компютър. Слагат го на масата в неговата стая в дома. Исус прави график и започва да учи децата от дома как да използват компютъра, какво е интернет, къде да търсят информация. Разбира се, дава им и да играят.

Исус е учител. Учи приятелите си и им дава шанс за по-добро бъдеще. И успява. Носи и дарява надежда.

И вкратце за бъдещето

В днешния ден всеки, който има знание, е поканен да го споделя. Дали доброволствайки в Уикипедия или Кан Академията¹, дали пишейки блог, или снимайки влог, дори само като напътства приятел онлайн.

Технологиите ни помагат от ден на ден да бъдем по-добри. Дават ни сила, свобода, възможности. Правят света по-бърз, по-лесен, по-достъпен.

Днес не можем без технологиите. Но технологиите без човека са нищо.

Нека не забравяме, че преди всичко друго сме хора.

ЖЮСТИН ТОМС²,

*Експерт с над 18 години опит
в областите онлайн маркетинг и комуникации.*

Автор е на 12 книги по темата.

*Преподава в Нов български университет.
Блогър. Граждански активист за промяна.*

¹ Образователна организация с идеална цел, както и уебсайт, създаден през 2006 г., с безплатни видеоуроци.

² Член на журито на „Мтел Медия Мастърс“ през 2011 година.

ВЕСЕЛИНА СЕДЛАРСКА

Веселина Седларска е учила журналистика в Софийския университет, специализирала е в САЩ. Вярва, че журналистиката е несвършващ разговор с читателя и че основната тема винаги е общуването на човека със самия себе си и с другите. Неизкушена от борби за кариера и постове, компенсира с всекидневни битки за доверието на хората. В момента работи за сайтовете clubz.bg и reduta.bg.

ТАКА РАЗЛИЧНО, ТЪЙ СЪЩОТО

Той е малко над три години и ме наблюдава със съдбовно любопитство. Ако намеря биберона му – ще спи, ако не го намеря – няма. Той предпочита да не го намеря. На кое дете му се спи следобед, само че моята задача е да го приспя. И тъй като той заспива само с биберон, аз нервно отварям всички чекмеджета, местя за пореден път всички възглавнички, надничам в кутии и чаши, няма го. Не може да се изпари, все е някъде, но къде? Това го казвам с толкова отчаян глас, че той преминава на моя страна. Казва: „Виж в Гугъл“. Отначало не разбирам – къде? Той ме води до компютъра, отваря Google и казва, че ето тук се търси всичко.

Той се казва Нико и ми е внук. След две години, когато го карам да спи следобед, ще ми казва: „Бабо, в сърцето ми има десет живота и на нито един не му се спи“, но на три години и няколко месеца се надява да не намеря биберона. Не го намерих и в Гугъл. Тъй и тъй

съм пред компютъра, я да си проверя пощата. Пиша паролата. „Няма да стане“, казва Нико. Поглеждам го въпросително. „Пишеш на български“, казва. Още не може да казва „български“, но разпознава рисунъка на буквите.

По причини, върху които се въздържам да размишлявам, Нико ме приема като своя връстница. Един ден ми казва: „Аз мога да броя до 29. А ти до колко?“. „Аз мога до 100“ – казвам. „Ооо, значи си пораснала. Купиха ли ти флашка?“

Флашката за него е етап, който идва с възрастта. След флашката започва да се чака таблетът, после мобилният телефон, сетне лаптопът, издаването на лична карта е още много, много далече, дори не подозира за нея. Купиха на Нико флашка, когато аз си купих апарат за мерене на кръвно налягане, който пък отбелязва моя нов етап в... хм... развитието. Той държи флашката в джоба си, на нея има някакви игри и няколко клипа. Нико ми е на гости, обикаля стаите с поглед на таен агент, търси свободен компютър. По професионални причини къщи компютрите са колкото за едно РВД на средно голямо летище. Нико пъха флашката в първия компютър, около който няма възрастен, и започва да играе. Може да го прави с часове, не огладнява ли това детенце, не ожаднява ли? Не, не само че не огладнява и ожаднява, ами и не чува. Накрая просто отивам и издърпвам флашката. След пет минути го намирам лепнат на друг компютър. Разтревожена съм. Трябва да говоря с родителите му. Какви хора израстват от деца, които възприемат света през монитор? Затварям всички компютри. И без това се е стъмнило. Нико, хайде да ходим на покрива и да гледаме звездите. Изнасяме матрак, лягаме, гледаме. Небето ми прилича на десктоп, божичко, аз съм заразена, камо ли детето...

Нико расте, растат и взаимоотношенията му с дигиталния свят. „Знаеш ли колко пари имам в касичката? –

пита и си отговаря: – 106 лв. и 84 ст. Но мога за един миг да ги направя 116 лв. и 84 ст.“ Подарила съм му касичка с електронно отчитане. Пъхаш монета в процепа и от размера ѝ на капачето електронно се отчита колко пари има в касичката. Ами да, казвам, ако имаш 10 лева, лесно ще го направиш. „Нямам – казва Нико, – но ще отворя капачето, без да занулявам, ще извадя 10 лева от касичката, ще я затворя и пак ще ги напъхам вътре.“ Но така те няма да станат повече, нали знаеш? Знаел, даже знаел, че това е измама. Тогава защо го правиш? „За да си помисли Мишо, че имам повече пари! Даже мога да ги направя и 216 лв. и 84 ст., но не за един, а за два мига, защото ми трябва повече време да извадя и напъхам обратно 100 лева на стотинки.“ Благодаря, Нико, че ми обясни как стана световната икономическа криза. Всеки лъга Мишо и накрая я докарахме дотук.

Аз съм баба, мое бабешко задължение е да развивам въображението на детето, решавам за пореден път, когато той ми казва, че са го водили на очен лекар при д-р Облашка. Тя му казала да ползва компютър 40 минути и след това поне двацет минути да гледа природа. „Обаче знаеш ли, бабо, под „природа“ тя изобщо нямаше предвид „Нешънъл Джиографик“.“ Чудесна лекарка, Облашка. Освен това името ѝ ме подсеща, че трябва да развивам въображението на внука си: „Какво в нея приличаше на облак?“ Очаквам да чуя, че косата или пък цветът на очите... Но чувам: „Пишеш в Гугъл клиника „Вита“, после кликваш на името ѝ и я виждаш“.

Това е положението. Какво ти въображение, отчайваща работа. Този интернет дали дава на децата повече, отколкото им взема? Само като си спомня моето детство. Жабите в локвите, паяците, които вадохме от дупките им в земята с дъвка, залепена на конец. Стрешните истории, които си разказвахме вечер. Писмата на хартия. („Ами че принтирай си го, кой ти пречи?!“) Колко малко изображения имаше в моето детство...

Бяхме във втори, мисля, клас, учехме нещо за Левски. В класа ни имаше една Анка, която беше пристигнала наскоро, живееше на квартира. Тя обяви, че техният хазяин има картина, на която е изобразено обесването на Левски. Цветна! Учителката ѝ каза да попита хазяина си дали може да донесе картината в училище да я видим всички. Не можело, каза Анка на другия ден. Обаче можело да ходим у тях и да виждаме картината – по един на ден, и да си събуваме обувките, и да не висим там с часове. Примирихме се. Решихме да ходим по номерата в дневника. Аз бях трети номер. Две нощи заспивах късно, вълнувах се. Щях да видя Левски на цветна картина. Вече не помня дали копието е било малко или голямо, цветно или почти цветно, но вълнението, очакването, заспиването с чувството, че като се събудя, ще остане още съвсем малко време за чакане – това го помня като да е било вчера.

Мисля, че в тези две нощи извървах пътя си до Левски. Децата имат необясними отношения с Васил Левски. Моите се родиха в онези две нощи на очакване да видя образа му на голяма цветна картина. И останаха за цял живот. Дъщеря ми се върна от училище в първи клас разплакана на 19 февруари. Какво се случи? „О... обе... обесиха Левски.“ Сега, когато се намира на другия край на континента, слага на страницата си във фейсбук портрет на Левски на всеки 19 февруари. Как ще извърви своя път до Левски и ще го извърви ли изобщо Нико, син на сина ми, ако за 0,44 секунди, след като напише в Гугъл името на Апостола, му излизат 5 660 000 резултата?

Надвечер на 18 февруари тази година Нико, токущо върнал се от училище, звънна по скайпа от дома си в София в дома ни в Сливен. Ще му помогнем ли да направи филм за Левски? Филм? За кога? „За утре.“ Учителката попитала кой какво може да направи за следващия ден и той казал филм. Какво ли се учудвам,

това е дете, което е свикнало да мери информацията в части от секундата за милиони резултати, колко му е да направи филм за няколко часа. Екипът „баша и син“ в София започна да събира снимки, да пише текстове под снимките и да търси музика. Екипът „дядо“ в Сливен се приготви за монтаж. Към 9 вечерта пристигнаха снимките. Към десет текстът – нямаше нищо общо с надутите и неразбираеми патетики, които възрастните пишат, беше написан от второкласник за второкласници. Към 11 преди полунощ се получи и музиката. Започна монтирането в Сливен. Най-трудното беше напасването на музиката. Там, където силните снимки или думички се „биеха“ с музиката, филмът пропадеше. Удължаваха се кадри, скъсяваха се, за да съвпаднат музикалните върхове с драматичните в текста и снимките. И така до 4 часа сутринта. Към пет по скайпа бе изпратен шестминутен филм за Левски, в седем часа на 19 февруари Нико го сложил на флашката и отишъл на училище.

Няма нужда от обяснения. Вие разбирате.

ЕМИЛ ЯНЕВ

Емил Янев е работил във вестниците „Орбита“, „Коперативно село“, „Старт“, „Подкрепа“, „Ла Страда“ и сп. „ТВ ПЛЮС“. Като автор и водещ на пет предавания по радио „София“ е лауреат на девет медийни награди, сред които и „Мтел Медия Мастърс“. Водещ на предаването „Денят разказва“ по ТВ „Европа“ и редактор на сайта transmedia.bg. Автор е на книгата „200 имена, които промениха света“.

ЛИМОНОВО ДРЪВЧЕ

Орррорбита, Иванов слуша... Това съвсем не беше част от втръсналите по онова време фрагменти от ефирни разговори със славните съветски космонавти в околоземното пространство. Различна бе тази орбита и от нея се виждаше не само феерично синеещата Трета след Слънцето, а и други, непознати и неподозирани светове. Сочнозелените пасбища на динозаврите от палеонтологичното минало, комбинирани с влудяващите въображението черни дупки в галактиките. Телепатичните способности на Ломоносов, Дарвин или Шекспир и паранормалното в живота на знаменитите. Странните особености на Деймос и Фобос¹ при срещуположните си обиколки около почти родния ни Марс или неетичните взаимоотношения на Еpsilon с другите колеги от съзвездието Колар – и как

¹ Спътници на Марс. – Б. р.

впрочем въщи да си сглобиш самоделен телескоп, за да ги наблюдаваш сам. Онзи остров в Тихия океан, където Червената брада е закопал дублоните, заграбени от испанските галери, или пък посещение във футуристична лаборатория за генно инженерство. Технологиите на междузвездния двигател от бъдещето или машината на времето, отправена към корените на произхода. И най-вече, над всичко, най-жадуваното: предстоящият във всеки един момент – може би утре, може би другата седмица – контакт! Контактът с „другия“ разум, космическия, забранения, отречения, вредния, нежелания. Всъщност кой ли „друг“ разум тогава беше желан и признат?

Да, с „Нешънъл Джиографик“ и „Дискавъри“ животът сега е лесен. Но тогава имаше само една траектория за откъсване от „великата шаячна правда“ на устремното към края на историята всекидневие. Орбитата на познанието. Орбитата на „Орбита“.

Орррбита, Иванов слуша. Това беше конаткът. Не с извънземния разум, а с телефонната линия на магическия вестник „Орбита“. Няма нужда от машина на времето, за да се пренесем в седемдесетте и осемдесетте години на ХХ век. Адрес: София, ул. „Калоян“ 8 (значително по-известен с местонахождението на бленуването от соцеснафа рог на изобилието, именуван „Корекор“, където се пазаруваше стока от прогнилия Запад с бонове за по-равните от равните). Та на последния етаж на митичната външнотърговска централа, отвъд всички охрана и проверки, над надменната търговска администрация и някъде между земните предметни възделения на редовия българин и звездното небе на Кант, в две миниатюрни мансардни стаички се помещаваше редакцията на вълшебствата. Така я разбрах поне аз, когато след трети курс в Журналистическия факултет попаднах там като стажант, търсещ едно-единствено – да се спася поне за кратко от униформата на онзи

печат, в който журналистиката бе сведена до примитивната, но полезна за съдържателите ѝ формула: „колективен пропагандатор, колективен агитатор и колективен организатор“ (Ленин).

Точно, астрономически точно – в два без една доктор Пеев заставаше в коридора между двете стаички. Благ, непроницаем, строг, любопитен, дискретен, безпощаден, Доктора съблюдаваше лично за спазването на член първи от конституцията на „Орбита“: на работата се идва точно в два. До секундата. В два и пет вече можеш спокойно да бъдеш извън редакцията. На лов за информация, разбира се. За да докажеш смисъла на член втори от същата конституция: че доверието тук е сляпо и свещено – като между алпинисти на едно въже. И че журналистът няма място в кабинета на чиновника. Както и обратното.

Висок във всяко отношение, космополит и аристократ по природа, Пеев имаше и привилегията, и нещастие да управлява тази редакция – най-свободолюбивата, най-свободомислещата и най-свободната, за която съм работил до ден днешен. Два примера. По време на една колегиална веселба Борето, художникът, разхождайки се върху бюрата с маркер в ръка, сътвори по стените и тавана с характерните негови „ачковчета“ най-странния, съдържателен и непростим комикс, който тогавашната медийна среда можеше или не можеше да изтърпи. Естествено, на следващия ден се наложи да боядисат цялата редакция, за да не закрият вестника. И друг случай: когато една петъчна вечер приятно почерпеният сплотен колектив пропусна часа за излизане (търговците си имаха много строго разграфено работно време, а ние все пак се помещавахме на тяхна територия), пазачите на „Кореком“ заключили външната врата до понеделник, пуснали алармата, заминали си и екипът на „Орбита“ се видя принуден, след колективно пренощуване на работното място, на следващия

съботен ден да извоюва свободата си, чупейки недо-сегаемото външнотърговско стъкло на обожествената коректомска централа, с цената на една романтична нощ в някое от районните управления на народната милиция. И в двата случая Пеев подложи здравия си гръб, пое всички рискове, запази редакцията непокътната и се отнесе към журналистите по един от своите начини – като към невинни малки палавници. А тогава се постъпваше иначе.

Струваха ли си тези усилия? Знаят само онези, които познаваха лично екипажа, изведен в орбита. Виждам ги и сега: на бюрото вдясно – безпределно честният Драго, откъм прозореца – изкушеният от всичко и всички Николай, нататък – загубилият по време на всевъзможни морски скиталчества слуха, но не и морала си капитан далечно плаване Димитър, остроумната Дина, ценителят на изтънчената литература Васко, гениалният Агоп, най-добрият поне за мен български писател фантаст, вечно влюбената Златка, Фани, която изучаваше педантично всички ни с безстрастието си на дипломиран психиатър, тъгуващата, но смела Хенриета, Митко от втора стая, когото, с текстове под мишницата, персонално преследваха всички налитащи графомани, та се налагаше да се крие от тях по редакционните гардероби, добрият стар Митко, фоторепортерът, рускинята Нели, съпругата на министъра, другата Нели, жената на grosмайстора, Лили, Зизи, малката Зорничка, мистериозната и ослепителна астрономка Ина, която прописа и откри своите звезди сред небосвода на думите, гастролиращият често „на орбита“ легендарен доктор Славчев, един от основателите на „Космос“ и генетичен баща на инспектор Стрезов. И Свилен, и Марианчето, и Станко, и още...

Имаше само един невзрачен и той по-късно стана депутат.

Що за странен тим бе това и с каква цел бяха съб-

рани на едно място тези прекалено шарени за своето сиво време оригинали? Ключът към отговора отново е в ръката на Пеев, главния редактор и идеолог на феномена „Орбита“. Изпреварил доста своето време, освен всичко друго или преди всичко друго той беше енциклопедист. Един от малкото, които продължаваха да изповядват и проповядват идеята за журналистиката на ерудитите, така добре забравена днес. И тъй като тя не би могла да просъществува в хармония с научния комунизъм, той решил да я съхрани в света на по-скромничката наука, обитаван от ненужните за деня Питагор, Нютон, Тесла, Айнщайн, Бор, Хайзенберг, Сейгън. Целта на орбиталния тим изкристализирала бързо: във втората половина на ХХ век науката и технологиите вече се движели с космическа скорост и това трябвало да стига до очите, ушите и съзнанието на всички иначе призвани героично да изпълняват петилетните планове на народната власт. Явила се остра нужда от мисионери на науката и позитивното познание. Открили точните хора – всеки от тях специалист в своята научна област, – които заедно с главното умеели да разказват и приказки за наука на достъпен, жив и все пак професионален език. Да мечтаят и да подтикнат и читателите си да го правят. За онзи приказан бъдещ свят, в който само учените и способните ще чертаят бъдещето на човечеството. И ще го осъществяват.

Така израсна едно лимоново дръвче – пъстро, жилаво, жизнено, плодовито. И кисело за всеки, който иска да го ухапе. Вестник „Орбита“. Разбира се, не беше само той. Имаше го „Космос“, после се яви „Отечество“, образува се сякаш нова райска градина на познанието, този път лимонова. Това бяха нашите уиндоуси. Прозорците, през които всички зрящи по онова време вперваха поглед към неизвестното – у нас, по света, в Космоса, из Вселената. И вътре в човека.

Оррбита, Иванов слуша. Стигнахме и до гласа от

телефонната слушалка. Беше Слави, един от тях. Не беше нещо повече от останалите. Но беше роден комуникатор. В записаното всекидневие той запазваше свежестта, търпението и кондицията да отваря по телефонната жица (да, имаше само жични телефони, приятели от сегашността) прозорчето за непрестанно звънящите, любопитстващи, изискващи и невинаги добронамерени читатели. Произнасяше го леко проточено с очарователното си, дефектно по френски Р. Всъщност държеше всички да го наричат Отто, с ясно артикулирано и този път съвсем чисто двойно Т, май имаше нещо нордическо в произхода си и обичаше да го подчертава. Бях стажант, юнгата на кораба, и веднъж най-неочаквано Слави ме покани на гости у тях. На собствената му палуба, само двамата. До ден днешен не разбрах дали имаше да ми казва и нещо друго, по-важно. Небрежно ме попита дали ми се иска да се пробвам в някакво ново, сумрачно, непознато за мен, а и в тогавашната действителност поприще на съвременната журналистика. „Връзки с обществеността“ го назова. Било нещо като висша технология в професията, но на запад от Драгоман. Докато се усетя, вече ме беше пленил с описанията си и буквално след дни чрез неговото решаващо съдействие поработих известно време този присаден занаят, дълбоко тъмен както за мен, така и за работодателя ми. Сетне, все така в хола, заразказва неща, които не публикуваше дори и на страниците на „Орбита“. Без всякакъв патос, с глас на човек, който обсъжда работата на ръчния си часовник или на домашния водомер, Отто ми обясни, че технологиите в свободния свят са отишли толкоз надалеч, че неусетно за нас сме навлезли в информационната епоха. Посочи един обикновен електрически контакт на стената и обяви многозначително, че въпрос на близко бъдеще бил моментът, когато до него ще има втори и човек ще включва щепселите си, за да получава освен ток и

поток от необятна информация. Обратно, телефоните щели да се освободят от кабелите си и да се настанят в миниатюрен вид из джобовете на хората. Така в далечната информационно вакуумирана 1982 година научих, че по света вече има пиари, които фабрикуват президенти и управници, интернет, който ще опакова земното кълбо в мрежа от неизбродима (при това свободна!) информация и безжична комуникация, която ще направи света малък като топка за тенис. Или като обикновено лимонче.

Защо разказвам тази история днес? Не е от носталгия и умиление. По-скоро спомен за бъдещето. То е като пощенска картичка от миналото, с изображение на вечнозелено дърво: получаваш я периодично, хартията всеки път е нова, а дръвчето си е все същото. Няма ги повечето от орбиталните хора. А картичката продължава да идва. Защото те не бяха обикновени лимончета от дръвчето, от тях лимонада не би се получила. Не можеха да променят света, но пък променяха хората, всички нас. За тяхно вечно щастие, технологиите вършеха останалото. Години по-късно се появи и потвърждението, наречено „Цитрон“¹. Но това е вече съвсем друга история.

¹ Първата GSM мрежа в България се казва „Цитрон GSM“. - Б. р.

КОНСТАНТИН ПАВЛОВ

Най-интересното нещо на света за Константин Павлов е интернет. Отделил е на световната мрежа 17 години от живота си. Поддържа популярен блог. От 2010 г. е част от екипа на фондация „Четиринадесети януари“. Като докторант по социология в Софийския университет изследва влиянието на интернет технологиите върху обществото.

ПЪРВИЯТ КОМПЮТЪР

Когато бях малък, някъде през 70-те години, бях виждал компютри само по филмите – те приличаха на магнетофони с размерите на гардероби, чиито ролки се въртяха напред-назад, около тях се шураха хора с бели престилки, а по черните им екрани течаха зелени цифрички, които винаги предизвикваха някакви големи драми във филмовото действие. Разбира се, исках да видя какво правят тия машинарийки отблизо, но шансът да си сложа ръчичките върху такова нещо тогава беше сравним с този да карам танк или да стана космонавт, тоест трябваше да чакам още един човешки живот, значи, поне да стана на 18 години. Мечта на повече от една ръка разстояние.

По-късно, в четвърти-пети клас, някъде около 1980 година, прелиствах съветското научнопопулярно списание „Наука и живот“ („Наука и живот“) и някъде в страниците с цветните илюстрации попаднах на разказ за възможно най-вълнуващото научно изобретение –

„домашния компютър“, приличаш на хибрид от малък телевизор и електрическа пишеща машина, който можеш да си държиш у дома. С около десетина илюстрации какво може да прави той. И най-вече на него можеха да се играят игри!

Прочетох набързо, изгълтах илюстрациите с очи и веднага хукнах при баща ми.

– Татко, татко! – размахих под носа му списанието. – Виж, тук има домашен компютър! Трябва да си купим!

– Защо?

Веднага схванах, че ако започна с това, което реално ме вълнуваше най-много, а именно безкрайните геймърски възможности, вероятността за значителна семейна инвестиция ще намалее.

– Ами, ето тук можеш да си правиш списъци с разни неща, които да не забравяш. Тук имаш календар, който сам си сменя датите. Ето тук можеш да си смяташ разни неща като с калкулатор!

Баща ми се усмихна и отново се задълбочи във вестника си.

– Добре, добре. А колко струва?

За съжаление, в цялата статия нямаше ни най-малък намек кой клон на социалистическата индустрия произвежда такива неща, откъде може да се купи това чудо и колко струва.

Да, сигурно трябваше да чакам да стана чак на 18 през 1988 година, когато ще направят метрото в София и до Луната ще може да се пътува като с автобус. Все пак няма да чакам до 2000 година, докато стана на 31, тоест съвсем стар човек, тогава звездолетите ще напускат Слънчевата система, за да колонизират други светове.

Не може да се каже, че се бях отчаял. Вярвах в техническия прогрес – ако нещо се появеше в българския „Космос“ или в съветското „Наука и живот“, задължително в един момент се появяваше и в живота. Като видеокасетофоните, касетъчните декове и лада нива.

Някъде в седми клас видях струпване на тълпа, основно мъже, пред една от големите витрини на ЦУМ от страната на ларгото. Тълпата стоеше като хипнотизирана, взирайки се в един голям телевизор на витрината. Приближих се и аз.

Там в телевизора се разиграваше играта Reversi, но сякаш тя се играеше сама. Накрая играта свърши и чак тогава забелязах зад витрината малко дете, седящо на бюро, а на бюрото имаше същата комбинация от малък телевизор и електрическа пишеща машина.

Домашен компютър! Това е, значи! Искам!

На детето повече не му се играеше, а тълпата с видимо неудоволствие започна да се разотива.

Не че не бях виждал електронни игри дотогава. Всяка година омрънквах живота на родителите ми, за да ме заведат в Международния младежки център в Приморско, където имаше малка заличка с десетина електронни игри от най-примитивния вид и с безобразно скъпата цена от 20 ст. за игра. Но тогава още не свързвах игрите с компютрите.

В осми клас се случиха две знаменателни събития почти едновременно. Научих, че някой от горните класове си беше донесъл компютър от Англия, и едновременно с това видях първите два компютъра в класната стая – един на учителската катедра и един на първия чин, точно пред катедрата.

Значи е възможно!

Веднага се записах в кръжока по компютри. Тогава кръжоците по компютърна грамотност означаваха всъщност уроци по програмиране. Готов софтуер на практика нямаше в училище. Учехме примерно как да решиш квадратно уравнение или да нарисуваш кръгче на екрана.

Тези компютри, ИМКО-2, комбинация от малък черно-бял телевизор „София 31“ и грозна жълта кутия, нямаха дори флопидискови устройства (тоест нямаше място, където да пхнеш дискетата). Имаха само два малки

плоски полски... касетофона (!), на които можеш да запишеш програмката, която сам си писал, или пък да заредиш нечия чужда програма. За да разбереш точното място, откъдето трябваше да пуснеш програмата да се качва, трябваше да изслушаш касетата или да си запишеш на листче точното място на брояча – ако някой помни как звучаха факсовете и дайъл-ап модемите, касетката бучеше, пицеше и шумеше точно така, тоест много силно и неприятно. Аз бях взел, без да питам, една касета с някакви опери от нашите и върху нея си записвах софтуера.

И си представете картината – хората от кръжока сме си разпределили всяка секунда за работа с компютрите, което е включително и докато вървят учебни часове (как сме оправдавали отсъствието си в нашите учебни часове, не помня), компютърът не трябва да стои без работа. Върви урок по физика, учителката преподава, а през това време аз се опитвам да налучкам между оперните парчета, които огласят цялата класна стая, къде точно започва нужната ми програма. Без слушалки. Днес ми е страшно чудно как не са ни гонили на секундата.

Толкова беше интересно, че с тази задружна групичка започнахме да ходим на всички компютърни кръжоци в София, за които успяхме да научим. Тоест, щом свършихме училище, със списък адреси в ръката обикаляхме и се натрисахме на различни групички. Толкова бяхме нагли, че навсякъде ни пускаха.

Също така атакувахме всички възможни панаири, изложби и събития, където имаше възможност да се доберем до компютър.

Интересът ни беше разделен на две – от една страна, беше програмирането, от друга – игрите.

Учителите знаеха това и затова винаги след задължителния урок имаше и време за игра.

Един от съучениците ми, Румен, беше отишъл на Пловдивския панаир и там на един щанд видял ученици, които играят на компютри. Не чакал и секунда и

веднага седнал на първия свободен. Към него се приближил човек.

– Откъде се пуска? – попитал Румен.

Човекът го погледнал малко странно и му пуснал компютъра.

Румен, който от компютрите харесваше игрите много повече от програмирането, веднага намерил „Подводницата“ и започнал да блъска по клавишите. Чак час-два по-късно хората от щанда се усетили:

– Ти от кръжока ли си?

– Не.

– Айде тръгвай си тогава.

И го изгонили. Но Румен не им беше много сърдит.

Въпреки че се произвеждаха в България, първо под марката ИМКО-2, а след това под марката „Правец 82“ (всъщност ставаше дума за пиратски клонинги на Apple II), персонални компютри на свободна продажба нямаше. Освен това подочувахме за някакви абсолютно фантастични цени – примерно 3000 лв. бройката, а тогава около 6000–9000 лв. струваше чисто нова кола. Компютри се срещаха по университетите, по научните институти и в някои по-големи предприятия. Игри се изнамираха по някакви неведоми пътища, примерно разказваха, че по панаири и по изложби наши момчета забаламосвали чужденците, докато други хора чевърсто копирали де що намирали по дискетите и твърдите им дискове, а после от такива хора си презаписахме всичко един от друг. Защити нямаше.

На Румен баща му работеше в научна структура, където беше обичайно по време на уикенд и по празници служителите, на които са зачислени компютри, да ги прибират по домовете си. Баща му носеше служебния компютър у тях, а аз му ходех на гости и се скъсвахме от игра. На Sabotage и Lode Runner най-вече.

Само че около Нова година стана инфекция. В научния институт трябвало да се сметне нещо спешно на

компютър и се оказало, че в сградата по празниците не е останал нито един! За известно време режимът за изнасяне на компютри от сградата беше постигнат.

Планът за придобиване на домашен компютър започна да придобива реални очертания, когато оркестърът на нашата гимназия започна да се готви да посети на разменни начала Западна Германия.

Какъв компютър обаче?

Тогава в България попадаше изключително малко пазарна информация – не само за компютри и за техника, ами за всичко. Имаше само едно компютърно списание – „Компютър за вас“, което се занимаваше главно с програмиране за „Правец 82“, тук-там нещо се промъкваше по научнопопулярните издания (но не и актуална информация за цени и модели) и това беше всичко.

Освен „Кореком“, двата прозореца към потребителското общество на Запада бяха германските каталози за търговия по пощата на „Некерман“ и „Квеле“. („Некерман“ дори стана нарицателно за дебела книга в българския език, но това е друга история.)

Първообразът на произвежданите в България компютри, а именно Apple II, не се предлагаше в тях, но тогава и нямахме особено добра представа за разликите между компютрите, освен като бързодействие, цветове, възможност да изкарва звук и брой игри.

В двата каталога от 3-4 предлагани марки като че ли най-добра комбинация от цена и качество представляваше домашният компютър Commodore C64. През 1984 г. този компютър струваше 598 германски марки. Отделно към него се предлагаше и периферия – флопито беше малко по-скъпо, около 650 марки, и ако искаш, имаше и принтер за още около 600 марки (евтиния модел). Специалният касетофон вървеше за още около 100 марки. Вместо монитор използваш домашния си телевизор.

Сумата от 600 марки беше някъде в сферата на научната фантастика – такива пари никога не бях виждал накуп и дори не си представях периода в живота си, когато ще видя. Шестстотин германски марки бяха на черно около 3-4 добри заплати в София.

Отписах и всякакви мечти за флопита, принтери и касетофони.

Но ако има желание, се отварят и възможности. С Бранимир, един от другите ми съученици, който също беше запален по компютрите, решихме да си вземем един „орташки“ компютър от Германия, тоест един за двамата. Щяхме да си го делим по време – един месец да седи у мен, един месец да седи у тях.

Това свеждаше задачата до събирането на 300 марки на човек.

Събирането на парите

Да пътуваш тогава в Западна Германия, беше нещо като малка печалба от тотото. Освен че пускаха много трудно извън границите на България (имаше изходни визи, а и паспорти също не даваха току-така, а само на благонадеждни граждани), специално внимание се обръщаше на пътуванията на Запад, в капиталистическите страни, и особено на тези в Западна Европа. Преди всяко пътуване на Запад от съответните служби на пътуващите се провеждаше идейно-политически инструктаж.

Но дори да преодолееш паспортно-визовата преграда, оставаше финансовата. Българският лев беше невероятно слаб. Уж имаше официален курс, който беше само за избрани (около 3 марки за лев), но почти никой по никакъв повод не можеше да си купи валута така. Неофициалният курс, тоест истинският, беше около лев за марка, а може би и повече от лев. Разбира се, имаше избрани лица, които купуваха цялата си валута по „офи-

циалния курс“ три марки за лев. Останалите трябваше да се задоволяваме с лимитите, които ни отпуснат.

Пътувахме с официални командировъчни заповеди, в които пишеше „с право на командировъчни пари“, и част от оркестъра се изсипа в БНБ, за да види колко пари по официалния курс може да обмени. Никакви – се оказа, – а класната на другия ден беше бясна:

– Цяла София знае, че учениците ми са ходили да се молят за марки! В банката!

Когато влакът ни потегли от София, диригентката г-жа Ангелова извади един хартиен плик с долари и на всеки ученик от името на БНБ обмени по 30 долара по официалния курс, грубо по 30 лева на човек.

Така че заедно със 100-те марки, които майка ми ми даде, за да си купя нещо за себе си, имах още около 100 марки от 30-те долара, няколко марки на монети и оставаше да намеря още 100, за да допълня моята част.

На предварителния инструктаж г-жа Ангелова ни предупреди:

– При предишното пътуване е имало ученици, които са молили домакините си за пари! Това не трябва да се случва.

Ахаа! Щом са молили, сигурно са им давали. Ето откъде ще дойдат последните 100 марки.

Бяхме настанени по семействата на германския младежки оркестър, на който гостувахме, така че, когато пристигнахме в Мюнхен, двамата с Бранимир се настанихме при семейство, готово да приеме двама гости. Може би от финансова гледна точка не беше разумно, защото и двамата щяхме да искаме пари от тях назаем, но от организационна гледна точка беше по-добре. Домакините ни бяха лекари, които живееха в голяма къща и имаха две дъщери. Голямата свиреше в техния оркестър, беше по-висока от нас и малко по-голяма, а малката беше малко под нашата възраст.

Това пътуване заслужава по-подробен разказ, защото имаше поразителен ефект върху представите ни за света и за държавата, в която живеехме, но засега ще се ограничи само до историята с компютъра.

Минаха няколко дни и беше време да поставим въпроса за парите ребром. Издебнах момент, в който тъкмо бях бил нашия домакин на шах и си мислех, че имам психологическо преимущество, и го попитах:

– Ще ми дадеш ли 100 марки назаем?

– За какво са ти? – той ме погледна внимателно в очите.

– С Бранимир искаме да си купим компютър.

– Имате ли останалите пари?

– Да.

Извадих всички пари от джобовете си и му направих сметка на един лист. Подадох му го.

– Добре. Ще ми ги върнеш ли?

– Разбира се. Когато Фредерике дойде в България, ще ѝ ги върна на нея.

– Откъде ще го купиш?

– От „Квеле“.

– От „Квеле“? Това е ужасен магазин.

На мен ми изглеждаше суперлуксозен, но реших да не споря. Освен това бяха единствените с гаранционно обслужване за България

– Оттам искам.

– Добре.

Мечта наяве

Дойде дългоочакваният ден. Изсипахме на добрия човек всичките си пари от джобовете, той додаде каквото трябваше и се снабдихме с мечтаната кутия!

От този момент нататък почти не спях до края на пътуването. Използвах всяка свободна секунда, за да бъда с любимата си вещ.

В един от следобедите прекрасната по-малка дъще-

ря на домакините пристигна с едни видеокасети на вратата на стаята.

– Искаш ли да гледаме видео? Виж, донесла съм видеокасети. – В ръцете ѝ имаше видеокасети с филми и музика.

– Не, не. Може би после. – Избутах я от вратата.

Тя нормална ли е? Да ме отвлича от това, към което се стремих цяла година.

При отпътуването на гарата беше доста емоционално – прегръцахме се и плачехме с домакините, а един от новите ми германски приятели ми подаде касетка със софтуер за компютъра:

– Не съм спал цяла нощ, за да ти я запиша.

– Благодаря ти!

Прегърнахме се за довиждане.

По пътя обратно за София се случи инцидент – загубих си паспорта на гарата в Будапеща и трябваше да остана още един ден, в който да си издам временен документ за пътуване. Оставих целия си багаж, включително и компютъра, на приятели.

Прибрах се два дена след останалите след ужасни митарства в Унгария и Румъния и майка ми се беше побъркала, защото никой не ѝ беше казал, че съм имал проблем с паспорта, а и аз без пукната пара не бях направил усилие да ѝ се обадя.

Разбрах, че малко преди българската граница Бранимир се притеснил, че няма как да обясни на българските митничари какво внася, и затова панически изхвърлил кутията, а оставил само храненето и кабелите.

Самият компютър пресякъл границата натъпкан в парцали в големия тъпан на оркестъра. Отне ми един ден да си прибера багажа от другите.

Някъде след една седмица отидох на Бранимир на гости.

– Страхотен е! – развълнувано обясняваше той, –

и звукът, и графиката! – И започна да изрежда какви неща е открил в безценната ни машинка.

– Само че без касетофон нищо не можем да направим – заключи той.

Имаше право, защото без касетофон си беше наистина сизифовска работа – всичко, което трябваше да правим с компютъра, трябваше първо сами да си го програмираме и то работеше до първото изключване от тока. И след това отново от нулата. А разполагахме и с цяла касетка софтуер, с която нищо не можехме да направим.

От Западна Германия си бяхме донесли и малък накрайник за кабел на касетофон.

– Значи – обясняваше Бранимир, – трябва да го запоим за кабел петица за касетофон. Има едно краче в повече, но ми казаха че там можем да сложим обикновено ключе.

Речено – сторено. Отрязяхме един кабел, запоихме го, както решихме, че е най-добре, и включихме касетофона. Нямахме никакъв видим ефект. Изключихме кабела.

Пуснахме компютъра. Нищо. Ама съвсем нищо. Компютърът беше спрял да работи съвсем. Олеле боже!

Ужасно ме беше яд, но нямаше какво да направя.

– Дай ми го у дома, ще потърся начин да го ремонтирам.

Взех компютъра и първо няколко дни пробвах безуспешно да го подкарам. Нищо. Най-накрая признах на нашите за брилянтната операция, която бях осъществил.

– Значи си си купил компютър, а? – изумени бяха нашите. – И затова нищо не си донесе от Германия?

– Да.

– И сега какво?

– Трябва да се оправи.

– Аз имам един познат – каза майка ми, – може да оправи всичко.

Взе компютъра и го върна поправен след два месеца.

– Дадох 100 лева и 20 долара – каза майка ми.

– Ох, добре – отвърнах аз.

Съобщих на Бранимир новината.

– Нямам пари да ти дам – каза той.

– Ще го ползвам засега аз – му отговорих.

Само че от този момент и двамата загубихме интерес към компютъра. В училище се появиха компютри с флопидискови устройства, което означаваше, че не се налагаше сизифовско програмиране всеки път от нулата, и компютърът у дома стоеше почти неизползваем. Втори път не рискувахме със самоделното свързване на касетофон.

Аз отидох в офиса на „Квеле“ в София, където ме посрещна цивилен другар.

– Какво има?

– Купих си компютър от „Квеле“ в Германия. Развали се, искам да го пратя за гаранционен ремонт.

– Митническата декларация носиш ли?

Представих си компютъра, увит в парцали, който пътува в големия тъпан.

– Не.

– Донеси митническата декларация и ще стане.

През есента германският оркестър дойде в София и аз връчих на домакинята ми от пролетта 100 лева, които бях успял да измоля и спестя междуременно. Тя погледна с изненада сините десетолевки в ръката си:

– Ама какво да ги правя тия пари? Какво да си купя с тях?

Нямах готов отговор и нещо измрънках. Наистина нищо смислено не можеше да се купи с тях от България. Тя май ги продаде на други хора срещу марки.

Покрай по-съвременните компютри в училище се

запознахме с игри като Bolo, Wolfenstein, Karateka. Сега по-големият ни проблем беше колко пъти ще успеем да пуснем дискетата, която струваше скъпо и прескъпо, преди да бъде сдъвкана от устройството българско производство.

Българското компютърно чудо от 80-те години

Чак след 1990 година успях да си комплектувам компютъра с флопидисково устройство и касетофон. Чак тогава успях да пусна касетката със софтуера, а също и няколко подарени дискети. Подари ми ги един от германците заедно с неговия компютър, абсолютно идентичен, за когото те бяха станали напълно ненужни. Голямото колкото кутия за обувки и тежко колкото кристална ваза флопидисково устройство пътуваше в ръчния ми багаж за София. След проверката на скенера на летището в Мюнхен полицайката ме извика:

- Какво е това? Отворете чантата.
- Флопидисково устройство.
- Можете ли да го пуснете?
- Без компютър не мога.
- Добре, минете.

В крайна сметка единият компютър остана у мой състудент, на когото през 1992 година го дадох да се упражнява. Той беше горд, че е написал първия и единствен вирус в света за Commodore C64. Вторият събира прах в гардероба.

През 1992 година се сдобих с втория си компютър – сглобявана от неведоми части 286-ица, който започнах да използвам и за реална работа. Сега ме е срам за безочиято и арогантността ми тогава, но от първия компютър, освен спомена, ми остана и един урок за цял живот: мечтите се сбъдват, ако наистина искаш!

НАЧО СТРИГУЛЕВ

Начо Стригулев е журналист. Редактор „Технологи“ в списание „Мениджър“. От 1999 г. е журналист в областта на науката и технологиите. Работил е за различни издания, включително „Дневник“, списание „Обекти“ и PC Week. Носител е на три награди в категория „Печатни медии“ на конкурса „Мтел Медия Мастърс“ – две големи награди през 2012 и 2014 г., както и приз през 2011 г.

ЗА ХОРАТА И ТЕХНОЛОГИИТЕ

*Кратка технологична история
на последните две десетилетия*

Спомняте ли си как многострадалният герой Робеспьер Гълъбов издирваше Баш майстора на адрес улица „Победен бой“ 707, за да го намери след цял ден изнурително обикаляне на улица „Диамант“ 13А? Това приключение днес изглежда смешно по причини, за които авторите на филма („Баш майсторът“, 1973 г.) не биха могли да предположат. Днес всеки, който търси непознат адрес в собствения си град, вероятно първо ще се допита до Google Maps или направо ще пусне навигацията на телефона си. Без съмнение този тривиален съвременен навик би прозвучал абсолютно нелепо за моето „аз“ преди 20 години.

Точно преди две десетилетия се случиха много неща, които щяха да променят живота ни през след-

ващите години по начини, без да имаме дори най-малка представа за това. През 1995 година Amazon.com и Yahoo! се появиха онлайн, на бял свят излезе стандартът USB, започна да работи навигационната система GPS, а Microsoft пушна на пазара своята историческа операционна система Windows 95. В същото време в САЩ започна да се надува прословутият „дотком“ балон, когато всяка бизнес идея получаваше многомилionoнно финансиране, ако презентацията пред инвеститорите включваше думи като „интернет“ и „онлайн“.

Най-високотехнологичният предмет, който използвах във всекидневието си през въпросната година, бе часовникът Casio на ръката ми. Ученическата ми мечта да имам собствен компютър бе нищо повече от мечта. До нейното осъществяване оставаха само 4 години. Също толкова оставаха до сбъдването на една друга мечта – да пиша за наука и технологии. Домашните компютри по това време бяха рядкост, а най-неустоимият предмет на моето желание бе машината на един приятел, снабдена с актуалния 33 Mhz 486 процесор. При все това проблемите, които ме занимаваха, докато лежах в палатката си на Арапя през горешото лято на 1995 година, бяха подчертано нискотехнологични. Най-наболяла бе нуждата да преосмисля трайно и радикално подхода си към „здравословния слънчев загар“. Другата тема, която ме вълнуваше силно, бе решението, след като се върна в София, моментално да се обадя на едно момиче. Въпреки притеснителната перспектива да попадна на нейния страховит баща, който разполагаше със служебен пистолет.

Тогава няхах никаква представа, че след няколко години ще мога да се обадя директно на когото поискам, когато си поискам. През есента на същата тази 1995 година „Мобилтел“ (днес Мтел) стартира първата национална GSM мрежа в България. „Мобилната

революция“ превзе България още в края на същото десетилетие. През 2001 година мобилните абонати в страната бяха над 1 млн., а на пазара излезе втори мобилен оператор.

За мнозина от нас мобилните комуникации станаха част от всекидневието именно между 1998 и 2001 година. Докато се радвахме на доскоро недостъпните придобивки с антенка, не усетихме как животът ни се променя завинаги. Изведнъж станахме достъпни навсякъде и по всяко време. Без уговорки и без посредници. Както с всичко свързано с технологиите, това бе едновременно благословия и проклетие.

Стационарните телефони даваха някои възможности, с които не разполагахме днес. Например избягването на нежелани разговори бе доста по-лесно. Посредникът, т.е. този, който вдигаше телефона вместо нас, можеше просто да каже, че не сме вкъщи. Или че сме в банята. Или „не се обаждай повече“, според случая.

Днес, за добро или лошо, не разполагаме с тези възможности за измъкване. Заради простото допускане, че мобилният телефон е ако не в джоба ти, поне наблизо. Това, че не отговаряме на обаждането, вече не означава, че не сме вкъщи. Означава, че най-вероятно просто не искаме да отговорим. Така бяхме принудени да приемем една нова за цялата човешка история възможност – шефът да се обади по всяко време, за да ти напомни, любезно или не, че сроковете приближават.

Разбира се, „благословията“ във всичко това бе, че вече можехме да се обадим на приятел или роднина директно. Или, както казваше една моя приятелка, „Мобилният телефон е личният код за достъп“. Който освен всичко друго спестява много време. Ако разполагаше с мобилен телефон клетият Робеспьер Гълъбов от примера в началото, просто щеше да се

обади на Баш майстора и така да си спести цял загубен ден.

Мобилните комуникации промениха и срещите ни. Изведнъж уговорките вече не трябваше да бъдат толкова точни във времето и пространството. В „предмобилната“ епоха преди 20 години трябваше да дойдем навреме или поне да не закъсняваме твърде много. Сега е обичайно да напишем (или получим) текстово съобщение от сорта на „Извинявай, закъснявам с 15 минути“. Точното местоположение на срещата също престана да е ключово. Станаха възможни срещите от вида „Ще се видим в мола“ с допускането, че който дойде пръв, ще се обади по телефона и ще попита „Къде си?“. Тези на пръв поглед тривиални неща промениха коренно всекидневието и навиците ни. Днес използваме тези „технологични“ похвати така непринудено, сякаш винаги сме ги правили.

Едно друго нещо, което правех седнал в палатката си през онова далечно лято, бе да пиша писмо. Обикновено писмо на хартия, така както са го правели бабите и дядовците ни, както и още много поколения в миналото. Тогава не знаех, че въпросното *епистоларно творение* ще бъде сред последните, които някога ще напиша и сложа в плик. Отлично си спомням моите последни две писма, написани през лятото на 1998 година. Бяха адресирани до тогава все още бъдещата ми жена. Тя беше в другия край на България и аз ѝ писах. А тя ми отговори. Веднага след това ѝ писах пак, а тя отново ми отговори. Днес за същото време една произволна двойка може да си размени няколкостотин имейла и да проведе също толкова часове мобилни разговори. Това обаче рядко се случва, най-вече заради огромния избор на средства за комуникация, както и поради различния характер на „електронното общуване“. Неизбежно и съвсем обяснимо, новата технологична ера, в която живеем, цени повече бързината и

ефективността на комуникацията. За сметка на, да речем, писмовното красноречие и неповторимото усещане да получиш чакано писмо.

През вече споменатата 1995 година „убиецът“ на писмата – електронната поща, все още бе само понятие за повечето хора. Първият ми досег с въпросната технология се случи година по-рано, когато чух, че чуждестранните студенти в Американския университет в Благоевград пишат писма до близките си „по електронната поща“.

Днес възприемаме писането и четенето на имейли като тривиална и дори досадна част от всекидневието си. Те обаче категорично не заслужават тази слава. Скромният имейл превъзхожда писмата по всички показатели, които не са от сантиментален характер. Той е основният канал за лична и вътрешнофирмена комуникация, както и ключовата технология, която позволява работа с отдалечени екипи. Нещо повече, чрез електронна поща днес се води голяма част от юридическата и дипломатическата кореспонденция по света. Ако институционалните имейл архиви изведнъж изчезнат, бъдещите историци ще разполагат с много оскъдни писмени извори за нашата епоха. И тук си струва да си припомним, че електронната поща е само едно от проявленията на интернет.

Отново преди 20 години „мрежата“ бе мистериозно привлекателно понятие, което олицетворяваше светлото, но и малко плашещо бъдеще. За това допринасяха и някои от популярните филми на 1995 година. В „Мрежата“ например героинята на Сандра Бълок става жертва на подменена самоличност в интернет. Ако имаме предвид скандалите с изтичане на данни и хакерски пробиви през последните години, може спокойно да поздравим авторите на лентата за техните прогностични способности. Колкото до „Хакери“, този фантастичен филм за група компютърни

гении, използващи невиждан 3D компютърен интерфейс, за да хакнат каквото си поискат, бе чудесно обобщение на смесицата от невинно невежество и фантастични представи, с която тогава гледахме на Интернет (тогава с главна буква).

Реалността обаче беше различна. През 1995 година интернет достъпът в България беше, да речем, доста ограничен. До бума на интернет доставчиците оставаха 2-3 години. Освен всичко друго предприемаческият бум през 1997 и 1998 година въведе българите в световната мрежа. Така заедно с мобилната революция интернет стана втората технологична вълна, която преобрази България на границата между двете хилядолетия. Третата революция, случила се в същия момент, бе масовата компютризация по домовете. Според сухата статистика между 1998 и 2001 година броят на персоналните компютри на човек от населението в България се удвоява. Иначе казано, за период от 2-3 години всички си купихме компютри, за да влизаме в интернет. При това няхахме никаква представа каква част от живота си ще прекарваме онлайн само десет години по-късно.

Нека направим един мисловен експеримент. Представете си един ваш обикновен делничен ден, като направите само две „малки“ промени – премахнете интернет и мобилните комуникации. Получената картинка е не просто неприятна. Тя е трудна за осмисляне. Ако поради някаква (за щастие, малко вероятна) причина изведнъж останем без мобилна връзка и интернет, цялата ни цивилизация моментално ще се върне във викторианската епоха – преди изобретяването на радиото, телефона и електрическият телеграф. Факт е, че сме загубили уменията да функционираме в свят без интернет и мобилни телефони. Ще спомена само, че повечето бизнеси и домакинства отдавна не разполагат с фиксирана телефонна линия.

След всичко това моменталните съобщения и социалните мрежи само допълниха картината на тоталното комуникационно и информационно потапяне, в което живеем днес. Безжичните мрежи от своя страна са интересен пример за това колко бързо се адаптираме към новите технологии. Днес WiFi „горещите точки“ са буквално навсякъде. На този фон в световната мрежа има едно любопитно видео от юли 1999 г., което показва първата презентация на комерсиално компютърно устройство с безжични мрежови способности. В него Стив Джобс демонстрира как iBook поддържа връзка с интернет, без да е свързан с кабел. В ключовия момент публиката издава колективна въздишка на изумление и избухва в овации, сякаш вижда невероятен магически трик. За да допълни драматичния ефект, Джобс прокарва обръч около лаптопа. Накратко, днес приемаме за даденост технология, която преди 15 години ни изглеждаше като магия.

И докато говорим за Стив Джобс, си струва да споменем, че само преди 8 години няхахме никаква представа, че все още предстои да видим най-трансформиращото устройство на последните 30 години – смартфона от съвременен вид. Стив Джобс представи първия iPhone на 9 януари 2007 година. Буквално до тази дата никой не можеше да си представи подобно устройство със сензорен интерфейс, обединило всички споменати дотук технологии и много повече. Знаем продължението на тази история. За изминалите по-малко от 10 години смартфонът превърна мобилните телефони от средство за комуникация в персоналните компютри на XXI век.

В крайна сметка ходът на технологичните промени през последните десетилетия демонстрира важна част от човешката природа – способността ни бързо да се адаптираме към новите технологии и да ставаме зависими от тях. Истинската причина да сме пристрастени

към смартфоните, социалните мрежи и дигиталните медии е, че те удовлетворяват някои наши първични импулси, които са били присъщи и за неандерталците – да се информираме, да общуваме с други хора, да се чувстваме като част от общност и т.н. Това означава нито повече, нито по-малко, че технологиите са продължение на нашата собствена природа. Те не са нито добри, нито лоши. Важният въпрос е за какво ги използваме.

КИН СТОЯНОВ

Кин Стоянов е автор на три книги и четири деца. С Борис Димовски и Радој Ралин създават в. „Щастливец“ – орган на нещастния народ. Сценарист на предаването „Нашите 15 минути“, спечелило през 2008 г. наградата „Осма муза“. През 2007 г. с Емил Янев създават Екип „Инфохолици“, отличен с 9 български и международни награди, сред тях „Мтел Медия Мастърс“. Екипът е създател на тв формата „Денят разказва“ и на сайта „Студия Трансмедия“.

ПОКАНАТА

Беше потънал в полемичен чат с фейсбук приятели, когато един отдавна забравен звън го изтръгна от унеса. Звън съвсем различен от популярните джингълчета, които добиваха популярност в мрежата със скоростта на коварни вирусчета. Да, беше звънецът на външната врата. Кога ли за последен път входният звънец бе влизал в употреба? И кой ли бе посегнал към него сега? Отдавна отминаха годините, в които нямаше нищо по-естествено от това всевъзможни познати да се изсипват у тях, без дори да си дадат усилието да телефонират. Тогава уличните апарати бяха рядкост. И повечето повредени, та пред здравите се извиваха опашки. Освен това баща му не държеше домашен телефон. За да не го подслушвали, както обясняваше. През онези години познатите прииждаха на гости с жизнерадостта на прилив. Особено в почивните дни. Започваха недел-

ната си разходка от Орлов мост през Парка на свободата, както в годините на соца наричаха Борисовата градина. Докато стигнат кино „Изток“, се изморяваха, а по това време местата в сладкарницката до киното бяха винаги заети. Гостите пристигаха в дома на баща му, за да пият чай и да си починат. Тогава беше юноша и се чувстваше много горд, че сервира чая.

Кой ли би могъл да звъни на външната врата? В днешно време дори бирниците и призовкарите на съдия-изпълнителите не прибегваха до този архаичен комуникационен канал. Всичко ставаше в мрежата. И блокирането на банковите сметки, и изваждането на недвижимото имущество за публична продажба. Едва ли беше останал съсед от онези мили патриархални времена – годините, в които те звъняха на комшиите, за да телефонираш от техния апарат, а комшиите идваха вечер да гледат телевизия в хола на бащиния му дом – едва ли ще е съсед, който има нужда от сол или олио. Съвсем близко до жилището бившето кино „Изток“ бе превърнато в денонощен хипермаркет. И този път любопитството му надделя. Стана, преди да отключи, погледна през шпионката, за да не повярва на очите си.

Сякаш времето беше се бърнало и спряло пред фигурата отвън с рошавите дикенсови бакенбарди, сякаш годините са били безсилни, за да износят и похабят облеклото му, солидните обувки с дебели подметки и импозантни бомбета, свободните му карираны панталони, повдигнати към чатала с помощта на широки тиранти, така че крачолите да държат открити кокалчетата на глезените му, вдъхващата служебност униформена куртка, презрамчена с голямата издута мешинена чанта. Пошалъонът, чийто „стайлинг“ днес би потопил в завист всеки хипстър...

Съществуваше ли още такава професия? Спомняше си добре историята на този човек. Достигнал дотам да бъде среден началник от пощите и далекосъобщения-

та, служебният стрес сериозно застрашил сърцето му. Лекарите били категорични. Трябва да смени работното си място. Повече движение, по-малко напрежение. Решението не закъсняло. Нарамил мешинената чанта. Стана пощальон в техния квартал...

Появата на колоритната му фигура винаги предизвикваше оживление. Разнасяше писма, телеграми. Бабите го очакваха всеки месец да отброи левчетата на вдовишките им пенсии. В края на годината чантата му набъбваше от поздравителни картички, като истински Дядо Коледа на добрите пожелания. Този пощальон, видимо останал непокътнат от времето, търпеливо го очакваше да му отвори. Отключи вратата, все още невярващ на очите си, но не, пощальонът не бе видение. Любезно му подаде съобщение – покана за телефонен разговор, изчака го да се подпише в разписката, сбогува се и си тръгна.

Помисли си, че трябва да е страшна проява на ексцентричност родните пощи да поддържат тази услуга. В наши дни, когато и бабите, и техните внучета имаха поне по две слушалки и толкова симкарти. Да, някога, някога, толкова някога, беше така. Отиваш в пощенския клон пред гишето за телеграмите и пишеш покана за телефонен разговор. Най-малко 24 часа преди събитието. Телеграфистката изпраща твоята покана в пощенския клон на адреса, към който си отправил поканата. В уречения ден и час влизаш в телефонната кабинка на твоя пощенски клон и разговаряш с поканения близък или приятел, който е в телефонната кабинка на неговия пощенски клон. Дори през осемдесетте години на миналия век комуникациите бяха такива.

Най-често от услугата „покана за телефонен разговор“ се възползваше леля Веска. Така наричаха по-малката племенница на неговата баба. В рамките на патриархалния особено в първата си половина минал век в работническо-еснафски град като Сливен леля Веска

беше успяла два пъти да се разведе. Първият ѝ съпруг бил голямата любов. Красавец, компаньон, истински филмов артист. Но не могли да си заченат рожба. Това му послужило като основание да поиска развод в едни години преди Втората световна война, когато църквата много трудно разтрогвала браковете.

След развода леля Веска изцяло се отдала на работата си, била добра счетоводителка. Извън това потънала в грижите около по-възрастните си родители, семейството и децата на по-голямата си сестра. Обичта към племенниците – момче и момиче, сякаш заменила липсата на собствени рожби. Упованието да живее единствено отдадена на другите намирала в Бога. Имала хубав глас, пеела в църковния хор, не пропускала участие в неделните и празничните служби.

Годините минавали, племенниците ѝ пораснали, самите те се задомили, дошли внуците. Дошло времето да се пенсионира. Тогава няколко бърбиви съседки я придумали да се ожени пак. В махалата имало един вдовец с израснали и оженени деца, той самият взимал солидна пенсия като активен борец против фашизма и капитализма. Да си бъдат другарчета на старини. Леля Веска се придумала. И този брак траял ден до пладне. Оказало се, че активният борец се е научил цял живот да взима и нищо да не дава. Той разглеждал новата си съпруга като хазайка, готвачка и перачка. Настанил се в къщата ѝ, като с едно перо от лук не допринасял за съвместния им живот.

След краткотрайните си брачни авантюри леля Веска беше станала още по-всеотдайна към близките си. Когато ѝ домъчнеше за нейната си леля – неговата баба, изпращаше в София покана за телефонен разговор. Баба му отиваше до пощата и след като си поговореха с Василка – така само тя си позволяваше да я нарича, обявяваше деня на пристигането. Това се случваше обикновено в края на всяка година. Леля Веска прис-

тигаше с големите бохчи, пълни с домашен суджук, бурканчета със сладко, кесии с тархана¹. Едната ѝ ръка всеки път бе заета да държи дамаджанката с домашно вино. Нейното присъствие създаваше домашния уют в големия предновогодишен град. Още при пристигането изваждаше от вътрешния джоб на дамската си чанта църковно календарче за следващата година и изпълнена със смирение, го подаряваше на благодарната му баба. В онези години властите отпускаха малко хартия на Светия синод и църковните календарчета бяха кът. Разбира се, този дефицит, вместо да подпомага атеистичното движение, сякаш правеше мисълта за Бога по-привлекателна. Като певица в църковния хор леля Веска имаше своя „квота“ от календарчета и тя бе истински щастлива, че допринася за близките си.

Годишните посещения продължиха и след като неговата баба почина. Тогава поканите за телефонен разговор получаваха той, а леля Веска още при пристигането си се захващаше с непосилната задача да вкара в ред мъжкото им домакинство, съставено от баща му и двамата сина. Переше, кърпеше и гладеше до което се докопа. Намираше най-различни забутани предмети и дрехи, за които тримата мъже вече бяха забравили. Така техният дом посрещаше някак подреден новата година.

Отдавна отминали спомени. Още преди десетилетие с брат му изпратиха баща си в неговия последен път. Само леля Веска остана жива. Наближаваше столетничеството. Живееше при семейството на племенницата си – неговата братовчедка. Вече не можеше да излиза извън апартамента, но продължаваше да полага усилия за близките. По цял ден плетеше дантели. Колкото и да бяха изтекли очите ѝ, колкото и да се разкривиха напоследък пръстите ѝ, изпод нейните ръце излиза-

¹ Традиционна храна, която приготвят в Южна България. – Б. р.

ха филигранни изделия. Плетеше за бъдещите снахи. Внуците – двете момчета на братовчедка му – още не бяха довели булки.

Отдавна не беше се чувал с братовчедка си Надежда. Но защо тази покана? Ако леля Веска беше поискала да разговарят, Надя щеше да го избере или пък синовете ѝ да му пишат във фейсбук? Мачкаше объркано между пръстите си хартиената бланка с поканата за телефонен разговор. Защо трябваше да чака до другия ден? Плъзна пръсти по дисплея на смартфона си. Набра номера на Надя и зачака. Тя не се забави:

– Здравей, братовчедче! Как така се сети да се обадиш? Тъкмо мислех аз да те търся... Тази нощ леля Веска се спомина.

ВЛАДИМИР ВЛАДКОВ

Владимир Владков е издател на седмичника „Computerworld България“ и на специализираното списание „Networkworld България“. Започва журналистическата си кариера през 1994 г. в българското поделение на американската издателска компания IDG. Основните му интереси са в областта на мрежите и телекомуникациите. Завършил е Техническия университет в София.

ЗА КНИЖКИТЕ... И ТЕЛЕФОНИТЕ¹

Разхождаме се с 8-годишната ми дъщеря Михаела в центъра на Добрич и тя вижда оранжева кабинка, празна, разбира се, и се чуди какво е това. В кабинката отдавна няма уличен телефон, а стъклата са облепени с най-различни обяви – от поправка на покриви, през реклами за масажи, до изкупуване на земеделски земи. Трудно ми беше да ѝ обясня за какво е служила тази кабинка, която е монтирана там само преди десетина години. Та тя дори домашен телефон не е виждала, а за телефон признава само смартфон с „пръстче“...

Тази случка ме върна назад във времето, когато...

Телефонистките в несебърската поща

В първите класове на началното училище всяко лято изкарвах по месец, месец и половина в Несебър, и

¹ Закачката със Стайнбек стана случайно, „За мишките и хората“ прочетох доста по-късно...

по-точно в Стария град. Там дядо ми, който работеше в пощите, имаше една стая в родната си къща (паянтова, но на два етажа), точно до митрополията. Освен ходенето на плаж и печенето „10 минути по гръб, 10 по лице“, което бе сред най-досадните ми задължения, забавленията включваха ловенето на скариди под камъните до провлака и четенето на книги от местната библиотека следобед. Трябва да съм бил поне трети клас, защото сам ходех до библиотеката, която беше на втория етаж на читалището, и взимах по 3-4 книги. Заради задължителни плажни посещения рано сутрин (зер само тогава имало полезни йодни пари от морето) ходех в читалнята все в най-горещите следобедни часове.

Август си беше много горещо, нямаше капка дъжд, по цял ден се чуваха крясъците на гларусите. Вечер беше по-приятно, въпреки комарите, заради аромата от смокиновите дръвчета по улиците. По тъмно този аромат бе напълно изместван от мириса на пържена риба, каквато се правеше във всяка къща. Баба ми пържеше сафрид и попчета. Попчетата дядо ми ловеше с обикновено влакно, с кука и голяма тежест, защото „попчетата били дънни риби“, а за стръв ползваше скаридиките от плажните експедиции. Почти всеки следобед той сядаше в импровизирана лодка от огромна гума от камион, покрита с брезент, насмолен от долния край. Гребеше с две изрязани от дъски лопатки, като често изкарваше в морето по 4-5 часа. Сафридите пък ловеше на чепаре от пристанището, като често закачаше на въдицата по 8-10 сребристи рибки. Ако нямаше слуга, винаги можеше да вземе риба от риболовните траулери, които се връщаха натоварени с много риба.

Читалището, в което е библиотеката, се казваше „Яна Лъскова“, ятачка на партизани... Май и досега се казва така, въпреки че е основано още през 1905 година с по-благозвучното име „Четец“, но това е друга тема.

Та наред с книгите за Митко Палаузов, „Повест за Зоя и Шура“ и ред други задължителни четива, прочетох и много приключенски романи за Оцеола, Винету и Олд Шетърхенд, завладяващите приказки на Астрид Линдгрен, Ерих Кестнер, Марк Твен, Джани Родари... Всяка от тях ме потапяше в един друг свят и напълно забравях къде съм, колко е часът и дали е топло, или не. Написани увлекателно и леко, имах чувството, че сякаш яздя коня на Пипи заедно с Аника и Томи или пълзя в пещерата заедно с Том и Беки, криейки се от злия индианец Джо. И по-рядко се сецах за родителите си, които бяха далеч в София на работа по шест дни седмично...

А когато исках да се чуя с тях, трябваше да се подложа на поне час чакане в пощата. В нея имаше няколко телефонистки, 4-5 кабинки от тъмнокафяв шперплат с черни телефонни слушалки в тях. Кабинката за разговори с чужбина почти винаги беше празна, имаше кабинка за страната, за София май бяха две. За да говоря с нашите, трябваше да поръчам на телефонистката обаждане до София, да ѝ кажа номера и да чакам тя да се свърже. „За София влезте в първа кабина“, провикваше се след 10 минути. Влизах в задушната кабина и учудващо отблизо чувах гласа на майка ми: „Как сте там? Слушаш ли баба си? Ядеш ли? Да не я ядосваш? Да внимаваш в морето!“ и т.н. Накрая излизах потен, зареден с инструкции, плащах на касата (май понякога разговорът се плащаше и от приемащата страна, т.е. от нашите) и пак излизах на припека. И така всяко лято.

Разговор от покрива на Емпайър Стейт Билдинг

Прескачам 25 години напред. При първото ми пътуване в САЩ бях на конференция на UNIX разработчиците SCO (от Santa Cruz Operation), чиято централа бе в

университета на едноименното градче в Калифорния. Годината бе 1998-а, мобилни телефони имаха малцина, но така или иначе, мобилните мрежи в България и в САЩ работеха по различни стандарти (GSM в Европа и CDMA за щатските оператори). Връзката с България обаче се оказа изключително лесна. От обикновена будка на улицата си купих ваучер за IP телефония за 10 долара и получих 1 час време за разговори. Вярно е, че първо набираш 12-цифрения код на талона, за да стигнеш до системата за таксуване на IP оператора, а след това код на страната и желания номер, но пък можеш да го направиш от всеки телефон – уличен автомат, телефона в студентското общежитие в университета в Санта Круз или дори от апарата на покрива на енигматичния небостъргач Емпайър Стейт Билдинг в Манхатън. (Не се съдържам, обадох се на приятели оттам...).

Като гости на SCO ни бяха настанили в студентския кампус. Няма и място за сравнение със Студентски град и панелните общежития, да не говорим за сегашната чалгаджийница, в която се е превърнал. Двуетажни дървени къщи в огромна зелена дъбова гора. Във всяка къща по 4 апартамента за по 4 човека на долния етаж и 4 на горния етаж. През прозореца се наслаждаваш на катерички, веднъж-два пъти наблизко минаха и 2 сърни. Тишина и спокойствие, въздухът свеж и хладен, въпреки че е август. Стаите – обзаведени без лукс, но с идея да е удобно за почивка и учене – легло, голямо бюро и офис стол. Общите помещения, в които се събират съквартирантите, включват огромна кухня с печка на газ и хладилник, голяма трапезна маса с 10 стола. Зад нея – всекидневният кът с диван и 3 кресла (телевизор нямаше), а на стъклена масичка с абажур стоеше познатият ми от София телефонен апарат от черен бакелит с шайба. Представете си колко въртене на шайбата изисква въвеждането на 12-цифров код и след това на още 10 цифри за софийски номер на нашите

(все още фиксираните номера в София бяха с 6 цифри), но все пак успях да се справя след няколко опита.

Самият университет също се различава коренно от огромните масивни сгради у нас. Едноетажни широки постройките сред зелени градини, големи библиотеки с читални, работилници, има дори собствена ферма, да не говорим за многобройните спортни съоръжения.

Затова не е изненада, че студентите в подобен университет са желан партньор на разработчици като SCO, която развиваше една от мощните UNIX операционни системи по това време. На конференцията за разработчици на SCO през 1998 година шефът на SCO Дъг Майкълс демонстрира отключване и запалване от лаптоп на BMW, снабдено със собствен IP адрес. Смартфоните и мобилните приложения все още бяха мираж... А Дъг Майкълс рекламираше отвореното партньорство между IT компаниите и другите индустрии. На откриването на конференция отрязва с ножица вратовръзката на един от вицепрезидентите на SCO, за да покаже, че формалният подход и корпоративните условности не са добре приети в този кампус.

Доста по-късно, през 2003 година, след възхода на Linux, компанията SCO (вече с друго ръководство) заведе дело за 1 млрд. долара срещу доставчици на операционната система с отворен код с твърденията, че те нарушават нейна интелектуална собственост. Естествено, не успя и в края на краищата фалира, доказвайки, че не можеш да вървиш срещу корените си.

Защо четохме „Ние, вrabчетата“ на фаблет?

Още един скок напред във времето – август 2014 година. Дъщеря ми Михаела вече е на 7 години, завършила е първи клас, а задължителни четива за лятото включват „Пипи Дългото чорапче“, „Патиланци“, „Ние, вrabчетата“ и други. Още с „Патиланци“ срещнахме затруднения с остарели думи като „помниче“, „нявга“, „мегдан“. Все пак Ран Босилек е писал

тези разкази почти преди век. Но забавните имена и приключения, както и словоредът, който се lee като стихове, успяха да я увлекат, за да я прочете до края. С Радичковата „Ние, врабчетата“ нещата бяха още по-трудни. Дори и аз се запънах на дума като „дунанма“. За да не изтървем съвсем интереса към четенето, се разбрахме на всяка прочетена страница да поиграе на телефона – един огромен фаблиет на Sony – Xperia Ultra с 6,5-инчов екран. Откъдето и да го погледнеш, почти телевизор. След това намерих в „Моята библиотека“ (chitanka.info) всички книги, които трябваше да прочете. При отварянето им на фаблиета се оказа, че и се четат по-лесно, отколкото на хартия (по-големи букви и по-къси редове, така че не губи реда при четене). Вторият плюс беше, че за всяка непозната дума можеше да отиде в Гугъл и да разбере какво значи, а за предметите – да ги види на картинка. По този начин успяхме за седмица да прочетем заедно „Ние, врабчетата“, а дъщеря ми се научи за всяко непознато нещо да търси допълнителна информация в интернет. Сега сме на „Том Сойер“ и се борим с думи като „сколаса“, „колчем“ и „черчеве“. Но няма как, речникът така се обогатява, а за непознатите думи знае как да намери обяснение. Дано успее да открие и магията на четенето като потапяне в разказваната история, както аз успях навремето и без смартфони и интернет...

АСЕН ВЕЛИЧКОВ

Асен Величков е управител на фондация „Център за развитие на медиите“. Занимава се с медии и журналистика от 5 г., преди това работи по проекти в областта на културата. Завършил е „Културология“ и за негово съжаление, не разбира нищо от математика. Но само от математика, защото всичко останало спада към културологията.

ДЗЕН И ИЗКУСТВОТО НА ТЕХНОЛОГИИТЕ

– Малчо, искам да говоря нещо важно с теб.

Полегнали сме двамата сами на връх Полежан в Пирин. Слънцето ни гали приятно, лек ветрец се промушва между пръстите на босите ни крака. Изгледът е невероятен, почти космически. Вляво са вчерашните ни цели – връх Вихрен и Кончето, отдясно се виждат утрешните – Краледворската порта и Тевно езеро зад нея, сгушено в полите на Каменица. Виждаме цялата планина под нас, дори облаците са по-ниско! Каква по-подходяща атмосфера за равносметка и планиране на бъдещето, мисля си.

– Добре, тати, за какво?

Звучи вяло и все пак е леко нащрек. Трябва да бъде внимателен. Искам да му помогна да направи избор и в същото време съзнавам, че е достатъчно малък, за да не може сам. Подготвям се за този разговор от няколко дни, донякъде той е причината да го убедя да дойде с мен на това планинско приключение.

– Малчо, вече си голям и скоро ще трябва да се местиш в друго училище. Ще трябва да изберем къде да продължиш да учиш. Дали да бъде училище, в което се учат повече езици, дали да се учи повече спорт, рисуване или математика. На теб са ти интересни много неща, ходиш на уроци по английски и по японски, спортуваш, четеш енциклопедии по химия, четеш за Космоса. Ходиш и на уроци по математика, обичаш да решаваш задачи. Искам да си поговорим за това в какво училище би искал да учиш, защото от опит знам, че човек, ако рано намери това, което обича да прави, и му отдели достатъчно време – и в училище, и после в университета – може да стане много добър в него и да бъде щастлив.

– А ти в какво училище си учил?

– В такава, в която се научава английски език. После в университета записах специалност, в която се учеха по малко от много други специалности – археология, история, философия, логика, антропология, психология и други. Специалности, които другите студенти учеха по 5 години, ние ги учехме за половин – колкото да имаме обща представа. Така накрая имах обща представа от много неща и конкретна почти от нищо. Станах специалист по всичко, нещо като дървено желязо.

Докато говоря, си давам сметка, че съм ядосан на катедрата си. Или може би на избора си?

Малчо се усмихва хитро:

– И не си могъл да станеш много добър в едно нещо и да бъдеш щастлив?

– Може и така да се каже...

– А ако сега беше в училище и трябваше да избираш какво да учиш, друго ли щеше да избереш? Нещо свързано с програмиране?

– Може би... – чудя се от кой ли е наследил тази склонност да човърка в отворени рани. – Но сега си говорим за теб. Ти как мислиш, с какво ти се занима-

ва занапред, какво ти се учи, в какво искаш да станеш много добър?

– Ми не знам. Имам един приятел, който казва, че като порасне, ще играе в цирка... Тати, хайде да тръгваме, че духа много силно и ми става студено.

Събираме багажа и нарамваме раниците. Слизането се оказва голямо предизвикателство. Стърмно е, няма пътека – само река от натрошени гранитни плочи и пропаст от двете страни. Вятърът наистина е силен и леден, направо бръснещ – опипвам си брадата, за да проверя дали още е там. Нищо не го спира, минава през дрехите, даже през кожата. И цялото това огромно пространство около нас...

– Тати – чувам го да подвиква зад мен, – а защо на върха в една ямичка бяха хвърлени стотинки?

– Защото върхът показва на всеки точно колко струва – отвръщам и си мисля колко голяма школа е планината. Има толкова много начини да ти покаже къде точно ти е мястото. Да отвее всичките ти огледални илюзии за себе си, да спуска всички напompани представи, които носиш от града. И накрая да остави само честността, сърцевината, обрулена като нацепения сивкав камък наоколо...

– А ти защо не остави, пестиш ли?

Предавам се. Усмихваме се и двамата.

След малко стигаме платото и вятърът утихва. Отново събирам кураж:

– Най-хубавото е всеки да открие какво е неговото нещо, онова, което го пали, кара го да гори, да забрави времето и света около себе си. Ти какво най-много обичаш да правиш от нещата, които правиш? Ако можеше да ходиш на уроци само по едно нещо, какво би избрал?

– Не знам, май японски. Или математика...

Явно няма да мине без леко побутване.

– Японският, както и английският, са средство за ко-

муникация между хората и няма нужда цял живот да се учат. Не са точно професия. Докато ако станеш добър по математика, можеш да работиш много неща, като например да правиш игри, да програмираш работи...

Малчо се обърна рязко към мен, очите му светеха.

– Наистина ли?! – възкликна с невярваща усмивка.

Компютърните игри напоследък му бяха голяма страст. Играеше къщи, в колата, в офиса, у баба си, у дядо си – навсякъде и винаги когато някой не го спираше. На всякакви видове устройства, последно на стария ми „ябълков“ телефон, който и сега носеше със себе си. Снощи в палатката трябва да сме били голяма картинка – сами под звездното небе, вторачени в малките екранчета – аз с моите попътни бележки, той с неговите игри. През деня, понеже нямаше как да играе и да ходи едновременно, ми разказваше за играта, за това какви животни има, кое колко жълтици и колко диаманти струва, коя карта какви способности му дава, ако се бие с еди-кое си друго, какви магии може да използва, на кое ниво като стане, какви сили придобива, и пр., и пр. И така с часове!

Роботите също му бяха любими още от малък – филмчета, играчки... Когато беше на 4 години, го заведох на представянето на японския робот Асимо – симпатично бяло нещо, високо колкото него тогава, което можеше да ходи и тича, да говори и пее, да се качва по стълби, да тупка топка и какво ли още не. Никога няма да забравя огъня в очите му, вълнението, което излъчваше. Не роботът – моето момче...

Затова си пазех тези два коза за накрая. Разбира се, тези детски интереси не са причината да искам да му помогна да се насочи към математиката. Просто личи, че каквото и да прави, го прави през ума си, че силата му е там. Постоянно вижда цифри и съотношения около себе си – брой колите през прозореца, смята възрастта на някой, който има рожден ден, изчислява рестото

в магазина, подрежда си легото на купчинки по цвят, преди да започне да го сглобява...

Дали се справя с математиката по-добре от другите в училище? Не ме интересува много; мисля, че и него. Веднъж пред негови приятелчета стана въпрос и го чух да казва, че е най-умен в неговия клас. Не звучеше като да се хвали, каза го съвсем естествено и спокойно, сякаш съобщаваше очевиден факт. Никой не му го бил казал, той си го знаел – така обясни.

Не го смятам за гений. Но пък съм сигурен, че е необикновен, специален, уникален – както и че го усеща. И аз се чувствах така на неговата възраст, пък и сега. Нещо като любимото дете на Бога! Вярвам, че всеки има абсолютно основание да се чувства така, нищо че повечето хора с „порастването“ си го забравят. Нищо че се отказват от правото си на свобода и избор, че предпочитат да са конформисти, изпълняващи инструкции...

Обаче ситуацията ни е много деликатна. Мога да го натисна и да го запиша в което училище преценя. Да му внуша, че иска да се занимава с математика, да го карам да решава задачи по цял ден, да го надъхвам, когато изостава, и да го наказвам, когато дава назад. Да проектирам собствената си амбиция върху него. Да го принудя да живее чужд живот. Да го науча, че „трябва“ е много по-важно от „искам“. Да го пречупя и да го оставя да изпълнява инструкции. И никога повече да не видя пламъчето в очите му – като онзи ден, в който се срещна с истински робот...

Наскоро прочетох в интернет, че в любимата на Малчо Япония отварят хотел с персонал, съставен изцяло от андроиди. Асимо, изглежда, е пораснал бързо. И сигурно скоро ще дойде денят, в който той ще може да изпълнява перфектно всички инструкции, да знае до съвършенство какво „трябва“, да има онова нещо, което наричат „изкуствен интелект“, и да може да казва

„Мисля, следователно съществувам“. Сигурно скоро Асимо, роботът, ще бъде същество. Но дали ще може да поиска нещо, дали ще може да каже „Аз съм“, да направи избор, да сгреша, да се научи от грешката си? Ще може ли не просто да съществува, а да живее?

– Тати, гладен съм.

Обръщам се да го погледна, свел е очи към земята и пристъпва умърлушен. Уморил се е, ходим вече трети ден, а днес сме от 7 часа на крак и с два върха зад гърба.

– Малко по-нагоре има езеро, искаш ли да опънем палатката и да ношуваме там?

Кима и леко ускорява крачка, мотивиран от скорошната цел. След четвърт час виждаме езерото, след още толкова вече сме намерили удобно място и разопаковаме багажа.

– Каква е тази книга, която носиш? – пита ме.

– „Дзен и изкуството да се поддържа мотоциклет“ – за баща и син, които през ваканцията обикалят Америка с мотоциклет.

Аналогията го развеселява. Радвам се, че е забелязал книгата. Много я харесвам, усещам я много моя и затова я нося. Не за четене – чел съм я много пъти, пък и я имам в електронен вариант на телефона, – а за да спя на нея. Удобна е на твърдост и височина за спане на открито.

След вечеря лягаме на поляната и докато чакаме да изгреят звездите, взимаме устройствата. Пита ме какво толкова пиша. Разказ. И как ще се казва? „Дзен и изкуството на технологиите“. Смеем се заедно на глас толкова силно, че чак прекъсваме хора на шурчетата.

Докато заспивам, ме тормозят мисли за свободата на избора, за съдбата, за влиянието на родителите върху децата... Да го насоча ли, или да оставя нещата да се случат сами? Може ли наистина да избере сам какво да учи? Аз сам ли избрах? Ами сега – сам ли избирам?

Събуждам се рано от рязко звънене. Не е алармата на телефона ми. Объркан съм, сякаш не знам къде съм. Тъмно е като в рог. Ставам и се удрям в нещо – стена! Стена? Има и ключ за осветление. Натискам го и зяпвам – това е детската ми стая! Леглото, библиотеката, бюрото и голямата сиво-жълта кутия отгоре – първият ми компютър „Правец 8М“... И будилникът до леглото, който ме събуди. Който ме будеше години наред за училище и който с удоволствие изхвърлих веднага щом завърших. Обаче сега е тук. И аз съм тук, в детството си!

Огледах крайниците и цялото си хилаво момчешко телце. Удивително! Но не съм съвсем дете, някак помня целия си възрастен живот. И все пак... Ахаа, ясно – истината ме удря като голяма ябълка по главата – сънувам! Но е толкова реално и естествено... Решавам, че няма какво толкова да му мисля. Сънят е школа, нали така казваше Мъдрецът. Обличам се и отварям вратата с любопитство да науча какво ме чака.

В кухнята е светло, вътре е само майка ми – същата, със същите очи, но някак... с 20 години по-млада. Пуши и гледа телевизия. „Подвиж-фон“ ЕАД официално стартира първата GSM мрежа в страната. Очаква се до две години мрежата да има покритие в София, Варна, Бургас, Пловдив и Пазарджик...“

– Добро утро, мамо! – казвам внимателно.

– Добро утро, сядай да закусваш, че ще закъснееш за училище – отвърща ми тя, поглеждайки към филията с пастет на масата.

– Но... Аз не ям пастет.

– Така ли? И защо?

– Ами... Вегетарианец съм.

За малко да си изпусне цигарата:

– И откога стана вегетарианец? – пита с остър поглед.

Тъкмо да кажа „от 15 години“ и нещо ми подсказва, че не е добра идея.

– Отсега.

– И защо, ако мога да попитам? – направо е ядосана.

– Така искам. Няма друга причина.

Избухна. Казах ѝ истината, но веднага ми стана ясно, че няма как да ме разбере. Кой съм аз, че да искам? Довчера безпомощно парче месо... Грабнах си чантата, нахлузих китайските кецове в коридора и излязох, за да не я слушам. Не било лесно едно момче да отстоява избора си.

На спирката е тъмно и студено. Рейсът идва с редовното си 15-минутно закъснение. Все още има свободни места, сгушвам се и се заглеждам през прозореца, кладушкайки се в такт с возилото. Икарус, от тези, дето са на по 100 години. Или преди 20 бяха на по 100... И като си помисля, че оня ден четох в социалните мрежи, че са пуснали първия въздушен скейтборд на магнитна възглавница...

След училище отивам на урок. Учителят, който иначе работи в катедра „История“ на университета, 3 часа ни диктува разработена от него тема по конспекта за кандидатстудентския изпит. И така 30 пъти, колкото са въпросите от конспекта. Плащаш, ходиш, пишеш, учиш наизуст, пишеш дословно на изпита и влизаш без проблеми. Каквото трябва. Асимо. Ами ако не искам? Ако знам точно какво ще стане, какво ще се падне на изпита, къде ще вляза, какво ще уча в следващите 5 години и какво дървено желязо ще излезе накрая? Направо замръзвам от тази мисъл. Идва ми да си хвана чантата и да си тръгна, да не участвам в този чужд филм. Който казва, че знанието е леко, нищо не знае. Обаче – за голяма моя изненада – решавам да остана.

Следобед вкъщи се опитвам да завържа разговор с майка. Мислите за бъдещето не ми дават мира. Интересува ме как е било при нея, при баща ми. Завършила

е филология, преподава български и литература. Това е истината, мисълта, която се съобразява с чувствата, изкуството... „Емоционалната интелигентност“, иде ми да кажа, но отново си замълчавам. Баща ми пък е точно обратното – завършва счетоводство, работи в последната държавна софтуерна фирма. Единият гледа голямата картина и negliжира детайла, другият е много на „ти“ с детайлите, но нехае за цялостния контекст...

– Благодаря за храната! – казвам след вечеря като добро момче.

Баща ми ме беше научил да изказвам благодарност горе-долу със същите методи като на учителя по история. Трябваша ми още 20-ина години, за да разбера, че да кажеш „благодаря“, не е същото, като да бъдеш благодарен. Тогава не би трябвало да го знам, но сега го знаех. И го казах наистина. Майка се усмихна, очите ѝ блеснаха за миг.

В коридора се сепвам. Минавал съм хиляди пъти покрай тази картина и досега не бях се спирал пред нея. Обикновена репродукция на огрени от слънцето зелени хълмове – Иван Милев. Просто не мога да отместя поглед. Има нещо изключително в нея, не е цветът, формите или перспективата, а някак... всичко. Мога да я гледам с часове! Забелязал съм, че и с музиката понякога е така. Има велики произведения! В техниката също – например „ябълковите“ устройства с тяхното минималистично изящество. Струва ми се, че изключителността на всички тези творби не е заключена в тях самите, че някак са мост между автора и зрителя, слушателя или потребителя. Че от едната страна стои творец с огънче в очите и от другата стои творец с огънче в очите, че тия две огънчета са, които правят предмета жив, дават му душа...

В леглото си мисля за урока днес – за дървеното желязо и защо отново го избрах. В годините често се връщах назад и бях свикнал да съжалявам за неспециализираното си образование, заради което не можех

да свързва детайлите с голямата картина. Защо, когато ми се отвори възможност, не го промених? Защо ли? Именно защо – отговорът беше във въпроса! На днешния урок срещнах едно момче, което в образованието не търсеше отговор на въпроса „как“ – т.е. професия, средство за препитание. Търсеше отговор на „защо“ – вечния въпрос за смисъла, за причината. Този въпрос не му даваше мира, беше по-важен от професията, от препитанието, от всичко. И ако не беше прекарало 5 години, разхождайки се из най-разните клонове на науката, никога нямаше да разбере, че отговорът не е там...

* * *

Събуждам се в палатката. Трябват ми няколко минути, за да се върна съвсем в тялото си. Слънцето е вече високо, денят се очертава прекрасен. Събирам багажа, правя закуска и събуждам Малчо. Докато търка сънени очи и дъвче, пита:

– Тати, какъв е маршрутът днес, какво ще правим?

Има нужда от програма, иска да знае предварително, да преживее нещата с ума си, преди да се случат. Усмиввам се – ще минем през това и това езеро, ще качим този и този връх, казвам. Муси се, още му се спи и не му е до върхове:

– А защо трябва да ги качваме тези върхове?

– Защо ли? Ами защото е много трудно, но когато успеем, се чувстваме като победители. И гледката от горе е прекрасна. Поне това е поводът, а аз не знам по-добър повод от върховете и затова. Виж, ако питаш за причината, е вече друго нещо.

– И каква е причината тогава?

– Моята причина съм си аз, твоята няма как да ти я кажа – трябва да я намериш сам. Мога само да ти подкажа, че е вътре, а не вън.

– За Бог ли говориш, тати? – пита несигурно.

– Не, за математика – отвръщам му през смях.

ПЕТЯ ТЕТЕВЕНСКА

Петя Тетевенска е журналист от БНТ. Била е говорител, водещ на сутрешния блок, репортер, член на УС на БНТ. В момента е делегиран продуцент за актуална документалистика. Автор на десетки документални филми с награди от български и международни фестивали. Носител на награди на Министерството на културата, „Златно перо“ за журналистика, „Мтел Медия Мастърс“ за преподаването „Красива наука“.

РАЗКАЗ С ЕЛЕМЕНТИ НА ОПТИМИЗЪМ...

„Никой не е съвършен...“ Помните ли филма „Някои го предпочитат горещо“? Това беше последната реплика. Аз искам да говоря за надежда.

Имаше едно Катето от Троян. Всички разправяха, че е чудно красиво дете. Може би и заради това тя се мислеше за „голямата работа“. Обаче по време на соца, когато непрестанно се ломотеше за „всестранно развитата личност“, бяха успели да внушат на Катето, че тя трябва да бъде не просто красива, но и умна, или поне поравно. И тъй като това не беше лесно, докато ходеше на училище, тя се чудеше коя ли ще е най-известната професия на бъдещето. Докато играеше на топка или с най-добрата си приятелка мятаха екстравагантния за Троян федербал с трогателните малки перца, или пък докато зяпаше по небето, защото беше чула за първия човек в Космоса, Катето реши, че определено трябва

да стане нещо специално – или ядрен физик, или поне актриса. Така си остана разкратена между тези две мечти дълго време. И стана актриса, защото, макар да беше любознателна, за ядрена физика май не ѝ достигаше въображение. Пък и не подозираше колко важен за нейния живот ще се окаже Европейският център за ядрени изследвания – ЦЕРН, който вече беше започнал работа в Женева и решаваше ребуси около физиката на елементарните частици и божественото.

Беше родена през 1957 година.

Случи се така, че през 1957 година се роди Стив Джобс, дете по-късно вкара света в друга реалност с компютрите си. Пак през 1957 година учените откриха интерфероните – вещества, които самият човешки организъм произвежда по малко и те участват в защитните му механизми. Тогава за биотехнологии в света се говореше само в научния елит. Но светът на бъдещето винаги е по-близо, отколкото си мислим. За това по-късно.

На 40 години Катето вече беше посрещнала демокрацията с „висше“ по актьорско майсторство и я преживяваше с мъж, дете и нестихващите възгласи около нея „Ох, колко си хубава!“. Беше изиграла „Дамата с камелиите“ в Хасково и тъкмо се готвеше да играе любимата на Яворов от „Нирвана“ в театър „София“, когато научи, че леките неразположения, дето я тревожат, не са леки.

Представете си каква драма беше за нея, когато лявата половина на лицето и едната ѝ ръка изтръпнаха, а лекарите казаха „множествена склероза“ – МС! МС? Обясниха ѝ. Тази болест била вид възпаление, което поврежда обвивките на невроните в мозъка, а без тях нервните импулси трудно стигат до различни части на тялото. Променят се силата, равновесието, зрението, чувствителността... Докато четете този текст, вашата централна нервна система изпълнява няколко действия – изпраща командни съобщения как ръцете ви да

държат книгата и възпроизвежда информацията, приета от очите. Но ако обвивката на нервните влакна, наречена миелин, е нарушена, може да стане късо съединение и импулсите се забавят или блокират... Знае се, че това е автоимунно заболяване, и се предполага, че генетични фактори, стрес, вируси, токсини, ниски серумни нива на витамин D и дори географската ширина, на която живеете, имат значение – на север боледуват повече, отколкото на юг, дори понякога наричат множествената склероза „болест на викингите“. За съжаление, точната причина за тази болест не била установена и който я открие, ще получи Нобелова награда, казваха лекарите. Ооо, не я успокояваше фактът, че това било „болест на младите хора“ и че не почваш тукатси да забравяш, както при другата склероза. Перспективата е инвалидна количка, бяха откровени с нея. Специалната ѝ болест на викингите никак не се връзваше с детската амбиция за „специална“ професия.

И стана така, че най-търсените професии в момента дори не бяха съществували по времето на кристалните мечти от детинство. Защо не станах ядрен физик, тръскаше се Катето, докато я наливаха с кортизон, за да успокоят възпаления ѝ миелин... Сега как ще продължа в театъра? Половината ми уста не ме слуша, едната ръка нищо не усеща...

Когато Катето се разболя през 1997 година, компютрите плахо бяха навлезли в България, а интернетът беше лукс. По-късно тя много се чудеше дали ако имаше интернет през 1986 година, щеше да научи навреме за радиоактивния облак от „Чернобил“? Сега отваряш Гугъл и четеш, че чернобилската авария е сред най-тежките в историята на ядрената енергетика, заедно с аварията във „Фукушима 1“. На 26 април 1986 година в България всичко се криеше, така че Катето с тригодишната си дъщеря излезе да манифестира на 1 май и се радваха от сърце на огромните марули на

празничната трапеза. После учени отчетоха, че кръвните ракови заболявания в Европа са повишили честотата си 60 пъти в последните 20 години спрямо 70-те години на ХХ век. Но се говореше, че радиоактивното замърсяване отключва автоимунни заболявания – а това на Катето си беше автоимунно! Може и да няма връзка, но все пак, ако имаше интернет, нямаше как да ни лъжат, нали?!

Само три години след „Чернобил“ стартира world wide web – първоначално като проект на ЦЕРН, наречен ENQUIRE и инициран от сър Тимъти Бърнърс-Лий през 1989 г. През лятото на 1991 година проектът www беше покорилен учените в Европа и беше пресякъл океана, за да се влее в проекта internet. Първият уебсайт беше направен в ЦЕРН и се появи онлайн на 6 август 1991 година. World wide web се превърна в система, която ЦЕРН подари на света преди малко повече от 20 години. Тя измени развитието на човешката цивилизация, свали границите между държавите и хората. Това Катето го научи, когато България влезе активно в световната компютърна мрежа. Горедолу по това време прочете и за гениалния астрофизик Стивън Хокинг. Най-добрата ѝ приятелка от детинство, с която играеше федербал, ѝ даде неговата книга „Кратка история на времето – от големия взрив до черните дупки“. Приятелката беше станала известен лекар невролог и беше впечатлена от „красивия ум“ на астрофизика, болен от амиотрофична латерална склероза, което не му беше попречило да направи гениални открития в областта на космологията и квантовата механика.

И понеже Катето си беше любознателна, макар и актриса, тя поиска да знае повече за своята болест, макар че „който трупа знание, трупа печал“. Първо си направи ядрено-магнитен резонанс, за да е сигурна в диагнозата. ЦЕРН вече беше пуснал по света своите разработки в образната диагностика и дори България

притежаваше тази апаратура в края на 90-те.

Дотогава беше лежала вкъщи, преодолявайки по-добре или по-зле пристъп след пристъп на „моя МС“, както се изразяваше в търсене на по-специално име за болестта си, за да не изпада в крайна депресия. Понякога залиташе, друг път трябваше да се учи отново да пише и говори, но все пак инвалидната количка не я беше застигнала, нито манията да се излекува чудодейно с диета, хомеопатия или пък „свише“. Записа журналистика задочно, щото все пак, нали... нещо специално. И то не може да си „национална хубавица“ цял живот, ободряваха я близките ѝ.

Прочете всичко за МС. „Процесите протичат на ниво мозък. От кръвта нахлуват по време на криза лоши т-лимфоцити. Те се разхождат в кръвта на всеки човек, обаче не могат да му навредят. При хора с МС т-лимфоцитите пробиват кръвно-мозъчната бариера и отиват към мозъка. Инициират каскада от имунни процеси, които водят до увеличаване на възпалителните вещества, наречени цитокини. Това предизвиква други клетки да изядат миелина...“ Ужас! Качват се отгоре му като медузи, ей така, като пипала, и изяждат въпросния миелин. То заприлича на трилър. Не знаеш кога, не знаеш колко, не знаеш защо. Насили се да мисли, че болестта прилича на пиеса – със завръзка, развитие, кулминация и съспенс докрай, не знаеш какво ще ти се случи. Катето беше драматичка по природа, но не си беше представляла, че собственото ѝ красиво тяло ще ѝ изневери толкова рано без ясна причина. Иммунната система се беше обърнала срещу себе си, все едно започваш да отхвърляш собствената си тъкан. Добре, че кортизонът помагаше в такива случаи и Катето продължаваше да излиза от кризите поразклатена, но на двата си крака и с акъла си. И така три години.

Докато през 2000 година приятелката от детство, известната невроложка, ѝ направи предложение. В

България влизаше нова безплатна програма за лечение на множествена склероза. Лекарството се наричаше interferon beta 1-b. И беше вдъхновено от същото оно-ва откритие на човешкия интерферон, направено през 1957-ма, когато Катето се беше раждала.

В началото на 80-те години, разказа ѝ лекарката, ученият Лари Джакобс стартира пилотно проучване в САЩ, за да докаже, че интерфероните могат да повлияят на автоимунно заболяване като множествената склероза. Защото те имат антивирусен, противовъзпалителен и имуномодулиращ ефект. Лари Джакобс използва интерферон-бета и честотата на пристъпите при пациентите в пилотната група намалява. Окончателно лечение няма, но се отварят хоризонти, контролира се развитието на болестта и се отлага инвалидната количка във времето. След много изпитания през 1993 година интерферон-бета е одобрен в САЩ. Биотехнологиите изтънко са се сдружили с генетиката и имунологията. И са започнали производство в големи количества на два вида интерферон с методи на генното инженерство. И знаеш ли какво използват? Бактерията ешерихия коли и клетки от... яйчници на хамстери. Създават рекомбинантни молекули чрез съединяване на фрагменти от ДНК от различни източници. Много е сложно и скъпо.

Леле! Хубава реч дръпна докторката. Има едно „но“ – не знаеш как ще ти подейства лекарството, доколко ще бъде ефективно, докато не го приложиш върху себе си. Трябва да си го инжектираш през ден поне година и половина – две. Може да има странични ефекти. Временни. Ще те наблюдаваме. Но има надежда. Разработени са и други лекарства за множествена склероза. Те са нови поколения, те са smart – умни медикаменти с толкова фина разработка, че решават целево кои клетки да унищожат във веригата, водеща до разрушаване на миелиновото влакно в мозъка. „Трябва

да атакуваме лошите, опасните клетки“ – такава информация е кодирана в тях. Те са като нанотехнологиите, които работят срещу рака, като „умната“ клавиатура, която може да разбере настроението на пишещия, като smart телефоните, като „умните“ къщи и „умните“ автомобили на бъдещето, които се управляват сами, като биометричните скенери, гъвкавата електроника и високоскоростния интернет, като всички „умни“ машини, създадени от човека.... Светът е друг. Добре де, пак е далеч от съвършенството, но всичко това не съществуваше нито в детството, нито в мечтите на Катето.

И тя се реши. Вече 15 години се лекува успешно с „умното“ лекарство. Стана нелош журналист и прегърна каузата за популяризиране на науката.

Докато има живот, има надежда. Казва го новият идол на бившата актриса Стивън Хокинг.

Използвани са разработки на: проф. д-р Юрг Кеселринг, ръководител на клиника по неврология във Валенс, Швейцария; д-р Ксения Кметска, началник-отделение по МС в МБАЛНП „Св. Наум“; доц. д-р Леандър Литов, преподавател в СУ „Св. Кл. Охридски“ и член на Съвета на ЦЕРН.

МАРИЯ ЧЕРНЕВА

Винаги е смятала за призвание генетиката. Но съдбата ѝ отрежда да изследва реакциите в обществото като журналистка. От началото на кариерата си работи в БНТ, където е водеща, репортерка, авторка на десетки филми. Научната закваска ѝ дава по-особен поглед, помага ѝ да анализира събитията в здравеопазването и науката. Социалните теми също са ѝ силна страна. Признание за нея са десетките ѝ награди.

ПЕТ ГРАМА

Що за нелепо име? Нарекли са я БДС. Добре де, не е точно така, ама пак си е нелепо – BDS. А другата е BSB. BDS и BSB са две женски белошипи ветрушки. Такава комбинация от букви им дошла. Дори имали соколчета с късмета да са BNT и BAN.

Но сега за BDS и BSB. Неслучайно са женски. Една женска тежи 135 грама, повече от мъжкия, който е 125 грама. А когато трябва да се сложи преподавател, който тежи 5 грама, 10 грама разлика си е от голямо значение. Така че женските са избрани да носят тежестта и цялата отговорност на проекта. Естествено, бих казала!

С BDS и BSB се познаваме от малки. Пристигнаха в една шперплатова кутия с дупки, имаха специално посрещане с камера на летището в София. Лесно се описват – малки, бели, пухкави топчета с ококорени очи

върху прилежаща човка. Кой да знае какви имена ще получат! Четиресет и петте бебета, излюпени в района на градчето Алмендралехо в Испания, заминаваха към село Левка, част от защитената зона „Сакар“ на екологичната мрежа, „НАТУРА 2000“. Левка всъщност са си я избрали самите соколи. Следвайки техните предпочитания, от природозащитната организация „Зелени Балкани“ са създали „модул“ за освобождаване и адаптация на белошипни ветрушки – проект по програма на Европейския съюз. Детска градина за малки соколчета, преди да поемат към самостоятелен живот в природата на България.

Май е време да поясня. Белошипите ветрушки са соколи. Малки, но соколи. Соколи, но застрашени. Изчезват. Изчезнали са. Проблем с храната. Ловуват малки гризачи и насекоми в земеделските райони. Срещали са се навсякъде в България, но това важи за XIX век. Интензивното земеделие и масовото прилагане на пестициди им отнема препитанието и местата за гнездене. До XXI век без нито едно гнездо на *Falco naumanni*. И така стигаме до усилията на природозащитниците от „Зелени Балкани“, до самолетите от Мадрид и до успехите им с новосъздадената колония в Левка. Където BDS и BSB явно се справят чудесно. Вече са отгледали по едно ново поколение на свобода. Освен това са призвани да направят и друго за спасяването на своя вид. Те трябва да разкажат всичко за себе си – къде ловуват, с кого ловуват, къде спят, кога и къде мигрират, с кого мигрират, спират ли по пътя. И ето ги с 5 грама товар на гърба си.

5 грама е „доносник“, или миниатюрен сателитен предавател. Има GPS, антенка и миниатюрна батерия със соларен панел и захранване. Устройството предава данни към френската сателитна система „Аргос“, те пък препращат към съответен сървър, откъдето нашите наблюдатели разбират какви ги вършат BDS и BSB.

От едно люпило, дето се казва, двете демонстрираха коренно различно поведение. BDS излезе домошарка и си остана в района на колонията заедно с още 30-40 други ветрушки. Ношува недалеч от мястото, където е гнездила до неотдавна. С помощта на предавателя екипът на „Зелени Балкани“ вече знае къде да си наблюдава птиците редовно и може да изследва техните хранителни предпочитания и други нрави. И да се намесва, ако изникне проблем.

Изненадите обаче дойдоха от страна на BSB. Веднага след края на гнезденето BSB е напуснала колонията и полетяла на юг, към Гърция. Без да се интересува от политическите и икономическите кризи там, тя решава да се установи в района на планината Пангео, близо до град Кавала. Достатъчно близко, за да се активира екипът на „Зелени Балкани“ и да си организира експедиция до гръцката планина. И какво завариха – нашата BSB с 10 други непознати ветрушки обитават малка долина с мозаечно разположени земеделски площи. По-доброто земеделие за соколчетата. Дето не се пръска с тотални хербициди, има много пасища. Просто на соколчетата им трябва по-ниска трева, за да си намират храната. Храна за тях, за нас – вредители. Затова и в Левка си имат стадо коне, чиято цел е само да пасат – един вид естествени косачки.

Още не е сигурно дали BSB трайно е предпочела Пангео. Често тези соколчета образуват предмиграционни струпувания, където се подготвят за предстоящата есенна миграция. Ще рече – място с добро хапване. Може и BDS да тръгне нанякъде. Кой знае!? Всъщност никой нищо не знае. Затова сателитните предаватели са им такава голяма надежда. Мигрират ли и къде? Някои от испанските соколчета, изглежда, ходят в Сенегал. За нашите се смята, че отиват до Южна Африка. Дълъг път ще да е това. Може и да е пълен с опасности.

Както се оказа с египетския лешояд. Предавателят

му показва, че когато реши да мигрира, маршрутът му минава през огромен далекопровод в Северозападна Африка и много от ценните птици умират. Затова международните организации веднага обезопасиха електропровода, сложиха изолатори да не става късо съединение. Добре, че се бяха сетили да сложат предавател. Установиха и гнездовата им територия и веднага направиха площадка за изкуствено хранване по време на отглеждане на малките.

Както и при царските орли. На тях от „Зелени Балкани“ първи им сложиха предаватели. Само че радио-предаватели. Малко неудобно, защото трябва да си наблизо с приемник в обхвата на предавателя и като се зареят орлетата надалеч, ги губиш. Така или иначе, успяха да засекаат къде зимуват тези, пропуснали миграцията, и ги подпомогнаха с изкуствени гнезда и повече храна. Увеличиха шансовете им за оцеляване през зимата.

А, и дето всички си мислят, че щъркелите отлитат я септември, я октомври. Сега изненадващо предавателят ги издаде, че някои още юли са минали Босфора и сега са в Судан и ЧАД.

Та затова е толкова важно сега какво ще им предадат BDS и BSB. Вярно, че получават със закъснение данните и с известни отклонения от точното местоположение. Друго щеше да е, ако сателитите пращаха директно на някоя телекомуникационна мрежа данните и природозащитниците си ги получават като есемеси. Ама в Африка телекомуникациите не са най-сигурното нещо.

Е, може и да не успеят. Все пак – само две птички – всичко се случва. Предавателят може да откаже, батерията му да се сдуха и други. Но само на две успели да сложат. 5 грама предавател, ама 5 хиляди лева. Добре, че не е 10 грама. Като включим и абонамента за доставки на данните от 400 лева на месец... става ясно

защо са окичили само BDS и BSB. Иначе, ако можеха, щяха да им сложат миникамерки. Ех, голяма мечта е това!

А докато чакат BDS и BSB да тръгнат, се опитват да направят дома им малко по-уютен. Помолили и обяснили на арендаторите в Левка да започнат да орат първо по-отдалечените територии. Да имат малко повече време да трупат запаси с храна, преди да мигрират.

Стискайте им палци!

НИКОЛАЙ ВАСИЛКОВСКИ

Николай Василковски е журналист от Нова телевизия. Ще го видите най-често да отразява пожари, наводнения и други природни катаклизми. Работи и по теми, свързани с технологиите. Животът му е трайно свързан с компютъра, който за него е мобилен офис, и с телефона. От ранни зори взира поглед в неговия екран, за да следи какво се случва по света, да пише текст за поредния репортаж или да снима.

СПОДЕЛЕН МИГ

Някъде в полите на Стара планина, красив летен ден. По павирания с обли речни камъни коларски път тропаят каруци. Кошарите отдавна са празни, а кравите, овцете и козите вече преживят под широките дъбови сенки. Мирише на прясно окосено сено. От ранни зори из тучните поляни проблясват остриета. Ред по ред високата трева пада под монотонните и умело премерени движения на потните косачи. Под зоркия поглед на палещото слънце животът на село се движи в своя до болка отигран през годините ритъм. Хората нямат нужда от календар и часовник, защото природата е дала необходимите знаци и безплатно е разчертала всекидневието до минута.

Този ден обаче е по-различен. Едно колелце от подредения пъзел на селската идилия не е на мястото си. В малкия китен двор до голямата липа е тихо. Вратата

на къщата е отворена. По камъните са разпръснати шарени черги, а до тях стоят пълните с вода менци. Кокошките отдавна са се отчели с по едно яйце и нервно надничат в очакване някой да им хвърли храна.

Докато беше жива баба Тодора, не оставяше къщата по този начин нито за миг. Животните я посрещаха радостно още преди слънцето да се покаже между клоните на липата. Цветята в градината ѝ се покланяха, докато ги поливаше, а до пладне целият двор светеше от изпраните дрехи и килими. След като старицата се спомина на 97 години, домакинството остана в ръцете на дъщерята и зетя, които още 19-годишни се бяха венчали и хванали живота в свои ръце.

Мария тъче най-хубавите черги в селото. От майка си е запомнила живописните шарки. Търсят я от цялата околия заможни търговци. Дори бабите от махалата често идват да откраднат някой нов мотив. Стаичката с тъкачния стан обаче сега е празна. Леля Димка, съседката, дойде, за да остави торба с прясно откъснати летни круши. Извика с пискливия си глас, но от Мария нямаше и следа. А много ѝ се искаше да седне за половин час при младата тъкачка и да погледа как шарените нишки се вплитат ред по ред в чудни шарки. Леля Димка също тъчеше, но истински се възхищаваше от сръчността, с която Мария изливаше въображението си върху стария дървен стан.

Далеч преди да се ожени за Мария, Цветан се зае да открадне грънчарския занаят на своя вуйчо Тодор. Година след година момчето упорито ваеше стомни, вази, паници, чинии и гювечета. Вуйчото почина, но Цветан продължи традицията. Не успя да отвори своя работилница, но вече е майстор при бившия кмет. Не само че е майстор, а почти изцяло ръководи производството и търговията в малката фабрика.

Тази сутрин обаче чираците мързеливо се подпират по масите и чакат майстора да дойде и да ги строи

да работят. Стоят спокойно, дъвчейки сухи сламки, и не бързат. Чорбаджията е в града, няма кой да им мърмори. А времето летеше ли, летеше. Сянката на дъба край работилницата почти се стопи под обедното слънце, а белият котарак излезе от хамбара, облиза се и зачака някой да му хвърли парче прясно сирене от обяда си.

Някъде в края на селото, на поляната край гората по пътя за Стайковия кладенец, високата неокосена трева се размърда. Тук, в този момент, животът и цялата селска суета бяха без значение. Тя беше забравила за стана и чергите, неговите мисли бяха далеч от фабриката и чираците. Скрити в тревата, двамата наблюдаваха необятното кристално небе. Той нежно погали дългите ѝ коси, които се спускаха свободно по лицето, а тя докосна челото му, запечатало с няколко едва забележими бръчки отрудения селски живот. Безценен миг, споделен само с птиците, които огласяха близката гора, и пчелите, кръжащи над зеления безкрай.

* * *

– Помня, че след това по пътя обратно към селото ни среща Милко фотографът и ни снима за спомен – аз със зелената забрадка на мама, а дядо ти с калните гащи от грънчарницата. 6 юли 1938 година – каза със сълзи на очи баба ми и обърна снимката, на която все още личеше написаната на ръка с молив дата.

Снимката стоеше на шкафа до часовника. Стара фотография, отдавна загубила своя блясък. Белите наръбени краища бяха захабени, а с годините хартията – потъмняла. Бледото късче история продължаваше да бъде прозорец към златните години на една отминала младост.

Онзи вълшебен миг обаче ще живее. Ще го види целият свят. Поставих снимката на светло, извадих смартфона и внимателно фокусирах лицата на баба и

дядо. Превърнах 6 юли 1938 година в пиксели. Източних пикселите от телефона в компютъра и с програмата за фотообработка изчистих, доколкото бе възможно, петната на времето.

С един клик Цветан и Мария, хванати за ръце наред селската идилия под жарките слънчеви лъчи, полетяха в интернет. За няколко часа най-щастливият ден в спомените на дядо и баба събра 300 лайка във фейсбук. Десетки мои приятели споделиха снимката със своите приятели. Няколко онлайн издания я публикуваха, макар и без да поискат разрешение за това.

Моята баба е скарана с технологиите. Едва ли можеше да си представи каква е тази сила, с която бледата снимка до часовника на шкафа беше обиколила няколко пъти планетата по кабели, сървъри и „облаци“ и беше грейнала на компютрите, таблетите и телефоните на толкова много хора. Баба ми нямаше ни най-малка представа, че беше накарала безброй хора по света да помечтаят за един безценен миг романтика.

ВИДКА АТАНАСОВА

Видка Атанасова е редактор в „Дневник“, а повече от над 10-годишния си опит е натрупала само в уеб журналистиката – била е редактор в Dnes.bg и Novini.bg, има публикации в десетки електронни медии.

БЕЗОПАСНИ ВРЪЗКИ

„Какво стана? Как мина животът? Какво би станало, ако...“ Керанка седи на кухненската маса, гледа през прозореца, всъщност нищо не вижда. Погледът ѝ, неангажиран, е заседнал в короната на ореха, оконтурена от пълната луна.

Току-що е отпратила съседките и роднините си, настояващи да останат с нея за през нощта. В съседната стая, мъртъв, е съпругът ѝ, починал очаквано след дългогодишна мъчителна болест.

Никога не си е задавала тези въпроси. Не е имала време за „какво, ако“, а и все се е пазила от безполезни мисли. Керанка е човек на действието. Омъжи се напук за първия, който я поиска, след като Петър изчезна ненадейно преди 30 години. По-късно чу, че се оженил и заминал да живее в града.

Тя беше още ненапълнила 20, той – на 35, вдовец, без деца. Живяха добре, без любов и без много приказки. Беше на 30, когато мъжът ѝ постепенно се влоши. За година болестта го бутна в леглото и едва днес, почти 20 години по-късно, тя въздъхна облекчено след последния му дъх.

Изучи сама дъщеря си, изучи се и тя. Завърши за медицинска сестра и оттогава работи в болницата в близкия град. Първоначално с детето се редуваха да се грижат за болния, а след гимназията дъщерята отиде в столицата да учи. Замина за Чехия на специализация. Омъжи се там. Керанка има четирима внуци – две момичета близначки, на 2 години, момче на 5 и момиче на 7 години. Те няма да дойдат утре, само дъщеря ѝ и зет ѝ.

Денят е 31 август срещу 1 септември 1995 година.

* * *

Беше 31 август 1962 година. Керанка и Петър се срещнаха на панаира в малкия град. Харесаха се от пръв поглед. Бяха от съседни села. Той ѝ купи герданче и захаросана ябълка. На следващата година, пак на панаира, беше втората им среща. Тя му подари гребенче, а той ѝ даде пръстен, годежен. Междувременно си пишеха писма – всяка седмица по едно. Най-важното от тях не стигна до Керанка. Тя не разбра, че спешно Петър заминава на границата да служи. Там поща няма. Писа му три писма. Три дълги седмици на очакване.

Омъжи се на бегом, презглава. Година по-късно Петър се върна. Видя Керанка през дуvara на къщата на мъжа ѝ, бременна. Беше сама. Плевеше градината. Не ѝ се обади.

Взе си жена от града. Имат две деца – момичето се омъжи в София и остана да живее там, синът емигрира в Канада, едва завършил университета. Петър овдовя през 2013 година.

На следващата година дъщерята на Керанка направи на майка си профил във фейсбук – да гледа внуците си на снимки, да присъства в живота им, макар и виртуално. По същото време Петър сам се включи в социалните мрежи – от самота и безделие. А и за да е

лесно да се свързва с децата и внуците си, които рядко идваха при него в малкия град.

Потърси Керанка във фейсбук. Намери я лесно – няма много жени с това име. Тъкмо такава, каквато я познава. Снимката на профила ѝ е от младините ѝ – черно-бяла, ретуширана. От панаира в малкия град през 1962 година, направена в деня, в който ѝ предложи да се оженят. Той има същата снимка, двамата са на нея. Но Керанка го е изрязала, оставила е само себе си – млада, блестяща. Натъжи се. Отиде до близкото фотостудио и помоли да сканират старата снимка, която носеше. Беше срязана наполовина снимка – сам младеж на нея – с буйни коси и поглед.

Писа ѝ във фейсбук, тя му отговори. Писаха си дълго, говориха си в скайп и по телефона. Срещнаха се и оттогава не се разделиха. Живеят в нейната къща на село.

* * *

Днес е 31 август 2015 година. През прозореца виждам баба ми Керанка и Петър, хванати за ръце. Бастунът на баба лежи до пейката люлка, на която са седнали. Бъбрят от сутринта. Имат много да си кажат.

На гости съм им от 4 месеца. Мисля да остана до ноември, терапевтично. Изживявам раздяла с любимия си мъж. Помагам в градината, режа салата за обяд и вечеря. Скучно ми е.

Чатя си във фейсбук. Едновременно флиртувам с поне шестима. Скучно ми е.

Цаних се за чирак на селския пастир, гоня козите по баирите. Мислех, че ще чета книга от сутрин до вечер. Скучно ми е.

Станах редовен посетител на кръчмата. Запознах се с всички. Заведоха ме на дискотека в близкия град. Скучно ми е.

Изхвърлих телефона си, мълчащ, в блатото.

Изхвърлих компютъра си, безполезен, в блатото.

Изхвърлих дневника си, паметлив, но неуслужлив, в блатото.

Изхвърлих дрехи и обувки, преди да започна да страдам от вина, че замърсявам околната среда.

Петър и Керанка не ме забелязват. Завиждам им за любовта им. Заявявам им го. Баба мисли, преди да каже:

– Мило дете, нашата любов е заради интернета, не бихме се срещнали без него. Разкажи за твоята любов.

Правят ми място между тях на удобната пейка. Какво знаят те! Всъщност МОЯТА любов е плод на съвременните технологии!

Запознахме се във фейсбук, проверихме се един друг в мрежата. Кой къде и защо членувал, какво поставял, как се представял. Той писал за себе си, че е без гадже, и коментирал духовито, където може да се види. Аз съм ясна, не мамя за себе си в нета, макар и да не е трудно и направо си е наложително. (*Реакция на учудване.*) Какво знаете вие, говоря забързано и ядосано. Всички лъжат, това е част от играта. Скучно е. (*Цъкат с език, недоумяват.*) Когато имаш възможност да се представяш за не който си, изкушението да я използваш е огромно. Много хора го правят. Нещо неясно? (*Съгласяват се.*) Когато си скрит зад монитора, да лъжеш е лесно. Когато не си очи в очи, да заблуждаваш е лесно, да обиждаш и нараняваш е лесно, да zlepоставяш е лесно, да мамиш е лесно. (*Съгласяване.*) Да се влюбиш е лесно? (*Съгласяване с резерви.*)

Без значение, така се влюбих аз. После беше вълшебно. Почти година, в края на която бях го уверила, че да, ще се омъжа за теб, изчервявайки се на жеста с пръстена. След това се случи онзи ужас на 14 февруари, за който ви писах в скайпа. За после обаче вие не знаете. После нахлух в нейния профил във фейсбук от неговия компютър. Хитро, а? Паролите се запазват понякога. Това е.

И ми е толкова злокобно, че искам да се хвърля в блатото. Прегръщат ме здраво от двете страни.

Три месеца по-късно си говорим, че е добре компютрите да се използват с мярка и конкретна цел, благородна. Че този чат не е бил за моите очи. Че ако не съм го прочела, все още да съм с него. *(Съгласна съм принципно.)* Че ако съм имала доверие на мъжа си, не съм щяла да му ровя в компютъра. *(Факт.)*

А нима вие, 70-годишни баба и дядо, ако си имахте доверие навремето, щяхте така глупаво да се разминете?

Технологиите не променят хората, не и техните страсти, страхове и заблуди.

Обикалям по вече ръждивите баири, спокойна съм, душата ми е звънлива като хладна есенна утрин на село. Листата са опаднали, а блатото гузно мълчи.

Утре се връщам в големия град. Трябват ми нов компютър и телефон. И лесно ще си намеря нова работа – инженер телекомуникации съм.

НИКОЛА БАЛОВ

Никола Балов е блогър. Професионално се занимава с писане от 2005-а насам. Работил е за някои от водещите списания и сайтове на технологична тематика у нас. През 2011 г. печели първа награда в категория „Нови медии“ на конкурса „Мтел Медия Мастърс“. От 2009 г. списва блог за телекомуникации nihanbal.com. Има авторска технологична рубрика в Дарик радио.

ЗАВИСИМОСТИ

Пейките в градинката на църквата „Св. Седмочисленици“ по традиция бяха препълнени покрай обедните часове. Може би не познавах никого от десетките насядали по тях, но усещането беше точно обратното. Знаех, че тук са разпределените на шумни групички деца от училището през улицата. Открояваха се възрастните, най-често по двойки, обитатели на околните жилищни сгради, които нямаха по-важни ангажменти от сладки срещи под септемврийското слънце. Тъкмо бяха излезли и обядващите на въздух служители от близките офиси, чиито сандвичи или салати в пластмасови кутии сякаш придобиваха по-богати вкусови качества, изнесени от студените сгради.

Аз обаче забързах крачка и се хвърлих с раницата си върху единственото свободно място, което успях да засека в периметъра. Седнах и заизваждах лаптопа и „бисквитката“ с мобилния интернет, за да проверя дали

тук няма да се окаже подходяща локация за няколко часа импровизиран офис. И тогава се усетих, че имам компания. Някой, когото не познавах и не бих причислил към никоя от по-горните групи. Господинът до мен беше седнал първи на пейката и беше логично да попитам за статуса на мястото – може би чакаше някого или пък просто е от онези, сърдитите, които държат да са сами на пейката. Кой знае – негово право. Но не го попитах. Човекът без име беше разперил вестник пред себе си, така че за мен оставаше и без лице. Разпознах, че е възрастен мъж, по сухите ръце и старите кафяви обувки, а кожената му чанта, в която имаше място за няколко листа хартия, но не и за лаптоп, издаваше останалото.

Зачеркнах бързо обноските и отворих MacBook-a за обичайния преглед на новинарския поток в твитър. Често го правя и с телефона в метрото – няколко бързи скрола из социалната мрежа и имам представа какво се е случило в минутите, в които не съм имал достъп до светещия екран. Консумираш информация за секунди и колкото повече акценти откриваш във фийда си, толкова по-пъргаво продължаваш да ги търсиш с палец из новините. Понякога усещам нуждата от информационната инжекция като зависимостта от цигарите, която наблюдавах още на връщане от основното училище у онези хора, бутачи се на трамвайните врати, за да слязат първи и да запалят фасата още преди да е прозвучал сигналът за затваряне. Аз вероятно мога да откажа твитър, също както те повтарят за себе си и цигарите. Само че не искам – пак като тях. Защото страшните надписи върху цигарените кутии, подобно на рекламните банери в сайт, отдавна биват игнорирани и възприемани като част от фона, а хипотезите на Сюзън Грийнфилд¹ за връзката между алцхаймер и киберсвета са си просто хипотези.

¹ Британски учен, невролог. – Б. р.

Човекът отсреща продължаваше да потъва в разперените хартиени страници, а единственият знак, че е още там, идваше в редките моменти на шумно прелистване. В тях успявах да зърна с периферията на зрението си част от лицето му – строго, дори намръщено под очилата, вероятно негово собствено или формирано от тежките думи в подбраните за него статии от печата. А аз се усмихвах. Усещах, че имаме нещо общо помежду си, и се усмихвах, защото въпреки дистанцията на цяло поколение ние си приличахме. Сякаш тази беше пейката, на която хората идваха за минути усамотение наред хаоса и шума, за да получат своята доза информация от личния си дилър. Тогава го чух да мърмори иззад вестника, като че ли имаше какво да каже на непосочения автор на статията, която довършваше. Но протестът му се простираше само до вътрешния бунт и дори да беше от онези активни граждани, контактът с редакцията беше един прашен номер на стационарен телефон, който вероятно никой вече не вдигаше. Или просто никога не е съществувал.

Вниманието ми беше обратно привлечено към екрана пред мен, където из твитър тъкмо се завихряше спор. През няколко секунди валяха коментари около организирано наскоро шумно събитие, което беше привлякло вниманието и, изглежда, заслужило критиката на няколко активни потребители, чийто глас се чуваше онлайн, а мнението им тежеше не по-малко и в реалния свят. Не бях присъствал лично въпросната вечер въпреки любезната покана по имейла. Не се намесих. В следващите минути проследих цялата драма и реакциите на организаторите, които успяха до някаква степен да защитят позицията си или поне не останаха в безмълвно безразличие към хорските реакции. И пак се сетих за стационарния телефон в онази редакция без адрес. Дали човекът с вестника би последвал автора на

четивото си, ако използваше социалните мрежи? За да му каже колко не е съгласен с него и да му поиска аргументите, които в материала, изглежда, не бяха достатъчно убедителни. А дали авторът би имал регистрацията с истинското си име?

Оказва се, че с господина до мен имаме различни дилъри, през различни канали и на още по-различна информация. Струваше ми се нормално – две поколения, всяко със своята особена зависимост. Но никой не ни беше предложил избор и сякаш се бяхме вързали към актуалното към момента.

Прибрах лаптопа в раницата и тръгнах към метрото, а по пътя до станцията гледах през погледа на инстаграм, за да уловя красивия град в последни дигитални спомени от лятото. Можех да щракам колкото искам – не бях ограничен от лентата в 36 кадъра. Не трябваше дори да се замислям дали ще хвана перфектния момент, просто натисках виртуалния спусък на смартфона. А дали имаше кой да разгледа после десетките снимки? Поредната зависимост може би.

Човекът на пейката сякаш дори не разбра, че някой беше седял до него през последните 25 минути.

На следващия ден аз отново щях да мина през градинката на „Св. Седмочисленици“, а той щеше да се появи след няколко дни, разлиствайки новия брой на своя седмичник. Аз щях да се усмихвам на позитивните профили в туитър и хората там, които сам бях избрал конформистки да следвам, а той щеше да мърмори зад сивите страници, утолявайки жаждата за едностранен спор без вариант за изход и разрешение.

СВЕТОСЛАВ МЕТАНОВ

Светослав Метанов е журналист. Пише основно по теми от бизнеса и икономиката. Роден е в Хасково. В момента работи за списание „Клуб Z“ и сайта clubz.bg.

НОВИНИ ОТ ВЧЕРА И ДНЕС

„Слонът и слоницата си наслонили слончета. После ги нахоботили.“

Като съвсем малък съм обичал да разказвам истории. Тази е била една от първите и е единствената, която се е запазила до днес. Кратка е, а и майка ми вероятно я е запомнила заради готините думички „наслонили“ и „нахоботили“. По това време, заразен с безсрамието на ранното детство, категорично и разпалено съм обяснявал, че събота не трябва да се казва събота, а шестък. По желязната логика, че щом четвъртъкът е четвъртък, петъкът – петък, значи, следващият ден няма как да е нещо друго освен шестък.

„Слонът и слоницата“ са някъде от самия край на 70-те или началото на 80-те години на миналия век. А отбраната публика, която е слушала измислените истории, са били най-вече бабите ми София и Дора. След години те обясняваха, че е било много смешно. Не че изобщо помнеха нещо от историите, но все се усмихваха, обяснявайки как със сериозен вид съм се покатервал върху стола и образно съм разказвал приказките си.

Накрая всяка история завършвала с „Край“ – за да няма объркване. Но публиката трябвало да изтърпи и още – финалните надписи. След края идвали думите: „Текста четете Елка Йовкова, режисьор на дублажа – Станко Тодоров“. Тогава, разбира се, не съм знаел нито че Станко Тодоров е министър-председател, нито че Елка Йовкова е името на режисьорка с дълъг стаж в телевизията. Не съм знаел и че баща ѝ е един от най-големите писатели на България. Но тези имена живееха в черно-белия телевизор „София“, пред който после бабите се събираха да гледат „Робинята Изаура“, преди да седнат на пейката пред блока, за да изяснят всичко видяно и чуто от току-що свършилата серия.

Дядо беше почти глух, но не пропускаше новините. Долепяше ухо до самия апарат и надуваше звука докрай. И аз ги гледах, защото след „Сънчо“ не ми се лягаше. Голяма скука беше. Вървяха си повече от приспивно и равно. Всеки ден едно и също – като прекопирани под индиго. Започваха със сухи информации за посещения на генералния секретар на ЦК на БКП и председател на Държавния съвет – другаря Тодор Живков, а после се отплесваха към ТКЗС-та и предприятия, които изпълняват производствения график не в проценти, а в пъти, стрейки светлото бъдеще.

Раздвижване сред „публиката“ (да не забравяме, че по това време телевизията все още беше почти събитие – имаше само една програма, която отгоре на всичко не бе денонощна) имаше само когато цените на нещо се вдигаха. Това винаги го казваха по телевизията.

Всъщност едва ли съм разбирал за какво точно са говорили по новините. Даже днес ми е малко странно, че спомените ми за доста важни събития от онова време по някакъв начин са били свързани със „Софията“, чиято антена непрекъснато трябваше да се върти наляво-надясно, за да изчезнат снежинките по екрана.

По едно време траурните шествия на съветските ръководители изведнъж зачестиха и сякаш непрекъснато даваха Червения площад. След Брежнев скоростно се извървяха Андропов и Черненко, преди да дойде младежът Горбачов. Запомнил съм маршируването с калашниците и катюшите. Всъщност и тези, които не са го запомнили, могат да видят нещо доста подобно на шествията на 9 май в Москва.

„Абе, дядо, тия, съветските, нещо много бързо взеха да се сменят, а при нас все Тодор Живков си стои“, питам.

Дядо прояви разбиране и обясни, че той още си е жив и здрав и че като председателят на БКП почине, ще бъде избран друг. Тогава ми се стори повече от логично обяснение, че тези постове се заемат до живот.

Но дойде 10 ноември. Пак по телевизията. По това време „Софията“ вече бе ъпгрейдната до „Велико Търново 84“. Майка се бе забавила след работа и още на прага я посрещам с новината, която вече бе изречена не веднъж, а цели два пъти: „Мамо, свалиха Тодор Живков“ – казвам ентусиазирано. А майка ми бързо влезе, хлопна вратата: „Тихо да не чуят съседите“.

Съседите вече бяха чули, а в блока беше оглушително тихо. Даже пенсионерките тази вечер ги нямаше на контролно-пропускателния пункт, базиран на пейката пред входа. Това си беше почти толкова невероятно събитие, колкото и преждевременната раздяла на Живков с властта. Баба Дона и баба Шинка направо си се бяха сраснали с пейката. Нямам спомен да съм ги виждал на друго място освен на пейката. Даже изправени не си ги спомням, само седнали и обсъждащи важните теми кой влиза и кой излиза през вратата на вход Б.

Промяната през 1989 година си беше почти в новото време. Преди това 80-те родиха и други новини, за които старата „София“ мълчеше.

За „възродителния“ процес разбрахме, когато на Нури трябваше да му казваме Николай. Нури бе най-дребното момче в класа, с много лунички и различни очи – зелено и кафяво. Баща му му беше казал, че когато се бие, трябва да свие показалеца на лявата си ръка и да го хапе силно, за да го боли повече, когато го налагат, и така да се настървява срещу врага си. Нури-Николай го правеше, лееше ред сълзи и ред сополи, махайки със свободната дясна ръка, но нямаше как, с една ръка е трудно. Все отнасяше пердаха.

В класа имаше още едно момче и две момичета, на които трябваше да им казваме по различен начин. Алтън стана Славей, а на момичетата съм запомнил само „възродените“ имена – Нели и Емилия. И един ден Емилия я изправиха пред черната дъска да прочете нещо. Беше нещо като прощално писмо. Казваше колко много ни обичала и колко сме щели да ѝ липсваме. Стигна някъде до средата, разплака се и си седна. Класната гледаше строго, седнала на последния чин на средната редица.

На следващия ден Нури, Алтън, Нели и Емилия не дойдоха на училище. Бяха заминали в Турция.

За смяната на имената „Софията“ казваше, че е хубаво нещо и как се възстановява историческа несправедливост. В Хасково обаче ехото от новината донасяше доста допълнителни нюанси. Турците не харесваха новите си имена, а в града се появиха войници по двойки, разхождащи едри немски овчарки. Хората си говореха как турците щели да се вдигнат на бунт и как това вече било станало не знам къде си. А в близкото село Узунджово даже били пристигнали черни кубински командоси, които да овладяват положението. Така разправяха, а предаваните от ухо на ухо информации бяха достигнали и до класната стая на ОУ „Христо Смирненски“.

Не всичко ни беше ясно, но съученикът ми Данчо се зае със сложната задача да разясни положението с

нагледен пример. Данчо ми беше приятел. В началото искаше, като порасне, да вози модерен боклукчийски камион, като този на дядо си, а после – да стане летец на самолета, с който аз смятах да търся нови животински видове, когато стана зоолог. Чак до четвърти-пети клас последното бе гарантирано 100 процента, че ще стане.

Та Данчо един ден в междучасието обясни нещата така: „Гледайте сега, ако аз съм България и си стоя ей тука, а Турция иска да ме нападне – Данчо хвана за ръка Нури-Николай и го сложи точно пред себе си, – тая работа хич няма как да стане“.

Данчо направи няколко крачки и позиционира зад гърба си доказателството – Дебелия Иван от село Тънково – момче, което още в трети клас бе 73 килограма. Иван бе в ролята на непобедимия съветски солдат.

После, след като нещата се промениха, големите новини сякаш започнаха да стават все по-малки и по-малки. Все пак, когато имаш режим на тока, няма как нито да гледаш телевизия, нито да слушаш радио, а още по-малко да четеш вестници. Дори и когато е светло и режеш купони за олио, ориз и захар, пак не ти е до това. Когато хиперинфлацията стопява парите ти от банката – още по-малко. Големите вестници станаха таблоиди, голямата телевизия се разрои на десетки малки. Чалгата избути естрадата, а романите от „розовата серия“ изместиха литературата в началото на 90-те – в ония години, в които четящите хора бяха много повече, отколкото днес.

Огледалото на голямата новина се е счупило и всяко от парчетата е заживяло свой живот и е поело нанякъде без ясна посока. И вече малките новинки трябва да станат стръв за рибки, която да се забелязва във все по-тинестата и мътна вода. Трябваше да се оцвети по-ярко, в жълто, за да примами повече шарани. Стилистиката на прясно навлезлите риалити формати

привлече и вестниците, които в опит да оцелеят пред неумолимото навлизане на интернет се преоблякоха в модерното ексклузивно сензационно жълто. Оказа се, че кърменето в мола и светещите очи на един паметник могат да са топтеми за новото модерно общество, сменило генерално медиите със ситото на социалните мрежи.

Новото модерно общество, което е свръхинформирано по всички теми и в същото време не говори за елементарни неща. Новото общество, в което децата никога не казват „Слонът и слоничката си наслонили слончета и после ги нахоботили“, защото благодарение на медиите и интернет чудесно знаят какво се случва между слона и слоничката. Новото модерно общество, в което няма голяма новина, защото всичко се случва толкова бързо и по много, че никой не обръща голямо внимание на нищо.

И ние, малките журналисти, които гоним бясно малките новини. И по ирония на съдбата всички ги получават отново на малкия екран. На смартфона.

МИРОЛЮБА БЕНАТОВА

Миролюба Бенатова е журналист. Един от най-награджаваните разследващи репортери: с награди от телевизионния фестивал „Сребърен сателит“, „Черноризец Храбър“, „Гражданска позиция“ за отразяване на процеса срещу медиците ни в Либия и много други. Автор на книгата „Кристияна Вълчева: 8 години заложница на Кадафи“. В момента е част от екипа Нова телевизия, където има авторска рубрика.

ПРЕПЛЕТЕНИ ЛИНИИ

– Ще се обадя по-късно. В среща съм!

Съобщението пристига от непознат непотърсен номер. Идва през едно от популярните приложения за общуване по интернет.

– Познаваме ли се? – питам.

– Вие ме потърсихте! – отговаря.

– Не съм! – отсичам. И съм категорична.

Не се познаваме с човека, но аз вече му знам името. Регистрирал се е из мрежата и при мен идва с „визитка“. Аз съм стъпка напред. Даже и снимка е прикачил. Разбирам какъв му е бизнесът след един въпрос и няколко секунди проверка в нета. Научавам и съдружниците му. Някои скандали, имена на фирми. Кажи-речи, всичко. Без никакво усилие, наистина.

Решавам, че е честно да му се представя, и така

от „имате грешка“ ставаме почти приятели. Почти. А може би и никак. Чатът се е превърнал в част от работата ми и без да осъзнавам, на ден вода десетки „разговори“ с непознати. Потоци от информация се приплъзват под пръстите ми, без да ги осмислям. Плъзгам се и аз с тях. По повърхността. На отношенията, на информацията, на събитията.

Вече никой не чете книги в чакалните. Всички „плъзгат“, пишат, изпращат усмивки. И убиват време. Свързани. Уж.

„Здравей, знам, че с гримовете си на „ти“. Има ли някакви мазила, които заличават релефни белези?“ Ей на такива въпроси отговарям. Не съм дерматолог. И с грим не се занимавам професионално. Просто някой е решил да ми сподели проблема си така, като ми приписва възможности. А отвъд това крещят очаквания. Нужди.

Пристигат директно, без филтър. Особено вечер. Тогава самотата най-много личи. В писането на съобщения на непознати, но популярни хора. Заради илюзията, че могат да решават проблеми. Или просто им се полага ролята на арменския поп.

Снимка на приятел под Айфеловата кула ми оправя настроението. Но си давам сметка, че вече никога няма да се съберем, за да гледаме снимки. Не се събираме. Воайорстваме. И „качваме“. За да ни гледат.

Връщам се към онзи с грешката. Не пропускам да напомня, че не съм го търсила и не съм му писала. На времето, в аналоговия свят, на това му викахме „преплитане на линиите“. Не знам сега какво е. Знам, че няма да си го обясня. Но си спомням друго.

– Няма ерия – казва малкият ми племенник.

Още не може да говори, но като вижда черния дисплей на устройството, по което „плъзга“ със завидна интуиция, вече знае, че няма батерия. „Няма ерия“ по-

някога е по-силно от „гладен съм“. И както знае откъде да си вземе солети, така безпроблемно намира зарядното, носи го там, където трябва да се включи, и дава вид на човек, който добре знае какво ще последва. Изненадвам се, няма как.

Когато бях на три, за мен върхът на технологията беше копчето на черно-белия ни телевизор „Опера“. И шайбата на телефона. Да не говорим, че не всички имаха телефони. Но затова пък повечето имахме „дуплекс“, и то чак в края на 80-те. Просто казано – на една линия – два абоната. Когато единият говори, другият „почива“, не може да се обажда и не може да бъде намерен. Сетих се, че сега така правят „дървени-те“ апарати с две симкарти. Нищо ново, само формата е различна. Кратка. Бърза. На пръв поглед без почерк. Без главни букви. Със съкращения. Видимо лесна. Но не съвсем.

Да намериш нечий домашен или директен телефонен номер, беше връх на репортерското умение. Да можеш да прескочиш секретарката на търсения и да му звъннеш там, където винаги вдига той – това бяха стремежите преди 20 години. Сега има хиляди варианти за свързване. И още толкова за блокиране, прехвърляне, изключване. Непрочитане. Отхвърляне.

А очакването да бъдеш потърсен и намерен от определен човек си е винаги същото. Преди беше важно да си вкъщи и линията да е свободна, когато Той звънне. Сега дебнем чертичките на обхвата и батерията. За същото. От същото.

Тръпката няма аналог дори и в цифровия свят. Все още. И всъщност най-важно си остава да получиш отговор.

Независимо дали ще изпратиш вестоносец, а той след седмици препятствия и смъртоносни опасности ще предаде вече остаряло инфо. Дали ще пишеш писма, или ще изпратиш телеграма, картичка. Ще се обадиш с

монета от 2, 5 или 20 стотинки. Ще пестиш импулсите на булфона. Ще диктуваш на пейджър. Ще прашаш есемес, съобщение в месинджъра и къде ли още не. Ще очакваш отговор.

„Обади се, като стигнеш“ винаги има едно и също значение. Както и: „Аз повече“!

АСЕН ГЕОРГИЕВ

Асен Георгиев е журналист във вестник „Капитал“ до 2014 г. с ресори: нови технологии, интернет бизнес и предприемачество. Писал е за вестниците „Дневник“ и „Капитал Daily“, за списанията PC Mania, „Мениджър“ и други. От 2014 г. развива два електронни магазина. Съосновател е на образователната инициатива за индивидуално менторство ABLE Mentor. Харесва позитивните хора, планината и добрата бира.

ФЕЙСБУК (В) ПОЧИВКА

Социалните медии са новата телевизия. Похищават вашето време и ви карат да се чувствате зле. Научете се да ги контролирате и инвестирайте разумно спечелените часове.

Знам, че сте изчели много текстове за влиянието на фейсбук и социалните медии върху съвременния човек потребител и си мислите, че знаете всичко по темата. Но и мишките, които са затворени в лабиринт, често си мислят, че всъщност обикалят твърде любопитни нови места, въртейки се безнадеждно в кръг.

Ще бъда директен: *фейсбук (и повечето социални медии)* губи вашето и моето време. Любопитното е, че няма човек, който да не знае това, но не са много тези, които го осъзнават. Най-интересното е, че го чувате (прочитате) от човек, който дълго време е защитавал тезата, че фейсбук е платформа, която сама по себе си

не е нито полезна, нито вредна. Важно е как всеки отделен човек я използва. Ако се обградиш с правилните хора, които поднасят подходяща информация, получаваш чудесен филтър, който пресява за теб купища безполезна информация и те снабдява с най-интересната.

И това беше така допреди няколко години. Но не и сега. И за всичко това си има логично обяснение, което с удоволствие ще споделя с вас.

* * *

Но нека се върнем в средата на август, когато успях да се разходя за седмица в Родопите и Централния Балкан. Седем дни, изпълнени с липса на обхват. Седем дни без имейл, с ограничен достъп до фейсбук и интернет като цяло. За човек, който близо десетилетие е силно привързан професионално към компютъра, телефона, имейла и социалните медии, шокът е голям.

Всъщност липсата на шок. И осъзнаването, че животът се случва точно в този момент, непосредствено около теб. Росата в 5,45 часа сутринта е все така освежаваща дори когато не сте направили снимка, постната на стената ви. Вечерята в хижата и студената бира след 10-часов преход продължават да са най-хубавото нещо на света дори когато не са овековечени във вашия инстаграм профил. А коментарът върху снимката, която пратихте лично на човек, за когото ви пука, е значително по-въздействащ от 100-те лайка от непознати, които бихте генерирали, поствайки във фейсбук.

Та така. Схванахте ми мисълта. Върнах се от планината. Понеделник. Задръстване (ремонт на бул. „Цариградско шосе“). Влизам в офиса със засылка. Отварям фейсбук. Работа. Време за обяд. Няколко нотификейшъна ми припомнят да извадя телефона от джоба си. Фейсбук. Отново в офиса. Работа. Кафе на терасата. Защо да гледам какво става на улицата, като има фейсбук. И така целия ден.

Вечерта си дадох сметка. Повече от 90 минути. Денят има 24 часа. Аз лично спя около 8. Остават 16. Да приемем, че работа още 8. Остават 8. Това са 480 минути. Хм, 90 минути са близо 20% от оставащото време. Не, благодаря.

Седмицата има 7 дни, а ние често се оплакваме, че нямаме време за (уж) важните неща в живота – четене, спорт, близки, стари приятели. 7 по 90 минути са 630 минути, или 10 часа и половина. Месечно това прави 42 часа. За 42 часа можете да прочетете няколко книги. Да се качите няколко пъти на Черни връх. Да се срещнете със стари приятели. Да спортувате, да развивате талантите си. Да отделяте повече време на хобитата си.

Схванахте ми мисълта.

Човечеството изразходва 39 757 години от своето време в социалните медии всеки ден. Убеден съм, че ако голяма част от това време се впрегне в по-смислени дейности от лайкване, постване на селфита и воденен на спорове с непознати, ще изпратим по-скоро човек на Марс.

Голямата картинка

Фейсбук има 1,44 млрд. потребители към средата на 2015 година според данни на анализаторската фирма comScore. Според GlobalWebIndex – организация, която се занимава с проучвания и анализи в интернет, средно всеки активен потребител прекарва по 1,72 часа на ден в социални медии. Това е дори повече от 90-те минути, за които стана въпрос по-горе. Притеснителното е, че тенденцията е позитивна – т.е. това време расте. Ако през 2012 година средно от интервюираните 170 хил. души всеки е прекарвал 5,55 часа на ден онлайн (през различни устройства – компютър, лаптоп, телефон, таблет), то през 2014 година часовете са вече 6,15 дневно.

Още няколко интересни числа и продължаваме. Според данни на Go Globe пък общият брой потребители на социални медии са 2,03 млрд., или 28% от населението на планетата.

Средностатистическият американец пък прекарва 25% от работното си време, зяпайки социални медии, без това да има каквато и да е връзка с работните му задължения. Мога да си представя какъв е процентът в България...

* * *

Какво се случило във фейсбук? Защо преди беше удобен филтър за информация, а сега – не?

Стремешът на Марк Зукърбърг и висшия мениджърът на социалния гигант да затвори своите потребители в рамките на лицевата книга и натискът на инвеститорите върху компанията за увеличаване на рекламните ѝ приходи започнаха процес по неестествено куриране на информацията. Какво значи това? На първо място е алгоритъмът, който отговаря за съдържанието, което всеки от вас вижда на своята стена. Той е сложен (разбира се) и се „подобрява“ ежедневно. Обявената цел е: да доставя най-интересната и важна за вас информация, която циркулира във вашия социален кръг. Това добре – може би първите няколко години това работеше, но след това в алгоритъма се намеси един много важен фактор – платеното съдържание.

Днес голяма част от постовете, които виждате във вашия фейсбук, са платени и тъпи. А повечето от интересната информация, която се публикува в групите, които следите в социалната мрежа, остава недостъпна за вас, защото не е заплатено за повишаване на нейната „достъпност“. Ако не знаете, да ви кажа, че без да си плати за популяризиране, никоя медия във фейсбук не може да достигне до повече от 1-2% от нейната аудитория, която иначе е харесала нейната фейсбук страница.

До какво доведе това? Постепенното оттегляне на смисленото съдържание от стените на хората изкара на преден план възможността то да бъде заместено от лесносмилаема информация – предимно във визуален формат. Увеличаващият се брой потребители, които влизат в социалната мрежа през мобилните си телефони, пък ускориха като с ракета общия упадък. Как? Когато влизаш през телефон, ти не искаш да пишеш дълъг статус или да четеш дълъг текст. Затова качваш селфи или снимка на обяда си и чакаш лайкове. Само по себе си действие силно пристрастяващо. Защото хората обичат да получават признание от другите.

Така всеки отделен фактор изрисува по няколко щрихи от общата картина, която представлява вашият фейсбук в средата на 2015-а. Смесена информация – около 2%, снимки на плажове, крака, ръце, носове, планини, сватби, кръщенета и т.н. – 80%. Останалите неща са забавни (Спидерман!, KLETA MAJKA BULGARIQ), но откровено губят време.

И това ви прави нещастни

Повечето хора твърдят, че се радват много на чуждите успехи. Но обикновено основно твърдят и по-малко се радват. Наскоро излезе изследване, което показва нещо очаквано – фейсбук потребителите често се депресират, защото техният живот е супергаден. Супергаден е в сравнение с вълнуващите, изпълнени с интересни събития животи на всички останали хора в социалната мрежа. Разбира се, това не е вярно и има просто обяснение. Вие имате 200, 300, 500 приятели. Нормално е на всички тези хора да се случват хубави и вълнуващи неща, както и на вас. Разбира се, това става по различно време. На вас обаче ви се струва, че е постоянно, защото въпросните положителни емоции

и сигнали идват от множество различни източници. Нищо фатално – стига човек да се замисли. И ще трябва да ви разочаровам – животът ви не е толкова по-тъп от този на другите хора.

По-близо, а толкова далеч

Още няколко като цяло очевидни ефекта от прекарването на нездравословно много време в компанията на социалните мрежи: човек получава измамното усещане, че е близо до своите приятели и близки. Но реално се среща все по-рядко с тях, а когато го направи, качеството на комуникацията е твърде ниско. Следващия път, когато отидете на място, което по дефиниция би трябвало да е социализиращо – ресторант, бар, дискотека, парк и т.н., – обърнете внимание колко голяма част от хората си ровят в телефоните. Предимно скролвайки потока от информация в социалните мрежи. Обърнете внимание колко много компании от млади хора стоят физически заедно, но не разговарят помежду си – всеки е попаднал в своя виртуален филм, където е насочено вниманието му.

В офиса си имам хубава тераса. А пред нея – оживена улица. Не искате да знаете колко много хора зяпат в телефоните си, докато ходят. Блъскат се помежду си. Блъскат се в коли, дървета, сгради, банкомати и каквото се сетите. Забавно е. Така „комуникират“ – блъскайки се нескопосано. Не могат да се изключат и хич не разбират какво се случва около тях. А всъщност не е никак трудно.

Как да се измъкнем

Трябва да промените навиците си. За целта ще ви дам няколко съвета, които лично съм изпробвал и работят безотказно.

Плати сметката – когато излезете навън с приятели и всички започнат да си зяпат в телефоните, направете уговорката, че всички ще оставите телефоните си на масата един върху друг. Който пръв посегне без причина към смартфона, плаща сметката. Дисциплиниращо и финансово полезно за хората с по-силна воля.

Премахни от телефона – изтрийте приложенията на социалните мрежи, които ползвате от телефона си. Ако сте твърде привързани, може да започнете с изключване на мобилния интернет за през деня. Спирането на постоянния достъп до фейсбук например има изключително силен ефект.

Сложете си лимит – инсталирайте софтуер на браузъра си, чрез който можете да нагласите дневен лимит за ползването на определен уебсайт. Аз започнах с 15 минути фейсбук на ден. Първите дни ми се струваше малко, защото често ми се налага и да работя в социалната мрежа – администрирам групи, комуникирам с доста хора по различни проекти и т.н. След няколко дни обаче времето започва да стига, защото човек се фокусира само върху важните неща. А най-силният ефект е, че когато не си постоянно свързан, рязко се изпарява необходимостта въобще да следиш какво се случва. Вече има дни, когато дори не се сещам да вляза във фейсбук. Ура! Всичко това ще ви освободи време, което можете да инвестирате в изграждането на положителни навици – вие си решете какви (тичане, скачане, медитация, разходки, четене и т.н.).

Консумирай с мярка

Не е необходимо да ви разказвам за хиперскоростното развитие на комуникациите през последните години. Само ще напомня – смартфони има масово от 7 години. Интернет се ползва масово от 15 години. Фейсбук

е едва на 10. За твърде кратко време съвременният човек премина от състояние на затруднена комуникация – стационарни телефони, телеграми, писма и т.н., до състояние на свръхкомуникация и тежко бомбардиране с (по-често безполезна) информация – мобилни телефони, планшети, социални мрежи, чат приложения.

Крайностите обикновено не са за предпочитане. Преценете кое ви е важно и ако предпочитате да отделите повече време за спорт, четене, близки и приятели, намалете престоя си в социалните мрежи. Те вече не са добър филтър за информация, с което загубиха най-ценното си качество. Това, в което са несравнимо удобни все още, е лесният и удобен достъп до събития – организация и посещение. Но 15 минути дневно са напълно достатъчни, за да се ориентирате къде е купонът офлайн. Направете го и отидете да поживеете. Препоръчвам.

СВЕТОСЛАВ ИВАНОВ

Светослав Иванов е част от екипа на „bTV Новините“ от 2007 г. Автор е на десетки документални филми, интервюта и репортажи от горещите точки на света. Негови статии са публикувани в някои от най-авторитетните международни печатни издания. Специализирал е в ООН. Носител на наградата „Робер Шуман“ на Европейската комисия. В момента води предаването „120 минути“ всяка неделя по bTV.

ОРЪЖИЯ ЗА МАСОВО УБЕЖДАВАНЕ

Защо борбата за умовете и сърцата ни минава през профилите ни в социалните мрежи

Това, което ще прочетете тук, няма да ви се стори изненадващо. Хрумна ми, докато гледах поредната статия за един журналист с политически амбиции. Под текста, който цитира подробно неговото мнение по актуални въпроси от вчера, има редица хора, които с лицата си във фейсбук го благославят като „будната съвест на нацията“ и емоционално настояват той да се включи в политиката. Когато отворите профилите на повечето от тези хора обаче, се вижда, че те координирано споделят само негови статии и интервюта и пишат еднотипни коментари под материалите за своя любимец. Добре дошли в света на обработеното обществено мнение, което става все по-важна част от всяка

публична кампания, която цели да моделира и насочи вашето мислене в една или друга посока.

Когато мишката изяде мнението ви

Фейсбук и твитър разпалиха революции. Но като част от комуникацията между хората в тях има редица капани, които са истинско предизвикателство за корисни манипулатори. Наред с форумните тролове, които изглеждат изхабени, на мода вече са фантомите във фейсбук. Те неусетно се вклиняват сред приятелите ви в социалната мрежа и започват да публикуват канализирани статии и съобщения, като целта им е да легитимират дадена информация/мистификация сред колкото се може повече хора.

Основната задача на тези фантоми е да предизвикват истинските потребители да споделят съдържанието, което масирано публикуват, разчитайки на верижността на комуникацията в социалните мрежи. За това са необходими няколко елемента: подходящ контекст, избор на сайтове, които да онагледят посланията, и механизми за разпространението на информацията.

Един пример. Неотдавна в твитър се появи пост, че президентът на Сирия Башар Асад е бил убит. Тази информация беше „ретуитната“ от няколко известни журналисти, които имат хиляди последователи. Когато самите последователи виждат подобна информация в профилите на хората, на които имат доверие, автоматично я приемат за чиста монета и я препубликуват. Крайният резултат – Дамаск опровергава тази псевдоновина, но тя повлиява на котировките на петрола в Ню Йорк. Само за няколко часа някой спечели милиони.

Директната манипулация цели да промени мненията и поведението. Според теоритиците на манипу-

лативните техники обаче тя трябва да е съпътствана от „препропагандна“ подготовка. По правило тя има социологически характер. Представлява бавен и внимателен процес, който цели създаването на подходящ обществен климат за възприемане на посланията, с които хората ще бъдат засипани. Според Жак Елюл, автор на десетки книги за формирането на човешкото поведение, директната пропаганда е неефективна без сериозна подготовка и без пряка агресия в посланията.

„Можеш да платиш на армия от хора, които да публикуват фалшива информация, която да се разпространява из социалните мрежи“, казва Филипо Менцзър, преподавател по компютърни науки от университета в Индиана. Той е автор на обстойно изследване за методите на манипулация в социалните мрежи за политически цели.

„Това е форма на информационно замърсяване. Спаменето в социалните мрежи има много ниска цена, но за сметка на това огромен потенциал за влияние върху хората. От тази гледна точка, ако си кандидат за даден пост, трябва да си луд да не използваш тези методи“, разсъждава Менцзър в интервю за The Atlantic.

Според Алан Попович от Българската асоциация на агенциите за дигитални комуникации не трябва да забравяме, че в момента сме на второ място след Индия по разпространение на спам в социалните мрежи.

„За тролването: много хора в България видяха в това бързи пари. Проблемът е, че дигиталната култура на политиците е на изключително ниско ниво, няма яснота за какво иде реч – тук влизат и некоректни фирми, които предлагат своите услуги като тролване и спам, обяснявайки, че това е съвсем в реда на нещата“, разказва наблюденията си създателят на една от първите компании за изграждането на професионален имидж в социалните мрежи.

Като цяло това, което се случва в момента у нас, е

добре познато в САЩ. Една от техниките, които беше използвана зад океана преди години, бяха „Бомбите в твитър“. Това е евтин и ефикасен метод за генериране на послания, които се публикуват като отговори на „твитове“ на хора с много последователи.

Такъв е случаят с атаката срещу окръжния прокурор на щата Масачузетс Марта Коуклей. В ранните часове на изборния ден за сенатското място, овакантено от Едуард Кенеди, тя става жертва на мръсна игра. В твитър са регистрирани девет акаунта, които нямат никакви последователи. Координирано те започват да публикуват под „твитовете“ на известни хора информацията, че кандидатката на демократите е взела подкуп. Тази „новина“ сочи към линкове в анонимни сайтове, в които е разказана цялата история за това как „корумпираната“ юристка е взела пари от застрахователното лоби.

Тези девет фалшиви акаунта генерират около 1000 текста за няколко часа. Докато администраторите на микромрежата закрият акаунтите, тези послания са „републикувани“ от 60 хиляди души само защото са били оформени като отговори на „твитове“ на много популярни хора.

Крайната мишена на една такава кампания са конвенционалните медии. Тук има един много тънък момент. Ако определена група масирано разпространява определени послания, най-бързият начин те да бъдат легитимирани е да попаднат в дневния ред на медиите. В такъв случай критичният поглед е особено важен, защото безкритичното приемане на манипулации и тиражирането им работи в услуга на пропагандата.

Неизменна част от манипулацията според Ноам Чомски е втъпяването, че е модерно да си глупав, вулгарен и необразован. Това може да се постигне само ако целенасочено разделяш хората на „умни срещу глупави“, „работещи и неработещи“, за да

разсееш вниманието от себе си. Когато такива разделителни линии се появяват в един обществен процес, това е ярък симптом, че някой се опитва да го манипулира и насочва в различна посока от неговия естествен ход. Противопоставянето прави твоята желана група възприемчива за посланията, с които ще я омагьосаш.

Затова останете все така критични. Защото всякакви знайни и незнайни мишки се борят за вашия ум. А новите технологии ги улесняват.

КОНСТАНТИН ВЪЛКОВ

Константин Вълков е програмен директор на Дарик радио. Специализирал е в „Дойче Веле“ и Ройтерс по програми на Европейския журналистически център и Европейската комисия. Бил е програмен директор на Ретро радио и автор в „Егоист“, „24 часа“ и „Капитал“, музикален кореспондент на българската секция на ВВС. Носител на награди „Черноризец Храбър“ и „Мтел Медия Мастърс“.

НЯКОЛКО ХОДА НАПРЕД

Знаете историята – през 1997 година шахматният суперкомпютър IBM Deep Blue побеждава световния шампион по шахмат Гари Каспаров в директна среща. Историите за битката са безброй, легендите също. Как така мачът е равен до петата партия, а изведнъж Deep Blue побеждава? Защо Каспаров не е имал възможност да анализира предишни срещи на Deep Blue, докато Deep Blue е анализирал срещите на Каспаров? Има ли човешка намеса при ходовете на компютъра?

Преди мача в Ню Йорк през 1997 година Каспаров побеждава Deep Blue във Филадельфия само година по-рано. В есе за списание Time Гари Каспаров разказва, че е бил изключително впечатлен от един от ходовете на компютъра: „Това беше чудесен и истински човешки ход. Играл съм срещу много компютри, но нито веднъж не съм бил свидетел на нещо подобно.

Можех да усетя, можех да надуша нов тип интелигентност срещу мен на масата“.

По-късно разбира, че възможностите за мигновени изчисления на Деер Blue са толкова големи, че загубената тогава пешка всъщност е част от стратегия, която се отплаща няколко хода след това. Каспаров все пак печели през 1996 година, за да загуби драматично втория мач. През 1997 година Деер Blue отново го изненадва с опасен ход. Стига се чак дотам, че Каспаров обвинява IBM в измама – в този ход има човешка намеса, сигурен е Каспаров.

Преди три-четири години интервюирах един норвежец, наглед обикновен млад господин, който обаче става гротмайстор едва на 13 години, само няколко години по-късно всява страх у всеки от ранглистата на големите, а на 19 вече е най-младият шахматист в историята, достигнал до първото място. Спомням си, че тогава той се подвизаваше и по страниците на модните списания със смъкнати джинси – господинът беше рекламно лице. На моменти, да не кажа доста често, той приличаше на разхайтен тийнейджър, заплепен по нови технологии и провиснали джинси, който от време на време тренира шах у дома, но по някаква причина има мозък на компютър – планира без проблем 20 хода напред. Наричат го новия Каспаров, а всъщност се казва Магнус Карлсен. Попитах го кое е по-важно на шахматната дъска – да си интелигентен или да умееш да се концентрираш. Магнус ми отговори: „Важно е да си концентриран, както и да имаш аналитични възможности. Важно е обаче да се подчертае, че играенето на шах не е само това, необходимо е много повече. При среща с опонент винаги има определено чувство, някакъв инстинкт. Понякога обмислям само няколко хода, защото позицията е много сложна. Друг път в главата ми има много ходове. Примерно 20 хода. Важно е да изчисляваш ходовете напред, но аз разчитам и на добрата си интуиция. Понякога разчитам

основно на интуицията си, за да определя следващия си ход. В такива случаи оставям настрана изчислението на много други неща, които не са толкова важни“.

И мислих доста за тази интуиция, както и за технологиите. Тогава Карлсен ми каза, че днешните технологии са важни, защото можеш да получаваш много информация, при това много бързо. Но постави на първо място интуицията. Тя няма как да бъде изкуствено създадена, модифицирана, подсилена.

И въпреки това през 1997 година суперкомпютърът на IBM Deep Blue прави ход, който кара Каспаров да се усъмни. Толкова отлично премислен, че сякаш в компютъра са се намърдали няколко световни шампиони по шах, натоварени със свръхестествени аналитични и интуитивни способности. Възможно ли е технологиите така да напреднат, че да откраднат дори последната ни човешка особеност – интуицията?

Петнадесет години след онзи злополучен мач един от създателите на Deep Blue разказва, че въпросният ход всъщност е резултат на технически бъг. Грешка в системата. Мъри Кембъл, един от тримата учени, отговорни за създаването на Deep Blue, разказва, че компютърът не е могъл да избере верен ход и просто е избрал един на случаен принцип. Оказва се ход убиец, но избран просто на случаен принцип. Така се е случило онзи ден, на следващия ден е щяло да бъде абсолютно различно.

Човешка грешка в създаването на Deep Blue всъщност доведе до една от големите технологични победи над човека. Така всъщност технологиите ни променят и днес. Ние ги създаваме, те ни променят, а понякога и побеждават. Не знам дали е забавно, или тревожно. Сигурно след 20 години ще разберем.

ЕЛИЦА НИКОЛОВА

Елица Николова е редактор в списание „Мениджър“. Била е в екипите на няколко списания, както и зам. главен редактор на FHM. Сред първите автори и редактори в Webcafe.bg и колумнист в Sofialive.bg. Носител на наградата „Мтел Медия Мастърс“ за материала „Софийски бухали“. Интересува се още от доброволчество, лонгборд и от 7-годишния си син.

ДОНОР

1

Зимата продължи до юни и спря изведнъж. Сякаш нож разцепи опънатото между два свята платно в стоманен цвят. Лежеше омотан в паяжината от обезболяващи, когато налетяха през прозореца – бълбукащи гласове и дихания, пръскащи капки морска вода. Надигна се и тръгна гладко по тесния коридор между двете болнични легла и хладната фаянсва стена.

„Много смешно“ – каза си, докато не виждаше нищо навън, а майка му избуча „да“ и продължи да чете на глас най-новата, революционно бездушна по думите ѝ новина, преди да я публикува в сайт-два, каквато беше работата ѝ. За пръв път по време на мач на холандски ръгбистки феновете внимавали да не се потят във фен тишъртите, които предавали данни за сърдечния ритъм и адреналина на спортистите, за да усетят – феновете – вълнението от терена. „Ако женски отбор по ръгби в

Холандия има публика“ – пак наум си каза момчето, а тя издиша апокалиптично и обобщи:

– Значи, вече на запаянковците ще им трябват софтуерни дрехи, които да ги държат будни по време на мача. Това се случва 77 години след световното по футбол във Франция, когато един журналист от списание Match бил толкова омагьосан от играта на Леонидас да Силва, че наред с головете му се захванал да преброи краката му и оповестил, че са шест. Изложил се, защото всеки заклет фен вече ги бил сметнал.

Майка му, за която всичко на всичко тримата му приятели търсиха прякор, който да съдържа достатъчно съскащи звуци, и успяха да произнесат Изискващата, винаги разваляше с неуместна историческа справка всяко нещо, дето вдругиден щеше да излезе на борсата – а това бяха 4D фланелки.

– Стават. За зрители без очи – каза Справедливото дете, докато се връщаше пипнешком към леглото си, а тя вече излизаше за унесеното си качване и слизание по стълбите на 5-етажното отделение, за да държи мускулите си твърди като кора на черен хляб дори в този подкопал родителските ѝ манифести момент.

Щеше да влети в тясната стая, когато той изчисляваше коя дата е, и да я изпълни с твърде приповдигнатия си за събитията тон как трима от неговото училище избягали от последния учебен ден. Както се очаквало от новото поколение, били забелязани в мол с голяма кутия. Продавачката, която последна си имала работа с три едва навършили 8 години деца, припаднала и това осуетявало отговорите на още редица въпроси. Попита я дали поне има предположения каква е играчката.

– Да – излъга тя, защото и иначе щеше да излъже. – Имперският Звезден Разрушител.

Справедливото дете си каза, че ще му отнеме известно време, за да се постави на мястото на тримата си приятели.

Какво е тумор, питаше се един халф от юношите на бившия голям червен отбор, който не само не беше мръднал от годините на първия iPod, но вече щеше да играе с клубове, които носеха името Челси преди това на махалата, в която са родени. И повечето около него не знаеха как нещо като топче от тото засяда в една майка, но усещаха, че мъкне тази вест заедно с гальовно опакованите курабийки, които тя още слагаше всяка сутрин в раницата му, и свикнаха да ги млати. Превърна се в лидер, когато прогони последните романтични обитатели на парка, тествайки за пръв път саморъчните си бомбички. Ако едно дете играеше по свирката на халфа, ставаше притежател на бомбичка. Ако не играеше, му се случваше това, което Справедливото дете видя, когато в края на май най-последно излезе с колелото си в парка. Халфът така изрита раницата на един, че тя го удари в тила. Момчето падна, но стана, за да си намери пак боя, а Справедливото дете си спомни онзи разговор с майка си и баща си дали да се отвръща с удар на удара. Той не виждаше какво има да се разсъждава, а тя пак усложни и най-простата житейска ситуация и каза, че във всеки побойник има нещо смешно и номерът е да го намериш. Тази сценка не търпеше никакво съзерцание, но като всяко дете, Справедливото можеше да борави със смеха си като гълтач на огън. Изкиска се като в съветски анимационен филм. Във въздуха замириса на барут. Попитаха го кое е смешното. Изгърси това, за което мислеше, че дразни само майката:

– Биете се като момичета.

Двама вече бяха извадили бомбички, а халфът размахваше ръце като паникьосан диригент пред оркестър от начинаещи. Няколко часа по-късно докторите казаха, че разкъсванията от взрива не са страшни. Но

как едно момче парира с длан отчаяния си поглед, беше последното, което Справедливото дете видя.

3

Изискващата майка разваляше всичко. „Само ако направите нещо добро от него“ – каза на сина си пред тримата му приятели, когато в края на миналото лято той направи заявка за Имперския Звезден Разрушител от Star Wars серията на „Лего“ за Коледа. Какво добро може да се направи от един Разрушител, чиято основна цел е да всява страх, децата не я попитаха, а завъртяха пръсти по слепоочията си в смисъл, че е малко мръднала. „Ами Вапцаров как е спечелил конкурс за оригинални художествени произведения с въздухоплавателен сюжет?“, продължи тя, все едно са я питали. Освен това вече не блаженствали, като играят с поредното лего, а го правели хладно и механично. Освен това не искала в дома си машина на тиранина Палпатин, при когото процъфтявал контролът над медиите. Докато се изнизваха прогизнали от думите ѝ, децата си обещаха, че 256 дни ще отделят по една тлъста монета и ще им видят сметката на тия медии.

Минути преди Справедливото дете да загуби способността си да надзирава касичката прасе-пират, тя съдържаше цялата сума без пет монети. В деня за покупката Талантливото дете дойде с родителите си в болницата, изправи се самò пред Изискващата и успя да я убеди, че ако им даде ключа от апартамента, за да разбият прасето и купят Разрушителя, ще направят нещо много добро. Коравата като кора на черен хляб майка реши да му повярва.

Талантливото дете, Гневното и Разсеяното разкъсваха в стаята на приятеля си кутията с хиляда триста петдесет и девет леги блокчета, от които само за 10 часа трябваше да направят нещо толкова добро, че да се върнат привечер героически от бягството си, някоя милостива фирма или джентълмен да пожелае да купи производението им и да спасят очите на Справедливото. За да ги държи бодри, Талантливия – единственият отличник, който можеше да рисува, единственият, който стигаше от намерението да скочи в дълбокото до изпълнението му, без да изплиска водата, остави другите двама да строят клиновидния кораб по указанията на дебелия книжка за деца 9+. Той се зае да подмени интериора с такъв на очна клиника с перманентни маркери и ровейки в колекцията на Справедливото дете за торсове на човечета в бели престилки. Когато подвижният таван се сгънесе надолу и встрани, на мястото на въртящите се имперски столове, хранилищата за оръжие и контролния панел щеше да има бели болнични технологии, а стените щяха да са като небе в първия летен ден. Щеше да превърне Дарт Вейдър и шурмоваците в служители на фирма за болнична апаратура, които в свободното си време свирят в рок група, въртящата се холограма на императора – в хирург, а Друида мишка – в първи асистент.

– А защо не направим дискотека с примигващи светлинки? – попита Гневното дете, на което никога нищо не му харесваше, но сега наистина се вълнуваше от връзката между една космическа машина и спешната операция на приятеля им.

Разсеяното дете, което рядко успяваше да домъкне раницата си до училище, но умееше да запомня най-важните реплики, така че никога да не заподозре, че играе на Subway Surfers в час, каза, че очната операция е по-сложна от управлението на космически кораб.

– А какво ще правим с йонните оръдия и турболазерите, ще охраняваме болницата ли?

– Затова рових из шкафовете на Изискващата за пръст – каза Талантливия и извади пакетчета със семена от джобовете си. Щеше да превърне осемте синхронизирани оръдия върху корпуса в миниатюрни кашпи. По-сложно беше да измисли поне прототип как лазерите в пружинения механизъм над тях да изстрелват вода и му помогнаха онези качества, заради които някои планинари оцеляват в буря, запасени само с три бучки захар. Търпеливо проби кухини с пергел в пластмасовите пръчки. За да задържат водата в хоризонтална позиция, ги затапи с 2-милиметровите обли частици, които ушлътни с гумен ластик. Когато остана доволен в 6 вечерта, Талантливия ахна, че може да влязат във вечерните новини. Ако имаше членоразделни сили, Гневния щеше да бъде по-прав: „И кого ще трогне това, най-много някой съзлив еколог“.

– Особено ако заровим цялата тая пластмаса под земята – каза Разсеяния може би най-умното нещо от 7 години и 8 месеца.

5

Случи се това, което можеше да се очаква най-много. Три чифта родители заявиха на децата си, че няма да влизат в магазин за играчки, докато не влязат в университет. Отегчени от щастливия край на историята с избягалите деца, телевизиите описаха произведението им от легло с прозявка, а на сутринта други сериозни редакции прецениха, че ще помислят как да отразят позитивната новина по време на утрешната обедна почивка. Тя вдъхнови няколко човеколюбиви потребители във фейсбук, но там всеки четвърти статус продължаваше да е посветен на телевизионно риалити, което всички се кълнях, че не гледат. На един 13-годишен

халф обаче, от скованото тяло на чиято майка продължаваше да прелива нежност – кой знае докога, – кратката новина за този имперски лечител на очи не му излизаше от главата. Намери видеото в интернет, направи скрийншот на децата с играчката, обработи го с Photoshop и го публикува на страницата на третото най-популярно място в Дания – Леголенд, Билунд, плюс две изречения: „Можеха да го направят още по-добре. Но най-добрият им приятел не вижда“.

6

Изискващата майка разваляше всичко. Когато – от Дубай до Калифорния – всички „Лего“ паркове започнаха да предлагат сочни цени за свободно сглобения Разрушител, за да го имат в изложбите си, тя заяви на децата, че когато цялата дандания приключи, трябва да дарят парите на фондацията на една журналистка, която се ядосала, че не може да промени света, учила за офталмолог и заминала да лекува очите на хората в най-бедните индийски райони – и даже обучавала момичета в клиниката си.

– На вашия кораб имаше ли момичета? – прекъсна дрямката им тя.

– Не. Но по-скоро ще ритаме мач с тях, отколкото да дадем парите за операцията в друга държава – каза Гневното дете.

– Не ни трябва пари за операцията. Трябва ни роговица – каза Изискващата майка и за пръв път децата ѝ зададоха въпрос: как така има лекари, които управляват космически кораби, а няма роговици и какво са те?

Тя обясни, че роговицата е гладката, лъскава и прозрачна обвивка на окото, която пропуска, пречупва и отразява светлината. Че може да се вземе само от друг човек, който вече няма нужда от нея. Че след като

отиде, как да го каже на някакви 8-годишни спасители, на небето, близките му трябва да решат, и то веднага, точно когато не виждат нищо освен тъга, дали да дадат нещо от небесния човек на земния човек.

Двете деца вече гледаха с кръстосани вежди Разсеяния, който няколко дни преди това беше казал най-умното нещо от 7 години и 8 месеца. Да вземе решението се осмели Гневния:

– Няма да продаваме Разрушителя. Ще го погребем.¹

7

Случи се това, което можеше да се очаква най-много. Медиите хукнаха след три едва навършили 8 години деца, които, вместо да забогатеят, бяха обявили, че ще дарят на официална церемония разглобеното произведение на рециклираща компания. Отвлечаха вниманието от всяко друго шоу цяла седмица, като публикуваха снимки на разчупения като хрупкава вафла Разрушител във фен страницата си. Когато в деня на събитието микрофоните се насочиха към Разсеяното дете, то обясни:

– Искахме да го погребем, но щяхме да обидим еколозите.

– Работата е там, че се погребват много по-важни неща от тази пластмаса – очи и сърца, които могат да живеят в други хора – настъпи го Гневното дете.

¹ Историята е почерпена от кампанията Bentley Burial на Бразилската асоциация за трансплантация на органи (АВТО), дело на Лео Бърнет. Организацията спести хиляди маркетингови долари с помощта на милиардера Чикиуиньо Скарпа, който привлече медийното внимание, като показа във фейсбук как копае гроб за скъпия си автомобил. Героят попита защо хората са шокирани от погребението на луксозна кола, докато това става с органи, които могат да спасят човешки животи. Така АВТО провокира обществен дебат и донорството в Бразилия отбеляза ръст с 31,5% за един месец.

– Нашият приятел има нужда от трансплантация – не можа да каже повече сложни думи Талантливия, който продължаваше да разглобява играчката, стиснал зъби, все едно дъвче сълзи, пред камери, фотоапарати и смартфони в 19 часа и 5 пет минути.

Тогава едно 13-годишно дете, на което нещо му се отнемаше, погледна майка си в очите и тя го увери, че и това е отборна победа. Друга майка отложи тренировката си по стълбите и каза на сина си, че между другото, от самолет Дания прилича на рай от лево. И ще бъде хубаво да го видят заедно другия месец.

НИКОЛАЙ ТЕМАЛОВ

Николай Темалов е писател, редактор, преводач. Фантаст, мечтател, агитатор. Атеист, материалист, романтик. Горд домакин на малка котешка република и едно куче. Още по-горд с живата си муза до него. Автор в сп. „Осем“ и в. „Свободна мисъл“. Анархист. Химик. Труден характер. Приказлив. Не харесва градския живот. Най-обикновен човек.

Живеем в свят, изтъкан от гордиеви възли, невъзможни за разплитане. Живеем в Атомната епоха. Тя изгря заплашително на 16 юли 1945-а със силата на десет хиляди слънца. Тя е небосводът на съвременieto, по който заблестяха умножаващите се светили на все по-новите технологии. Технология – „начин за правене на неща“. Приложно знание на природните факти. Плод на човешкия разум, но и ваятел на същия. Технологиите са отклик на насъщните ни нужди.

Вижте ярката звезда **ИНТЕРНЕТ**. Погледнете как по Млечния път се спуска фигура с неудържимо засилващо се сияние – заченатата в края на XIX век и формално родена през 1970-те **РОБОТРОННА РЕВОЛЮЦИЯ (РР)**. Като образ от картина на Йожен Дьолакроа¹, но нарисувана от Хаджиме Сораяма². Съпровождат я терминатори, които скоро ще разстрелят половината от съществуващите днес човешки професии.

¹ Френски художник (1798–1863). – Б. р.

² Японски съвременен художник. – Б. р.

Сравнително доскоро въображението ни населяваше небесата единствено с персонажи от античните митове. Уви, там не намери място най-достойният за уважение герой – титанът Прометей... но поне брат му Атлас крепи небето.

ПРОМЕТЕЙ означава „който мисли предварително“. Титаните губят войната с олимпийските богове и почти всички пропадат в Тартар – ужасна бездна под царството на мъртвите на Хадес, обвита в три слоя Мрак, което намеква, че никой мобилен оператор не осигурява там покритие. Но неколцина победени строители на света са пощадени за демонстрация на великодушието на боговете. Вместо да кротува, благодарен за тази милост, Прометей създаде от глина първите човеци, дарил им огъня, научил ги на занаяти (технологии!), окуражил ги да гледат смело нагоре и напред, без да превиват покорно гръб. Това му деяние разгневило господарите на Олимп. Наказали го жестоко за кражба на свещената божествена собственост и подронване на божествения авторитет пред смъртните. Видяло им се малко и провокирали малкия брат на бунтовника, глуповатия Епиметей („който действа, преди да мисли“), да сътвори празноглавата красавица Пандора. На нея дали ковчеже с всякакви гадости, което тя предсказуемо отворила – и злините до днес пъплят из света, мъчат хората.

Ако пишех метафорична пиеса, бих поставил в нея Технологиите като обособена масовка „лицетанцьори“¹ (Франк Хърбърт, „Дюн“), способни да приемат различни персонификации, едната от които е Прометей. Честта му се полага, защото придал СМИСЪЛ на технологиите – да разширяват възможностите както на

¹ Каста от хората в романите на Хърбърт, които могат да променят лицата и телата си, така че да наподобяват някой друг, чрез комбинация от генетични модификации, пластична хирургия и актьорско майсторство. – Б. р.

обществото, така и на индивида. Тоест да генерират и разширяват човешката СВОБОДА.

Именно от гледната точка на *свободата на всяка една личност* е редно да оценяваме технологичния напредък. Затова кръщавам своето есе с важния според мен въпрос

ТЕХНОЛОГИИТЕ НА УТРЕШНИЯ ДЕН – ПРОМЕТЕЙ или ИГОР?

ИГОР, когото избрах да олицетвори противоположността на Прометей, не принадлежи към архетипите с дълга диря в културната история. Продукт е на филмовата индустрия от 1930-те до наши дни. Типаж на послушен, технически вещ слуга на клишетата „луд учен“ (доктор Виктор Франкенщайн, литературна рожба на Мери Шели¹) и „абсолютен злодей“ (прекрояния за филмови зрелища „цар на вампирите“ Дракула). Игор е верен на господарите си, докато са силни. Не би се жертвал за друго, ако изборът зависи само от него. Господарският контрол ограничава Игор, прави го по-глупав от нужното да изпълнява задълженията си, но пък отпускане на каишката изкушава слугата да извърши предателство.

Сянката на Игор тегне над всички минали и настоящи технологии – например ядрените, съперничеството между прометеевите мирни реактори и игоревите оръжия за правене на голяма политика.

Юнакът **Интернет**, част от масовката Технологии, не прави изключение.

Възниква под името АРПАНЕТ като военна разработка за подобрено взаимодействие на компютърни мрежи през 1969-а. Прекръстен чак през декември

¹ Английска писателка (1797–1851), автор на романа „Франкенщайн, или новият Прометей“. – Б. р.

1974-та (Стрелец! Стрелецът Херкулес убива орела, изтезавал Прометей в продължение на 300 века). Цивилен от 1988-а. Взрив на популярност (до над ТРИ МИЛИАРДА ползватели днес) го сполита след въвеждане на системата за размяна на хипертекстови документи на 6 август 1991-ва. Тъкмо в 46-ата годишнина от Хиросима – ето я сянката. За беля, не всякога разпознаваме грозната физиономия на Игор, както и често вместо Прометей се появява Епиметей, за да надроби големи каши...

Одеве заявих, че технологиите служат на хорските потребности, но истината е, че те с предимство обслужват интересите на **Институциите на властта**, държавните и частните.

В евентуалната метафорична пиеса Институциите са важно действащо **БЕЗЛИЧИЕ**.

Макар и съставени от хора, имат нечовешко поведение. В действията и „ценностната система“ на Институциите често не откриваме онова, което сме свикнали да наричаме човешчина. По думите на класика Лев Толстой, ТЕ са прагматични и безчувствени. Още по-категорично мнение за Институциите е изказвал Христо Ботев, когото няма да цитирам от уважение към ерудцията на читателите. Институциите възпитават съответния си човешки пълнеж именно като прагматични и безчувствени индивиди. Принуждават хората да постъпват против волята и личните си интереси. Наредбите им ни се струват безсмислени, понеже храним една твърде устойчива и опасна заблуда, че Институциите са създадени за наше благо, докато те съществуват за самите себе си. Оцеляват, като паразитират върху спонтанно възникващите **свободни инициативи**, които са израз на вродената солидарност на същества със стаден произход.

В днешния свят именно Институциите поръчват технологии. Или си ги присвояват. Обикновените лю-

бознателни хора, водени от чист творчески импулс, разработват технологии и без нарочна поръчка. Мнозинството изобретатели мечтаят за възвишени неща, едва на последно място се сещат за осребряване на усилията си. Такова е свойството на разума – да върши нещо заради самото нещо, да човърка в тайните на природата, да узнава и се възхищава на Всемира, да опитва да направи „по-добре“ или да създаде „небивало преди“.

Институциите преследват изгодата. Щом получат своето, не го пускат, докато не се наситят, докато не видят полза за себе си от споделянето на дадена технология с така наричаните „статистически обикновени хора“. Но всяка технология, нека и поръчана, винаги съдържа неподозирани възможности, които затрудняват или разбиват монополния контрол над използването си. Просто казано, няма „благ“ или „зли“ технологии. Добри или лоши са конкретните им приложения в контекста на съществуващото обществено устройство, а това устройство е отразено в определен набор съответни институции – или свободни инициативи.

Следователно, заравяйки се в корените на историческото минало, оглеждайки буйната зеленина на текущото настояще и очаквайки зреещите плодни перспективи на обозримото бъдеще, редно е да се поинтересуваме: **какви технологии искат Институциите? Дали тъкмо СЪЩИТЕ технологии са нужни и на човечеството?**

Миналото е непроменимо. Истината за него не изчезва, когато не я знаем, но незнанието е повтаряне на стари грешки. Настоящото е толкова пред носа ни, че зад дърветата често не съзираме гората. А пък бъдещето... е, то отдавна не е това, което беше. Доста писатели и футуролози се изложиха с прогнозите си. За някои неща отчасти познаха: мобилните телефони възплътвиха в метал и пластмаса „комуникационните грив-

ни“ от литературната и филмовата научна фантастика, но и надхвърлиха фантазираните си описания. Други блянове пък не се случиха – шедьовърът на Стенли Кубрик „Космическа одисея: 2001“, заснет през 1967-а, днес „за мнозина навярно е скучен“, но пак някому носи удоволствие, примесено с носталгия по изпуснатите възможности. Кои ли?

Ами например иска ми се да вярвам, че ако през 1995-а или още през 1989-а интернет и мобилните комуникации бяха на днешното ниво, то МОЖЕ БИ бихме имали шанса да надвием ТЕЗИ Институции и да дадем воля на СВОБОДНИТЕ ИНИЦИАТИВИ. Навярно щяхме да живеем ако не в глобално, то поне в успешно разширяващо се общество на високотехнологична ПРЯКА ДЕМОКРАЦИЯ – самоуправление чрез интернет форуми. Свят на проектите на Жак Фреско¹, на мечтите на автора на романа „Червената звезда“ Александър Богданов, на всичко най-оптимистично от Азимов, Хайнлайн, Кларк, Бредбъри. Иска ми се да вярвам, че преди 20-25 години един развит интернет би приел образа на Прометей, би дал на хората от Източна Европа истински огън, не онова лустросано кандилце, което ни пробутаха, а ние с възторга на Пандора приехме лъскавата опаковка, слепи за ситния шрифт в договора, който ни забраниха да разтрогнем. Проявихме глупост и се докарахме до ежедневие, в което се уплътняват сенките от антиутопиите на Оруел и Хъксли, Земята се уподобява на мрачната планета Торманс (Иван Ефремов, „Часът на бика“).

Невъзможно е да проверим как БИ станало, миналото вече се е случило. Със сигурност смея да твърдя само едно – ако и след 20 или 25 години интернет остане в същия си принципен вид, това ще означава, че

¹ Френски архитектурен дизайнер, концептуален артист, футурист. – Б. р.

Институциите са изградили Матрицата и ние вече сме в нея. Не бива да се съмняваме, че Институциите ще допускат само такива промени, които не отменят привилегиите им на неоспорими разпоредители с човешки съдби и монополни определители на вида на съществуване на Технологиите. Метафорично – Институциите на властта желаят технологии с облика на ИГОР и точно такива ще използват.

Но на човечеството са нужни технологии с персонафикацията на ПРОМЕТЕЙ. И то час по-скоро. Защото Бъдещето може да настъпи внезапно, с взлом, благодарение на госпожица Роботронна Революция. Да не се лъжем – ТЯ не идва, тя ВЕЧЕ Е ДОШЛА и се разгръща. И не означава стиймпънковски¹ свят на метални машини, над които *човекът винаги щял да се извисява*. Роботронната революция включва в себе си и биологичните технологии. Учени в Китай шурмуват последните тайни на фотосинтезата. Преди няколко години международен екип създаде изцяло изкуствена жива клетка. Съвсем наскоро в Чикагския университет синтезираха изкуствена рибозома, вътрешноклетъчна молекулна машина за сглобка на белтъчни молекули според записаните в гените инструкции. Буквално тези дни в университета на Сан Диего тестват микророботи за диагностика и терапия. Тези открития носят в себе си потенциала да изтрият границата между живото и неживото. В най-простия сценарий, ако РР погрознее до Игор, ще се сблъскаме с нахлуване на така наречените автономни оръжия, които според Станислав Лем („Оръжейните системи на ХХІ век“) не се нуждаят от разум, само от инстинкти на заплашено гнездо оси. Военните конструктори не гонят изкуствен интелект, те проектират високоефективни изкуствени идиоти без

¹ Стийм пънк – поджанр във фантастиката, който съчетава високите технологии с естетиката на индустриалните машини, задвижвани от пара (steam), от ХІХ век и викторианската епоха. – Б. р.

задръжки, сляпо изпълняващи всяка заповед. При това, ако в гражданската сфера решаваща роля играе цената на роботите спрямо заплащането на живите работници, то военните бюджети рядко търпят ограничения. Ята миниатюрни дроневи съвсем ще заличат разликата между войната и мира.

Но и без военен апокалипсис вероятното бъдеще не радва. Единственият съществен фактор при капитализма е платежоспособният пазар. Следователно и занапред ще бъдат развивани провокиращи покупка глезотийки вместо задоволяване на наистина полезни потребности. Замисляният от компаниите хардуерно зададен режим „винаги онлайн“ улеснява следене и събиране на лични данни – за нуждите на полицейския надзор, за усъвършенстването на рекламни стратегии, които създават „потребности“. Оттук получаваме новия „опиум за народа“, обезболяващо средство срещу грубата действителност на битието. Илюзията за свобода във виртуалния свят като компенсация за несвободата IRL. Да повтора – Свободата означава отворен за личния избор кръг възможности. Бедното материално положение означава свиване на този кръг. Бедняците са тласнати в надпревара помежду си за доходи, и то в условия на намаляващи работни места. Руши се естествената човешка солидарност, Институциите – политическите и икономическите, успешно разделят и владеят.

Но Роботронната Революция ще постави света на ръба на оцеляването, изборът ще е съдбоносен, неизбежен и достатъчно ясен: или оцеляват Институциите, но тогава загиваме всички, или оцеляват хората, включително индивидите, принудени да напуснат службата си в Институциите – и дано регенерират в себе си човешкото след напускане.

Оптимистичното в случая е, че разхубавяването на девойката РР до *Прометей* може да зависи от НАС,

стига да не седим бездейни пред интересите на Институциите на властта. Тогава не ще има причини за опасенията на Стивън Хокинг от поява на истински ИИ, защото могъщ разум по-вероятно ще покаже характеристики на Прометей, отколкото да уголеми комплексите и предразсъдъците на нравствено осакатеното от Институциите човечество.

Това, което искам да внуша на читателя, е, че **технологите са отворена врата към добро бъдеще. Но вратата ще остане заключена**, докато *ключът* се намира у Институциите. Не го ли отнемем, вместо технологични чудеса ни дебнат технологични кошмари. Налага се да избираме – съратници на Прометей ли ще станем, или материал за лабораторните опити на Игор?

Между другото, знаете ли, че комбайнът за прибиране на памук е изобретен (и дори построен демонстрационен екземпляр) 70 години преди масовото му използване? Заради евтиния робски труд по памуковите плантации. Прометееят на селскостопанските технологии не е успял да надмогне съпротивата на тогавашните Институции. Чак когато насилствен, от немай-къде революционен акт отменя робството, плантаторите закупуват комбайни, доста усъвършенствани спрямо прототипа, но не чак толкова, колкото наистина би могло да е изпитана една машина за близо век активна практика. Друг е въпросът, че пушилката на расовата дискриминация и неравните възможности още виси и задушава, за разлика от барутния дим на Американската гражданска война.

Знам, обезкуражаващо е събирането на позитивни поуки по трошица от всяка минала революция, докато негативните последици направо ни заливат: досега няма революция, която да е избегнала насилствена поквара в контрареволюция. Но пак някакво предимство – знаем **КАКВО не трябва** да правим. Не трябва да събаряме

едни институции, за да построим тяхно подобие, което ни поробва тутакси. Не трябва да позволяваме игоризиране на технологиите. **Научно-техническата революция няма смисъл, ако не подпомогне Социалната**, а нашето осмисляне на историческите поуки не ще струва пукната пара, ако отново (постъпвайки неразумно като Епиметей или страхливо заемайки страната на Институциите) позволим превръщането на революцията (*Прометей*) в нейната противоположност (*Игор*).

ДНЕС решаваме участието на човечеството. Утре може да стане късно.

ДИМИТЪР АНЕСТЕВ

Димитър Анастев е журналист с интереси в икономиката, финансите, енергетиката, телекомуникациите и информационните технологии. Започва кариерата си във в. „Континент“. От 2003 г. работи в новините на bTV. Специализирал е в CNN. Непоправим оптимист, че утре ще е по-добре от днес. Професионално кредо: Няма истина, има факти!

ЕВОЛЮЦИЯ НА ДЕМОКРАЦИЯТА

София, 8 май 2029 година

„Уважаеми пътници, току-що се приземихме на летище София! Температурата навън е 23 градуса. Благодарим ви, че избрахте „Бритиш Еървейс“! Приятен престой в България“, обяви през самолетната уредба със сърдит британски тон старшата стюардеса на полет ВА 3542.

Джон се разбуди от дрезгавия ѝ глас. Прозя се, обърса си едната лига, която се стичаше по дясната му буза от сладката дрямка, и се усмихна.

– София, родината на съвременната електронна демокрация, която промени Европа, а скоро и света – каза си наум Джон и погледна през малкото кръгло прозорче до него. Беше приятен слънчев пролетен ден, а в далечината отвъд пистата на летището се виждаше огромната зелена Витоша планина. Магистър по политически науки в Лондонското училище по икономика и политически науки, Джон беше решил да посети Со-

фия, за да придобие лични впечатления от България, преди да предаде на научния си ръководител докторантурата си „Еволюция на демокрацията“.

„Син на потомствен аристократ да възхвалява електронната демокрация! Явлението, което реформира цяло политиката, заличи понятието депутат, парламент, цялата корупция и лобизма при гласуването на важни закони! Сигурно съм луд и лорд Джон Хенри Лий-старши ще се отрече от мен“, каза си Джон Хенри Лий-младши.

Двайсет и седем годишният англичанин със синя кръв Джон Хенри Лий-младши ненавиждаше семейството си и по-конкретно лорд Лий-старши. Баща му – циничен и корумпиран аристократ и вече бивш пожизнен член в закритата през 2021 година. Камера на лордовете в британския парламент, загуби основния си източник на приходи от политическа корупция и цялото влияние над бизнеса в Лондон заради проклетата електронна демокрация. Кой можеше да повярва, че философията за новата демокрация и промяната дойде не от народа на Обединеното кралство, а от хората в малка България. Държава, разяждана от корупция, беззаконие и бедност, населявана от хора с най-ниските приходи в Европейския съюз.

„Баща ми не вярваше, че електронната демокрация ще просъществува в България дори и един месец! Нагло и ехидно се подсмиваше, когато разбра за събитията в София през 2017 година“, мислеше си Джон, докато чакаше лъскавото си куфарче „Луи Вюитон“ да дойде на поточната лента на летището.

Джон беше решил да прекара една седмица в София и да опита да усети духа на електронната демокрация, като се срещне с хората, двигатели на този политически проект. Джон харесваше София и заради евтиния алкохол в заведенията. Имаше си предварително набелязан списък с най-добрите кръчми, където щеше да се среща с младите лидери на общественото мнение в България, създателите на електронната демокрация. Хората, които

не взеха властта в свои ръце, а я върнаха на суверена.

След час хвърли багажа си в шикозната стая в хотел „Радисън“. Взе си душ, преоблече се с дънки, тениска и спортно сако и запали сладка цигара на малката тераса с прекрасна гледка към някогашното Народно събрание на България, понастоящем музей. Зад малката сграда на парламента се издигаха внушителните златни кубета на катедралния православен храм-паметник „Св. Александър Невски“. Джон си резервира стая в този хотел, защото преди години в „Таймс“ и „Уолстрийт Джърнъл“ имаше обширни репортажи как в лобито на точно тази сграда мнозинството мастити депутати от всички политически сили в продължение на десетилетия са имали тайни срещи с корумпирани лобисти. Срещу подкупи са гласували дребни, но съществени от финансов интерес законодателни промени по поръчка. В лобито на хотела бяха договаряни съдбоносни за икономиката, социалната система, инфраструктурата, потребителите, правосъдието на тази държава задкулисни сделки. Вместо в парламента отсреща. В този хотел посредници на депутати и политици получаваха банкови извлечения с преводи в тайни офшорни сметки с по няколко нули отзад. Обикновено щетите от тези сделки бяха с по още няколко добавени нули, но за сметка на драгия данъкоплатец.

„Синко, избирателят е избирател само по време на изборната кампания, след това следващите четири години е прост данъкоплатец“, спомни си Джон менторски цитат на баща му лорд Лий-старши.

„Е, татко, така стана и с британския парламент. Преялите от власт като теб, дори и потомствените перове и аристократи, бяха наричани от суверена“, въздъхна Джон. И си спомни изкривеното от ужас, яд и недоумение лице на баща си, когато по време на вечеря в апартамента им в скъпия Кенсингтън в Лондон водещият по BBC обяви резултатите от референдума през 2021 година за въвеждането на електронната демокра-

ция и закриването на британския парламент като институция. 73 процента от британците бяха казали „да“ и показаха, че в този си вид тази институция паразитира върху тях, въпреки че лобитата на Острова бяха похарчили над 40 милиарда паунда за компрометиране на тази система. Дори най-големите и престижни пиар агенции не успяха да омаскарят идеята и да отвратят хората от тази романтична и утопична идея – да уволнят политиците и да вземат властта в свои ръце с електронната демокрация.

Джон излезе от хотела, пресече красивите жълти павета и се отправи към задния северен вход на парламента на България, където днес влизаха организирани туристически групи. А някога през него са пристъпвали подкупното и корумпирано мнозинство и единиците народни представители с поне малко достойнство, скрупули или някаква съвест и сила да не се продават на никого и да не престъпват клетвата, която са дали пред суверена.

Докато пресичаше булевард „Цар Освободител“, Джон видя големия надпис над парадния вход на Народното събрание. Не го разбираше и за да му го преведат, го снима с телефона си и се отправя към групата от чакащи туристи. Млада, червенкоса, висока и секси екскурзоводка ги посрещна. Джон веднага ѝ показа снимката с надписа и тя му го преведе:

– Съединението прави силата. Хубав девиз! Сякаш още преди два века авторът е подсказал, че тая работа с депутати вътре няма да стане и си трябва натиск отвън – пошегува се екскурзоводката. – Но да влизаме вътре – предложи тя.

След минута всички бяха въведени в залата на парламентарния музей. Краката на Джон потънаха в мек червен мокет. По стените имаше плоски екрани, по които се излъчваха архивни кадри как едно време в лобито са ходили депутати, съветници, министри,

бизнесмени, въобще всички заинтересовани лобита и всички, които са били едно ниво по-близо до властта или вътре във властта.

– Добре дошли в първия съвременен парламент, който е превърнат в музей – обяви Христина. – Казват, че родината на демокрацията е Древна Атина. Преди хиляди години не е имало технологии, с които можем да кажем силно и ясно какво искаме от властимащите, така че да ни чуят и да го изпълнят. За да няма граждански войни и бунтове срещу аристократите и богатите, са измислени парламентите, в които народът е излъчвал най-мъдрите, достойните, почтените и можещи представители.

– Да, представете си, ако всички древни гърци се събираха на площада и казваха какво искат. Щеше да е глъч и никой нищо да не разбере – провикна се млада гъркиня.

– Точно така! Затова хората са разчитали, че техните представители ще защитават общия интерес. Но с течение на времето в България и в много други парламенти тази идея не работи така, както трябва.

Туристите слушаха много внимателно разказа на екскурзоводката в началото на обиколката им. Джон обаче знаеше всичко това и си мислеше за съвсем друго нещо – колко красиви са българските жени.

– Знаете ли какво е плутокрация? – попита екскурзоводката туристите.

Повечето вдигнаха рамене, но Джон беше решил да се прави на интересен и да флиртува с момичето на негова възраст и отговори нагло:

– Да, идва от гръцките думи *πλουτος* (богатство) и *κράτος* (управление). Положението, в което решенията на правителството и депутатите не се базират на мнението на народа, а почиват на интересите на кръг от висшето общество, съставен от най-богатите и влиятелните хора.

– А какво е еволюция? – попита го Христина. Тя прикова вниманието към очевидно интелигентния млад англичанин и реши с частния си разговор да забавлява останалите туристи.

– Идва от латинското *evolutio*! Значи растеж, разкриване. В биологията например еволюцията отразява промените в наследствените белези на една популация от поколение на поколение. Има схващане, че в еволюцията промените се случват винаги за добро на дадения вид. Става по-устойчив, като индивидът се адаптира по-добре спрямо околната среда – каза Джон. И продължи, вкарвайки еротичен подтекст в беседата си с Христина: – Например по време на размножаването гените на два индивида се копират, но след няколко поколения се появяват мутации. Единият вариант е те да са патогенни, да завършват с летален изход на конкретния индивид и поколението му да изчезне, но ако размножаването се е получило с качествени мутации, то поколението му се самоусъвършенства и става по-издръжливо на околната среда, по-интелигентно, по-красиво спрямо своите предци. Както се е случило с мен и с вас.

– Да, напълно прав си... Как се казваш? Аз съм Христина – представи се развеселена екскурзоводката.

– Приятно ми е, Джон! Вече си говорим на „ти“, а? – усмихна се той. Очевидно флиртът се получаваше много добре към момента.

– Джони, нека сега да не говорим за популация и размножаване, а за електронната еволюция на демокрацията. В тази връзка, като си толкова начетен, дай ми дефиниция на демокрация – каза Христина.

– Да, размножаването и на мен не ми е интересно. Предпочитам чистия и непорочен секс все още. Поне докато не се влюбя и ожена за красавица като теб. Но да не отегчаваме другите с нашия флирт – каза Джон. – Демокрацията е народовластие, когато цялата власт произтича от избирателите, а не от висшето общество. Но като цяло

това е утопия, нали знаеш. Винаги някой поема контрола в своите ръце и според своя интерес – добави той.

– Да, така е. Точно това направихме българите преди повече от десет години и се гордеем да кажем, че сме новата родина на съвременната електронна демокрация. Режимът ни не е по-различен от древната демокрация в съседна Атина. Просто сега времето ни позволи да еволюираме демокрацията. Тази еволюция стана възможна благодарение на технологичното време, в което живеем и в което е възможно да чуем мнението на всеки един избирател. Без мобилните технологии, социалните мрежи, интернет средата това нямаше как да се случи – каза Христина. – Сега ще видите някогашната пленарна зала на парламента – обявя тя и преведе туристите в нея.

Залата по нищо не изглеждаше по-различно от другите пленарни зали на другите парламенти по света. Но от десетина години вече беше не пленарна, а изложбена зала.

– Говорейки за плутокрация... в тази зала редовно са заседавали депутатите плутократи. След серия граждански протести през 2011–2016 година беше свикано Велико народно събрание и след три месеца дебати по 10 часа на ден беше преработена конституцията на България. Парламентът като институция беше закрит. Правителството ни пак се избира от народа, както и президентът, който пак си има предимно представителни и протоколни функции. През 2017 година правителството подписа договори с фейсбук, Ай Би Ем, твитър, „Епъл“ и „Самсунг“ да създадат специално приложение „Електронна демокрация“. Депутатите като функция бяха заличени от конституцията, но законотворчеството не бе преустановено. И то продължава да идва от суверена, но в много по-рафинирана и прозрачна за всеки избирател форма. На всеки пълнолетен гражданин бе даден телефон или таблет с достъп до приложението „Електронна демокрация“.

– И какво, как се гласуваха законите? Сигурно е настъпила пълна какофония в началото? – попита нетърпеливо малко момиченце от Юта, САЩ.

– Суверенът не гласува закони така, както бяхме свикнали преди – отговори Христина. – Запазена бе функцията на правителството. Имаме пак премиер и министри, но за да няма корупция, те бяха лишени от правото да внасят закони и да адаптират правилата с удобни за тях вратички. Законите се приемат от народа през платформата „Електронна демокрация“. Правителството получава петиция от избирателите. Когато петицията е подписана от повече от 10 хиляди души, предложението се оформя в проектозакон и чрез електронна дискусия се пренасочва за обсъждания в конкретна електронна група, която си има последователи. Например предлага се закон, че данъкът върху доходите ще се увеличи с 4 процента, а ДДС-то върху книгите и лекарствата ще се премахне. Предложението идва в петиция от 60 хиляди души. Ресорният министър на икономиката и на финансите внася за обсъждане в електронната група на финансистите тази петиция. В нея членуват всички граждани на България, които се интересуват от своето данъчно бреме. Всеки един член предлага конкретни текстове, които събират т.нар. лайкове. Петте предложения, които имат най-много харесвания, се подлагат на електронен референдум първо сред членовете на електронната група. След това текстът победител се подлага на национално гласуване като електронен референдум. Ако на националния референдум предложението събере повече от 50 процента от гласовете на избирателите, текстът е приет и се превръща в закон или в поредната законодателна поправка. Така всеки дебатира текст, който пряко го касае. Гласът му се чува и законите действително идват от нас, суверена, а не от лобита, корпорации, мафия, тесни кръгове.

– Проста и гениална концепция – каза Джон. – А

какъв е стимулт за хората? Не се ли претоварва избирателят по 20-30 пъти на ден да отговаря на въпроси за даден законопроект?

– Не – отвърна Христина. – Въпросите се консолидират в електронен референдум с по няколко въпроса и обикновено гласуваш един път в седмицата, докато си пишеш сутрешното кафе или в обедната почивка. Знаем, че ако искаме да няма корупция, да е защитен нашият частен интерес, трябва да си кажем мнението. Ако нямам мнение по този въпрос, просто не гласувам и тази група негласували се вади от крайния резултат.

– Казват, че когато отговорността се даде на масата необразовани хора, хаосът става още по-голям? – попита японски турист от групата. – Какъв е смисълът да нямате политически елит? Кой формира общественото мнение в тази държава?

– Информираме се от социалните медии, от разговорите с наши приятели, следим новините с мнението на доказаните експерти и съсловията и винаги формираме общо адекватно мнение. В електронните групи доминира и гласът на авторитетите от всяко едно съсловие. Например чуваме какво казват лекарите, юристите, финансистите – отговори Христина.

– Добре де, колко пари се спестяват така, ако погледнем меркантилно? – попита Джон.

– Знаеш ли, Джон, че основната причина проектът „Електронна демокрация“ да съществува толкова успешно и да замести 100 процента парламентите на всичките държави – членки на Европейския съюз, е, че сега данъците ни се разпределят по-добре? Така както иска мнозинството, а не малък кръг фирми. В началото политиците ни убеждаваха, че разходите за издръжка на депутати, партии, за заплати на съветници, за охрана, представителни харчове, за коли и шофьори, разходи по невнятни пера и направления са незначителен процент. Но това, от което не искаха да отстъпят, е преразпре-

делението на един ресурс, който обслужваше основно бизнес кръговете, а не хората. Като цяло народът пренасочи повече пари за образование и здравеопазване. Разходите в сектори като отбрана, енергетика, строителство пък се понижиха с 30-40 процента, защото корупцията в тези проекти намалю. Добавете към тези сектори и всичките незнайни и измислени разходи за съмнителни програми за повишаване на административен капацитет, за консултанти, законодателни анализи, стратегии. Благодарение на реформите бюджетите за образование скочиха с 200-250 процента, за здравеопазване – с още 200-300 процента, пенсиите на нашите родители се утроиха, спря наливането на пари в нереструмирани и толкова ненужни за обикновения човек и потребител отрасли – обясни подробно Христина.

– Кой избира премиера, когато нямате парламент? – попита друг турист от Австралия.

– Партиите продължават да съществуват. Пак си имат лидер, пак се споделят традиционните леви и десни убеждения. Пак имаме избори на четири години. Но с ограничените възможности за корупция партиите намаляха драстично. Възприет бе принцип победителят на изборите за изпълнителна и местна власт да печели всичко или нищо. Ако левите спечелят, те вземат властта за четири години. Но по конституция тяхната власт е оръзана драстично. Правилата и реда как да се харчат пари и да се намали бюрокрацията решаваме ние. Според проучване на международна организация корупция пак съществува, но е в минимален мащаб. Вероятно 98 процента от парите, които се крадяха преди, сега остават за хората, а не за политиците ни и техните бизнес кръгове и обръчи от фирми. Правителството стана посредник на нашите желания, а не ние да сме роби на неговите интереси. Ако кабинетът има забележки, че един закон би противоречал на конституцията, тогава по процедура се произнася Конституционният съд. Но преди съдиите

се избираха от политиците. Сега избора го правим ние. Ако Конституционният съд отхвърли наша идея, не се подлага на референдум. С електронната демокрация бе въведен голям граждански контрол. Освен правителство и президент с протоколни функции, народът вече пряко избира главен одитор, главен прокурор, управител на БНБ, омбудсман, както и обичайните кметове. Не се мисим само в работата на правосъдието. Съдиите сами си избират председатели на съдилища. Прокурорите обаче не се подчиняват на един по-главен, а имат по-голяма автономия. Магистратите се контролират от тяхна камара, което стана с промените в конституцията през 2015 година. В електронната демокрация няма понятие „общински съветници“. Всеки жител на общината си казва мнението с колко да се увеличи или намали местният данък, как да се управлява градът, ще се застроява ли Витоша, Пирин, Рила, ще има ли нови ски писти за сметка на по-малкото гори в планините. Каквато е волята на народа, това става – обясни екскурзоводката. – И както виждате, този модел се наложи в целия Европейски съюз – добави тя.

– Колко сте наивни! Затова системата се разпространи бързо в Европа, защото хората са наивни. И затова сега се напълнихте с араби и ислямисти, с травестити с бради, гейове, ученици и сенилни младежи, дето пушат по много трева и си мислят, че могат да уволнят премиер, като съберат един милион лайкове – коментира ядосан новозеландски турист.

– Не, Европейският съюз стана още по-единен и е общността в света с най-малко атентати, посегателства, убийства, кражби. Затова е най-социалната общност, най-прозрачен и предвидим пред останалите държави по света. Затова образованието и здравеопазването са в пъти по-добри и достъпни за хората спрямо САЩ и Азия. С най-ниско ниво на корупция и с най-висок дял на малки и средни предприятия, които произвеждат 85 процента от европейския БВП в общността. Социал-

ната ни система е много по-насочена към нуждаещия се и стимулира можещия. Господине, на колко години сте? – попита Христина новозеландеца.

– На 74. И за съжаление, не сте права. Просто съм от другото, по-старото поколение. Вие, госпожице, сте жертва на Зукърбърг и ЦРУ. Не си ли давате сметка, че някой пак ви манипулира и че това е един фарс? Не вие, а пак онази група влиятелни хора – плутократите, управляват държавата ви и ЕС! Не осъзнавате ли, че те ви манипулират?! Че мнението и гласът ви се вкарват в някаква интернет фуния, асимилират се и накрая става така, както онези, богатите, са си решили? Манипулират ви няколко корпорации. Европа е по-слаба и беззащитна от всякога. И се радвам, че не живея на този континент. Един ден ако не американците, то руснаците ще ви пуснат атомната бомба и няма да разберете как ще се изпарите от земното кълбо! – каза туристът.

– Господине, как си получавате пенсията? – попита го Христина.

– По дебитна карта в Първа частна национална банка на Нова Зеландия – отговори той.

– Значи, имате доверие на банките, които ви зареждат сметката с виртуални електронни пари? Със същите тези пари ходите на почивка, на пенсионерски ол инклузив в България? Купувате си хапчета срещу подагра и високо кръвно? Плащате сметките си през интернет?

– Да, но какво общо има с това, което аз ви говоря! Виждате ли, че нямате аргументи срещу мен! – ядоса се кивито.

– Вие имате доверие на частна или държавна финансова институция да ви управлява парите в интернет пространството. Доверили сте на онази същата интернет фуния с тъпите ѝ машини на същите тези корпорации цялото си богатство и спестявания, които сте събирали цял живот. А се притеснявате, че ЦРУ или някой друг тайно ще манипулира законите против ва-

шия интерес. Защо тогава в Европа няма толкова много улични протести, стачки, бунтове, ако това е така? Къде са недоволните, които са манипулирани? Нима вие не обсъждате какво се случва с вашите приятели и близки? Не четете социални медии, не следите новини в медиите? Аз, ако мислех като вас, щях да си получавам пенсията в брой и да живея в подземен бетонен бункер в някое новозеландско село и да се моля за утешения ден! – ядоса се Христина.

Джон и останалите туристи се развеселиха от този диалог, а разгневеният турист тихо напусна пленарната зала и прекрати обиколката в парламента музей.

– Други въпроси, или сами ще разгледате под стъклени витрини стенограми с гласувани от предишните класически парламенти на България противоречиви закони, уличаващи депутатите в корупция? – попита Христина. – Ето тук има стенограма от заседание от 2001 година, в което е имало люти дебати по законопроект за криминализиране на търговията с гласове с бюлетини. Историци откриха, че тези дебати, въпреки своята важност, са били за отклоняване на вниманието на медиите и за шоу пред избирателите, които са гледали заседанието на парламента по телевизията. А час по-рано според страница 76 от стенограмата на парламента – без да присъстват и половината от всичките 240 депутати, са приети текстове за ратификация на държавни гаранции за частни проекти, които не са в интерес на данъкоплатеца!

– Ето така депутатите се уволниха и дойде времето на проекта „Електронна демокрация“ – каза Джон. – А сега е време да си разглеждате сами, а аз да поканя Христина да прием по една бира в най-добрия клуб в София.

Четири часа по-късно Джон вече беше сигурен, че е влюбен в Христина, а след три години двамата се ожениха и продължиха еволюцията на демокрацията. Бащата на Джон след пореден референдум в Лондон

загуби пожизнената си титла лорд. А Джон-младши се сдоби с първа рожба.

През 2020 година Русия фалира, след като светът откри термоядрения синтез, разви соларната и вятърната енергия, измисли още по-енергоефективни технологии, въведе масово електрическите автомобили. След бурна революция руската държава също въведе електронната демокрация, като неин консултант беше правителството на Естония.

През 2035 година електронната демокрация стана световно явление, а парламентите се превърнаха в туристически атракции. Сградите на Европейския парламент в Брюксел и в Страсбург станаха също музеи и хранилища на сървъри – ядрото на електронната демокрация.

Държавите в Близкия изток така и не изчерпаха своите петролни запаси. Озоновата дупка се сви до небивали размери. Корупцията се сведе до пренебрежимо малък процент. Да, продължаваше да съществува заради човешката лакомия и възможностите отнякъде да се отклонят едни пари. Но човечеството вече живееше с една идея по-добър живот, с много по-висок жизнен и потребителски стандарт и възможности. И това се случваше на една по-красива и много по-чиста планета. Поради намаляващите икономически и социални различия по света религията загуби своето ретроградно влияние сред народите. И светът стана чисто, по-добро, справедливо и сигурно място за нашите наследници.

ПРЕПЛЕТЕНИ ЛИНИИ

20 истории от миналото за бъдещето

Стилов редактор *Нели Германова*
Художник на корицата *Дима Дамянова*
Технически редактор *Симеон Айтов*
Корекция *Колибри*

Българска. Първо издание
Формат 84×108/32. Печ. коли 9,50

ИК „Колибри“
1000 София, ул. „Иван Вазов“ № 36
тел. 02/987 48 10
e-mail: colibri@colibri.bg

www.colibri.bg
www.livresfrançais.bg
www.dora.bg
www.facebook.com/ColibriBooks

Предпечатна подготовка „Ибис“
Печатница „Симолини“